

USUÕPETUST ALGKOOLIDELE

Piltidega

J. A. Luur

Virumaa koolinõunik

A. Grünberg

Färnu Ellisabeti koguduse
õpetaja

Algkooli V—VI õppeaasta,
vastavalt uusile õppekavule

Valvake, seiske usus,
olge kui mehed.

1. Kor. 16, 13

VI trükk

K. K.-Ü. „TÖÖKOOLI“ kirjastus

TALLINNAS 1938

182319

A-5304011

USUÕPETUST ALGKOOLIDELE

Piltidega

J. A. LUUR
Virumaa koolinõunik

A. GRÜNBERG
Pärnu Eliisabeti koguduse
õpetaja

Algkooli V—VI õppeaasta,
vastavalt uusile õppekavule

37761

Valvake, seiske usus,
olge kui mehed.

1. Kor. 16,13

TARTU LINNA NOORTERAAMATUKOGU	
2 11 ^a - 576	
4784	2. EKS.

VI trükk

Opikute laenukogu

№ 61.

K. K.-ü. „Töökooli“ kirjastus Tallinnas 1938

„Usuõpetust algkoolile“ V—VI õppeaasta
on soovitatud H.-S. M. usuõpetuse komis-
joni otsusega 20. maist 1931. a. nr. 36367.

TARTU ÜLİKOOI
RAAMATUKOGU
S. 117
S. 4874

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

182319

1. trüki saatesõna.

„Usuõpetust algkoolile“ V—VI õppeaasta ilmumist põhjustab tühi koht õpperaamatute kirjanduses usuõpetuse alal algkooli V—VI klassile. Seega on raamat äärmiselt vajalik ja tema koostamist on soovinud paljud õpetajad. Praegusel koolide koondamise ajajärgul, kus ühel õpetajal tuleb töötada korraga mitme õppeaastaga, on kohane raamat õpetajale suureks abiks, sest ta aitab õpilasil teotseda iseseisvalt. Käesolev raamat on mõeldud õpperaamatuna algkooli V—VI klassi õpilasil, on kirjutatud vastavalt uusile õppekavule ja selle läbitöötamiseks on arvestatud umbes 60 tundi kahe aasta jooksul. Usuõpetuse ainek on võimalust-mööda põimitud läbi ajaloo andmetega. Raamatusse on paigutatud IV kl. kursusest mäejutus, mis osutub raskeks selle klassi õpilasil, lühike ülevaade kirikuaastast ja dr. M. Luteri väikese katekismi II peatükk. „Usuõpetust algkoolile“ V—VI õppeaasta püüab äratada õpilasil sügavaid usulisi tundeid, sest nende silmade eest möödub terve rida suuri usumehi, kes on otsinud rahu südamega Jumalat, keda Jumal on kutsunud, kes kaljukindlas usus on levitanud Jumala riiki ning kes sageli on kinnitanud usku oma verega. Kahtlemata valavad sellised kõrged, puhtad ning kõlbelised eeskujud lapse

õrna hinge usu-vaimustust ja -tuld. Loodame kindlasti, et „Usuõpetust algkoolile“ V—VI õppeaasta leiab õpetajakonnas sama sooja vastuvõttu, nagu see saanud osaks meie „Piiblilugusid väikesile“ algkooli I—II õppeaasta ja „Piiblilugusid algkoolile“ III—IV õppeaasta.

Pärnus, märtsikuu 28. päeval 1931.

Autorid.

I. Sissejuhatus piiblisse.

§ 1. Piibel — raamatute-raamat.

Inglismaal oli kord koos haritud seltskond; seal oli kirjanikke ja kunstnikke, riigimehi, arste ja usumehi. Nad vaidlesid selle üle, milline raamat on tähtsaim. Et oleks kergem jõuda otsusele, küsiti: millise raamatu võtaks igäüks kaasa, kui ta satuks pikemaks ajaks vangi ja talle lubataks võtta kaasa vaid üks raamat. Alul erinesid arvamused. Ühed eelistasid üht, teised teist raamatut. Mõned teatasid, et nad võtaksid kaasa mõne suurkirjaniku teose ja loeksid sealt nukrustundidel. Teised arvasid, et mõne mõtteteadlase sügavasisulised kirjad suudaksid lohutada neid vanglas. Kui aga uuesti toonitati, et võtta kaasa tohib vaid ühe raamatu, siis leppisid kõik ühel meelel kokku piiblile. Piibel on tähtsaim raamat, piibli võtaksime kaasa, kui keegi peaks satuma vangi. Millest tuli see otsus seal haritud seltskonnas? Seal tunti, et piibel on raamatute-raamat. Seda raamatut võime lugeda alati, temast leiame lohutust ja juhatus igasugusel ajal ja igasuguses meeleolus. Igas vanaduses, igas seisuses võib raamatute-raamat olla inimesele parimaks saatjaks ja seltsiliseks. Väikesi lapsukesigi kutsutakse seal ja tahetakse juhtida neid õigele teele. Noorte silmade ette seatakse piiblis kõrge aateilm, mida võib julgesti taotella iga aus ja puhas noor inimene. Piibel juhatab paremais eluaastais seisvat inimest, aga ka elulõpul seisvale raugale hüüab ta saatesõnu ja näitab teed õigele kodumaale, kuhu kõik kord tuleme. — Haige leiab oma kannatusis kinnitust piibli lehekülgedelt ja surija vaatab tema kaudu julgesti igavikku. Rõõmsal elutunnil

hõiskab piibel meiega ja kurbuse- ning leina-ajal leiab rahutu süda troosti raamatute-raamatust. Rikkale räägib piibel hoiatussõnu ja manitseb teda lootma mitte ainult oma rahale, vaest õpetab ta veeretama oma muresid Jumalale. — Ei ole inimest, kes ei saaks kasutada piiblit, ei ole seisundit meie elus, mille kohta raamatute-raamatus puuduks õige ja mõjuv sõna. Mitte ainult üksiku inimese elus ei ole piiblit täita tähtis ülesanne, ka ühiskondlikku ja rahvaste elu peab silmas see auväärt raamat. Piiblis antakse meile hoiatavaid näiteid sellest, kuidas hukuvad rahvad, kes langevad oma usus ja kõlbelisis tõekspidamisis. Piiblis leiame aga ka Jumala töötuse teha head neile tuhandest põlvest saadik, kes peavad tema käske.

Palju on kirjutatud raamatuid. Suured raamatukogud on nendega täidetud põrandast laeni. Paljud neist on vananenud ja neid ei loeta enam. Piibel — raamatute-raamat ei ole vananenud, ega vanane iialgi. Aastatuhandeid on ta püsinud, teda on loetud ja tarvitatud, ja samuti püsib ta päevade lõpuni.

Küll on peetud palavaid võitlusi piibli vastu, küll on teda kiusatud taga, põletatud ja hävitatud. Teda kiusatakse mõnel pool taga praegugi. Kuid ei ajahammas ega tagakiusamised, ei hävitamised ega põletamised pole suutnud kaotada seda raamatut. Ta püsib. Piibel — Jumala sõna — ei või hukkuda.

Tõesti, piibel on raamatute-raamat, ei ole teist tema väärilist.

Viisil: Jumal, vägev valitseja. P. 182.

Kosutuseks rammu, väge,

Otsi piiblisõna seest!

Olgu võitlus siis kui äge,

Võit sul selle sõna väest.

Kuule Sõna siis, kõik rahvas,

Võitlema siin ole vahvas!

§ 2. Piibel — usu allikas.

Piibel on püha raamat. Meie kodudes seisab ta kapis ja raamaturiulil aukohal. Kui kirikus või palvemajas piiblist loetakse, siis tõusevad kuulajad püsti, näidates sellega aukartust ja lugupidamist selle raamatu vastu.

Piibel on püha raamat, — temas on Jumala sõna. Jumal ise räägib piibli kaudu maailmaga. Püha Vaim kõneleb siin inimese südamega. Piiblis on Jumal ilmutanud, rääkides üksikute vagade meestega, andes teada neile oma tahtmist. Süvenedes vaiksesse palvesse kuulsid nad Jumala kõnet ja panid selle kirja, et ka järgnevaile põlvile oleks teada Jumala tahtmine.

Mida sisaldab siis piibel? Seal seisavad Jumala käsud, mitmesugused seadused ja korraldused, mis olid maksavad omal ajal ja ei ole nüüdki kaotanud maksvust. — Sealt leiame laule, mida lauldi aastatuhandete eest, — usu-laule, sõjalaule, armastuslaule. — Piiblist leiame prohvetite lugusid, — nende elu, kuulutusi ja tegevust. — Piiblis on pandud kirja meie Õnnistegija Jeesuse elu ja töö. Tema kõned ja õpetused seisavad piiblis. — Piiblis räägitakse algristikoguduse tekkimisest ja elust, samuti ka apostlite tegevusest. Piiblis on kirju, mida kirjutasid Paulus ja teised apostlid kogudusele või üksikuile isikuile. Piiblis on palju jutustusi ajaloolisist sündmustest. Need puudutavad peamiselt juudarahva elu, aga ka paljude teiste rahvaste ajalugu leiame piiblis. Nii näeme, kuigi mitmekesine on piibli sisu, võime kõikjal tunda Jumala juhtivat tahet. Kui loeme Jumala sõna piiblist ja laseme end mõjutada sellest, siis tunneme, kuidas meie usk süveneb ja kasvab, kuidas muutume vagadeks ja kõlbelisiks isikuiks, suudame võidelda kurjaga ja elada jumalameelepärast elu.

Piibel on kõigepealt usuraamat, kuigi temas leiame ka omaaja teadust. Aastatuhandete kestel on tea-

dus, eriti loodusteadus, teinud suuri edusamme. Mõnigi nähe seletatakse nüüd teisiti kui piiblis. See ei vähenda aga piibli väärtust. Piibli ülesanne, rääkida inimesele Jumala sõna, kasvatada inimese usku, on jäänud samaks ja jääb selleks ka igavesti. Piibel, meie usu allikas, on püha raamat; ka meie tahame teda armastada ja käsitleda aukartuses.

Viisil: Jumal, vägev valitseja. P. 182.

1. Valgus koidab, valgus paistab,
Sõnavalgus tõusnud meil!
Miks siis pimedus veel võidab
Võimust meie eluteil?
Eks ei ole aeg nüüd tulla,
2. Piibel, elusõna Isalt,
Kostab meil' nüüd armsal väel
Südamesse, ehk küll visalt
Ilm meid hoiab omal käel.
Piibli sõna võtke kuulda,
Isa armus kindlaks saada!

V. 1. II. 74.

K. Vöhrmann.

§ 3. Piibli tekkimine ja levimine.

a. Piibli tekkimine.

Palju on kirjutatud raamatuid ja kirjutatakse praegugi. Igal raamatul on oma kirjutaja, autor, kes valmistab raamatu käsikirja ja annab selle avaldamiseks trükki. Pikemat või lühemat aega peab autor töötama, alles siis on raamat kõlblik avaldamiseks.

Ka piibel ei ole valminud korraga, vaid üle 1000 aasta on jumalamehed seda kirjutanud. Kaugesse minevikku viivad meid piibli jutustused. Uuema aja väljakaevamised Mesopotaamias ja mujal tõestavad noid vanaaja sündmusi. Teadlased on uurinud piibli üksikuid osi. Nad räägivad,

kuidas alul piibli jutustused kandusid edasi suuliselt. Iisraeli asudes Kaananisse hakati neid jutustusi panema kirja. Nii tekkis ajajooksul mitu kirjutatud jutustustekogu. Iisraeli kuningail olid ajalookirjutajad. Nende kirjeldusist on mõnedki osad võetud vastu piiblisse. Paljud prohvetid panid ise kirja oma kuulutused ja teod. Nii tekkis sajan-dite jooksul hulk üksikuid käsikirju ehk raamatuid. Teadlased on uurinud nende tekkimist ja võivad nüüd umbkaudselt määrata kindlaks ühe või teise piibli osa kirjutamise aja.

Kuuleme, kuidas Moosese ajal, umbes 1200 a. enne Kristust, kirjutati käsud kivilaudadele. Esimene suurem kirjutatud piibli osa või allikas valmis umbes a. 950 e. Kr. Kõige noorem Vana Testamendi osa — Taanieli raamat — on kirjutatud umbes aastal 165. e. Kr. Aegamööda koguti kokku üksikud piibli osad ja tööteldi üheks tervikuks. Nii tekkis Vana Testament, mis on omandanud praeguse kuju umbes a. 75 e. Kr.

Hõlpsam on jälgida Uue Testamendi tekkimist. See on kirjutatud palju lühema aja kestel. Uue Testamendi kirjutajad olid sündmustiku kaasaegsed ja panid selle siis mõne aja möödumisel kirja.

Vanimad osad Uues Testamendis on Pauluse kirjad. Suur apostel ja misjonär saatis kirju üksikuile kogudusile ja oma õpilasile. Neis kirjus jagab ta õpetusi ning juhatusi ja vastab esitatud küsimusile. Samuti annab ta seletust Kristuse isiku ja töö kohta. Kogudused, kuhu saadeti need kirjad, lugesid neid oma jumalateenistusel. Need kirjad muutusid varsti algristikoguduse ühiseks usu-liseks varaks. Pauluse kirjad on kirjutatud 50—80 a. p. Kr. Evangeeliumidest on vanim Markuse evangeelium. Selle kirjutaja oli Markus, Peetruse tõlk ja kaaslane ta reisidel. See evangeelium on kirjutatud 70. aasta ümber. Varsti pärast seda valmis ka Matteuse evangeelium. Luuka ev. kirjutati umbes 80. aastal, kuna Johannese oma on val-

minud arvatavasti a. 100—120 vahel. Ka teised Uue Testamendi osad on kirjutatud umbes samal ajal — I sajandi lõpul ja II sajandi alul.

Nagu nägime Vana Testamendi vaatlusel, olid selle osad alul tarvitusel üksikuina. Alles pärast koguti osad üheks tervikuks¹⁾. Samuti toimus ka Uue Testamendi osadega, kuigi need koondati kiiremini. Umbes a. 200 oli üldiselt määratud kindlaks, millised raamatud kuuluvad Uude Testamenti. Lõplikult määrati kindlaks Uue Testamendi koosseis Öhtumaal V sajandil, Hommikumaal aga alles VIII sajandil.

b. Piibli levimine.

Sõna piibel — biblos — on kreekakeelne ja tähendab raamat. Soome keeles nimetataksegi piiblit raamatuks. Piibel koosneb kahest suurest osast: Vanast ja Uuest Testamendist ehk Seadusest. Vana Testamendi alguskeeleks on heebrea keel, kuna Uus Testament on kirjutatud kreeka keeles. Juba varakult on tõlgitud piiblit teisisse keelisse. Enne Kristust oli tarvitusel Vana Testamendi kreekakeelne tõlge²⁾, eriti nende juutide keskel, kes elasid väljaspool Palestiinat. Pärastpoole tõlgiti piibel ka teisisse vanusse keelisse: süüria, ladina, gooti, slaavi jne. — Tollal olid piiblid väga kallid. Tuli ju neil käsitsi ümber kirjutada, ka kirjutusmaterjal, eriti pärgament³⁾, oli kallis. Loomulikult omasid piibleid siis ainult suuremad kirikud ja kloostrid. Ainult üksikud rikkad inimesed võisid endile osta sellise kalli raamatu. Trükikunsti leiutamiselega muutub asi: piiblit on hõlpsam paljundada, samuti

¹⁾ Sellist ühade raamatute kogu ehk tervikut nimetatakse võõrkeele sõnaga kaanon.

²⁾ Seda tõlget nimetati septuaginta (seitsekümmend). Vana legendi järgi olevat tõlke teinud 72 meest.

³⁾ Pärgament — hästi väljatöötatud õhuke nahk, millele kirjutati.

on ka paber palju odavam kui pärgament. Nüüd levib piibel kiiresti. Maailmas ei ole ühtki raamatut tõlgitud nii paljudesse keelisse kui piiblit. Ei ole ühtki teist raamatut trükitud nii palju miljoneid eksemplare kui piiblit. Praegu on olemas piibleid kõigis keelis. Aegade jooksul on valmistatud umbes 850 piiblitõlget. Kuhu iial misjonärid on läinud kuulutama ristiusku, sinna on nad muretsenud ka rahvakeelde piibli. Kas läheme põhja või lõunasse, läände või itta, kõikjal võime kuulda Jumala sõna kohaliku rahva keeles.

Saksa keelde tõlkis piibli usupuhastaja Martin Luter; see ilmus esmakordselt aastal 1534. Eesti keele, tartu murrakusse tõlkis Uue Testamendi Adrian Virginius. See raamat ilmus a. 1686. Tallinna murrakus ehk meie praeguses kirjakeeles ilmus Uus Testament a. 1715 — Johann Hornungi tõlkes. Terve piibel trükiti eesti keeles esmakordselt a. 1739 — Anton Thor-Helle tõlkes.

Piibleid levitavad praegu piibliseltsid. Suurim neist on Briti ja välismaa piibliselts Londonis, asutatud 1804. a. Selle seltsi osakondi võime leida kogu maailmas. 1925. a. trükkis see selts 10½ miljonit piiblit ja piibli osi. Üksi selle seltsi poolt on tõlgitud piiblit või selle osi 576 keelde.

§ 4. Piibli jaotus.

Piibel jaguneb kahte suurde ossa: Vana ja Uus Testament. Kumbki neist koosneb omakorda mitmesuguseist raamatuist:

a) ajalooramatud:

5 Moosese raamatut, Joosua, Kohtumõistjate, Ruti, 2 Saamueli, 2 Kuningate, 2 Ajaraamatut, Esra, Nehemia ja Estri raamat.

b) õpetusraamatud:

Hiiobi raamat, Laulude raamat, Saalomoni õpetusõnad, Saalomoni Koguja raamat, Saalomoni Ülemlaul.

c) prohvetiraamatud:

Suured: Jesaja, Jeremia, Jeremia nutulaulud, Heseekiel, Taaniel;

Väikesed: Hosea, Joel, Aamos, Obadja, Joonas, Miika, Nahum, Habakuk, Sefanja, Hagai, Sakarja, Maleahhi.

II. Uus Testament.

a) ajalooramatud:

Matteuse, Markuse, Luuka ja Johannese evangeelium*) ja Apostlite teguderaamat.

b) õpetusraamatud:

Apostel Pauluse kirjad (epistlid): Rooma kogudusele, 2 kirja Korintuse kogudusele, Kalaatia, Eevesuse, Vilipi, Kolossuse kogudusele, 2 kirja Tessaloonika kogudusele, 2 kirja Timoteusele, kiri Tiitusele ja kiri Vileemonile; 2 Peetruse kirja, 3 Johannese kirja, kiri heebrea rahvale, 1 Jakoobuse ja 1 Juuda kiri.

c) Prohvetiraamat — Johannese Ilmutuseraamat.

Kokku on Vanas Testamendis 39, Uues Testamendis 27 raamatut. Terves piiblis on 66 raamatut.

Peale ülalmainitud raamatute on meie suures piiblis veel n. n. apokriiva raamatud. Luter ütleb nende kohta: „Need on raamatud, mis küll ei ole üheväärtuslikud Püha Kirjaga, ometi aga kasulikud ja head lugeda.“

Apokriiva (kreeka k. apökryfos) tähendab: varjatud, peidetud. Vanas kirikus mõisteti selle nime all raamatuid, mis tarvitusest kõrvaldati ekslikena. Pärastpoole võeti need kreeka- ja ladina-keelsesesse piiblisse. Ka Luter andis neile koha saksakeelses piiblis.

*) evangeelium täh. rõõmukuulutus, rõõmusõnum.

Apokriiva raamatud on järgmised: Juuditi r., Saalomon'i tarkuse r., Toobia r., Siiraki tarkuse r., Paaruki r., 2 Makkabejide raamatut, Estri raamatu katkendid, Susanna ja Taanieli lugu, Pel — võõras jumal, Paabeli lendav madu, Asarja palve; Kolme mehe kiitus ja Manasse palve.

II. Piibli luule ja tarkussõnad.

§ 5. Lauluderaamat — Psalter¹⁾.

Piiblis on mitu usulise sisuga luuletuste-kogu. Tähtsaim neist on lauluderaamat ehk psalter. Selles on 150 usulaulu, millel alguskeeles oli oma salmimõõt. Neid laule lauldi jumalateenistusel. Sageli saadeti neid muusikariistal. Templi juures oli koguni muusikakoore, mis kaunistasid jumalateenistust ja saatsid laulu. Mõnda laulu lauldi vaheldumisi: preestrid ja koor laulsid ühe osa, kogudus vastas teise osaga.

Nagu usulisis laules ikka, nii leiab väljenduse ka psalmes mitmesugune uskliku inimese meeoleolu: rõõm, tänu, kiitus, mure, valu, patukahetsus, usaldus j. m.

Näiteid psaltrist:

L a u l 23.

Usaldus Jumala vastu.

Jehoova on mu karjane,
Ei mul ole midagi puudus.
Haljale aasale asutab ta mind,
Ta viib mind hingamise veele.
Ta jahutab mu hinge,
Ta saadab mind õigele teele oma nime pärast.

¹⁾ Psalterion — kreeka k. — täh. keelpill. Selle all mõistetakse ka laulude — psalmide kogu.

Ka siis, kui ma käin surmavarju orus,
Ei karda ma kurja, sest et sina oled minuga.
Sinu kepp ja su tugi, need trööstivad mind.
Sa valmistad mu ette laua mu vaenlaste silme ees,
Sa võiad mu pead õliga,
Mu karikas on ääreni täis.
Ainult õnn ja arm peavad mind saatma kõik mu elupäevad
Ja ma jään Jehoova kotta oma eluaja.

(Lugeda võrdluseks Uus lauluraamat, laul nr. 419.)

L a u l 46.

Jumal on meie varjupaik ja tugevus;
Tema annab ennast leida kui abimees kõiges hädas.
Sellepärast ei karda meie:
Kui ka maa asemelt liiguks
Ja mäed kõiguksid ja kukuksid mere põhja.
Kohisegu ja vahutagu nende vesi,
Värisegu mäed nende möllamise pärast:
Vägede Jehoova on meiega,
Jakobi Jumal on meile varjupaigaks.

(Lugeda võrdluseks Uus lauluraamat, laul nr. 369.)

L a u l 51.

Taaveti patukahetsuse laul.

Jumal, ole mulle armuline oma helduse pärast,
Kustuta mu üleastumised oma suure halastuse pärast.
Pese mind hästi mu ülekohtust
Ja puhasta mind mu patust!
Mina tunnen oma üleastumisi
Ja mu patt on alati mu ees.
Sinu, sinu vastu üksipäini olen ma pattu teinud.
Ja seda, mis sinu ees paha, olen ma teinud.
Loo mulle, Jumal, puhas süda
Ja anna mulle uus, kindel vaim:

Ära heida mind oma palge eest
Ja ära võta mult oma Püha Vaimu.
Rõõmusta mind jälle oma abiga
Ja tee mind tugevaks sõnakuuleliku vaimu poolest:
Ma tahan üleastujaile su teid õpetada,
Et patused su poole pöörduksid.

(Lugeda võrdluseks Uus lauluraamat, laul nr. 330.)

L a u l 121.

Palverändurite laul.

Ma tõstan silmad üles mägede poole, kust mu abi tuleb.
Mu abi tuleb Jehoova käest, kes on loonud taeva ja maa.
Ei tema või lasta väaratada su jalga,
Ei see või uinuda, kes sind hoiab.
Vaata, ei see uinu ega jää magama, kes Iisraeli hoiab.
Jehoova on su hoidja,
Jehoova on su vari su paremal käel.
Päeval ei pea päike sulle vaeva tegema
Ega kuu öösi.
Jehoova hoiab sind kõige kurja eest,
Tema hoiab su hinge.
Jehoova hoiab su väljaminemist ja su sissetulemist nüüd
ja igavesti.

(Lugeda võrdluseks Uus lauluraamat, laul nr. 20.)

L a u l 139.

Jumal on kõikjal.

Kuhu pean ma minema sinu Vaimu eest?
Ja kuhu põgenema su palge eest?
Kui ma läheksin üles taeva,
Siis oled sina seal;
Kui ma endale aseme teeksin alla surmavalda,
Siis oled sina seal;
Kui ma võtaksin koidu tiivad,
Asuksin elama viimsesse mere otsa,

Ka sealgi su käsi mind juhataks
Ja su parem käsi saaks mind kätte.
Ja kui ma ütleksin:
„Pimedus peitku mind ometi
Ja ööks saagu valgus mu ümber,“ —
Siis ei oleks pimedus sulle pime
Ja öö paistaks heledasti nagu päev.

§ 6. Tarkussõnad.

Igal rahval on säilinud minevikust hulk väljendisi, milles avalduvad toleaeagsed kõlbelised ja usulised vaated ning tõekspidamised. — Neid nimetame harilikult vana-sõnuks ehk vanarahva tarkuseks. Ka piiblis on õpetu s r a a m a t u i d, mis sisaldavad vana iisraeli tarkust. Väga tähtsat osa etendab neis usuline moment. Jumala käskudega peab olema kooskõlas inimese kõlbeline teotsemine. Need õpetussõnad on kui kallid pärlid, mis vagad vanemad andsid oma lastele kauni kaasavarana eluteele. Nende järele elav inimene võis õige olla oma Jumala ees.

Näiteid õpetussõnust.

Jehoovakartus on tarkuse hakatus:

Kuule, mu poeg, oma isa õpetust ja ära jäta maha oma ema käsuõpetust. Sest need on armu-ehe su peas ja keed su kaela ümber.

Mu poeg, ku patused sind avatlevad, siis ära võta nende nõu. Ära käi nendega, keela oma jalg nende jalgteed käimast. Sest nende jalad jooksevad kurja ja nad tõttavad valama verd.

Ära ole enese meelest tark, karda Jehoovat ja lahku kurjast. Ära põlga Jehoova karistust ja ära tüdi tema noomimisest. — Keda Jehoova armastab, seda ta noomib.

Ära keela head neile, kellele seda tarvis, kui sinul jõudu on head teha. Ära ütle oma ligimesele: „Mine ja

tule homme jälle: homme tahan ma anda!“ — Ja ometi on see nüüd su käes. Ära pea kurja nõu oma ligimese vastu, kui ta sinu juures julgesti elab. Ära riidle ühegi inimesega ilmaaegu, kui ta ei teinud sulle kurja.

Viin teeb pilkama ja kange joomaeg möllama; see pärast ükski mees, kes seal eksib, ei saa targaks.

Laisk ei künna maad külma pärast; aga lõikuseajal otsib ta midagi ja ei saa midagi. Ära armasta und, et sa kehvaks ei saaks. Tee lahti oma silmad, siis saad sa leiba.

Kuulaja kõrva ja nägija silma, need mõlemad on Jehoova teinud.

Noormeeste ilu on nende ramm, aga vanarahva au on hallid juuksed. Aus nimi on kallim kui suur rikkus, ja arm on parem kui hõbe ja kuld. Rikas ja vaene tulevad teineteise vastu. Neid kõik on Jehoova teinud.

Kes kõverust külvab, see lõikab viletsust.

Aja pilkaja välja, siis lõpeb riid.

III. Prohvetid.

§ 7. Prohvetid ja nende tegevus.

Ülitähtsat osa etendasid Iisraelis prohvetid. Need olid jumalamehed, kelle südant täitis Jumala vaim ja kes siis teades ja tundes Jumala tahtmist, seda avaldasid ka teisile. Kreekakeelne sõna *prohvet* tähendabki: kuulutaja - tõlgitseja; prohvetit võime nimetada Jumala tahtmise kuulutajaks — tõlgitsejaks. Prohveteid oli palju. Nad ilmusid enamasti aegadel, millal võttis maad usuline pimedus, millal ununes Jumal ja inimesed elasid ülekohtuselt. Siis paistis prohvet kui helendav tuletorn, valgustades pimedat ümbrust ja juhtides rahvast jälle õigele teele, Jumala ja tõe juurde. Julgesti esinesid nad,

öeldes kartmatult tõtt, nii kuningaile kui ka lihtsale mehele. Ei tundnud nad hirmu tagakiusamiste eest, mis sageli said osaks neile, ei pannud nad tähele pilget ega naeru, vaid täitsid oma ülesannet.

Inimene ei saanud prohvetiks ise. Selleks oli vaja Jumala kutset. Jumal valis ja seadis prohvetid. Jumal andis käsu minna rahvale kuulutama, ja seda käsku pidi prohvet tõrkumata täitma.

Teraselt panid prohvetid tähele ümbritsevat poliitilist ja ühiskondlikku elu. Sageli andsid nad valitsejaile tarka nõu, kuid sageli ei võetud nende sõna kuulda. Ometi pidid valitsejad nägema, kuidas täitused ennustused.

Prohveteid võime jagada sõna- ja kirja prohveteks. Esimesed ei pannud kirja oma kuulutusi. Nende tööst ja kuulutusist teame pärast kirjutatud raamatuid. Sõnaprohvetid olid: Mooses, Saamuel, Naatan, Eelias ja teised. Kuigi piiblis leiduvad Moosese- ja Saamueli nimelised raamatud, ei ole nimetatud jumalamehed ise neid kirjutanud. — Kirjaprohvetid sellevastu kirjutasid ise, või lasksid oma õpilasi kirja panna oma kõned ja teod. Prohvetid ulatasid oma pilguga vaatama kaugele tulevikku. Seal avanes nende silmade ees kaunis pilt — Messia riik. — Nad uskusid, et Jumal kord saadab uue kuninga, keda ta on võidnud oma Vaimuga. Kui see kuningas, Messias, valitseb, saabub maale õnne- ja rahuaeg. Seda lootust istutasid nad ka oma kuulajate hinge.

AAMOS.

§ 8. Prohveti kutsumine.

Poliitiline olukord Aamose ajal. VII sajandi keskel e. Kr. oli kaugel hommikumaal ärev aeg. Suures rahvameres oli midagi liikumas: Eufraati ja Tigrise ääres kerkis võimas Assüüria suurriik, mille võidukad

sõjaväed vallutasid ühe naaberrahva teise järele. See oli kohutav äikesepilv, mis ligines ka Iisraeli riigile.

Sellal valitses Iisraelis kuningas Jeroobeam II. Ta oli võitnud tagasi palju maad idapool Jordanit, mis oli kaotatud pärast Taaveti ja Saalomoni surma. Iisrael oli võimas ja tunnustatud riik kogu ümbruses. Tööstus ja kauplemine õitsesid. Elati külluses ja rikkuses.

A a m o s e k u t s u m i n e. Samal ajal elas lõuna-Juudamaal Teekoas karjane A a m o s. Ka tema kuulis sündmusist kauges Idas ja mõtles, mis Jumal küll kavatses teha. Ta nägi nägemusi, millest ise jutustab: „Nõnda näitas mulle Issand: Ja vaata, ta oli valmistamas rohutirtse, kui ädal hakkas kasvama. Ja see sündis, kui nad olid söönud rohu, siis ütlesin ma: Issand, andesta! Kuidas võib püsida Jakob, sest teda on pisut? — See ei pea sündima, ütles Issand. — Siis saatis Jumal tule, ja see võttis ära suure sügavuse, terve maajao. Ja ma ütlesin: Issand, seisa! Kuidas võib Jakob püsida, sest teda on pisut? — Issand kahetses seepärast. — Ei see peagi sündima, ütles ta.“

Neist nägemusist järeldab Aamos, mis Jumalal kavatsusel Iisraeli riigi kohta. Ja ta sai käsu: „Mine, räägi prohveti viisil mu iisraeli rahva vastu.“ (Aamos 7.)

Kõlbelised ja usulised olud Iisraelis. Saanud Jumalalt ülesande, jätab Aamos maha oma karja ja rändab läbi Iisraeli riigi. Mida näeb ta seal? Rikkad elavad toredasti. Nad magavad pehmetel patjadel elevandiluust voodites. Nende pidulaual on parimad road, — talled ja nuumvasikad. Suurist karikaist joovad nad viina ja võiduvad kalli õliga. Nad laulavad joomalaule ja saadavad seda kandlemänguga. Aga vähemast vennast nad ei hooli: just vaest püüavad nad neelata ja hädalisele otsa teha. Kaupmehed mõtlevad: „Millal möödub kord noorkuu, et saaksime müüa vilja, ja hingamispäev, et võiksime avada viljaaidad! Siis vähendame vakka ja

suurendame seeklit¹⁾ ning kavalate vaekaussidega teeme ülekohut.“ — Vaene ei saa kustki õigust. Õige mõistetakse süüdlaseks raha eest, ja vaene müüakse paari kingade eest.

Kas võib püsida riik, kus valitseb ülekohus, kus maad võtnud priiskamine ja prassimine, kus õigust pole kustki leida? Kas võib püsida rahvas, kelle usk seisab ainult väliste kommete täitmises? — Ja Aamos kuuleb Jumala häält: „Ots tuleb iisraeli rahvale. Ei ma taha temast enam mööda minna.“

§ 9. Aamos Peetelis.

Rõõmus lõikuspidu. Oli aasta 760 e. Kr. Peetelis peeti rõõmsat pidu. See oli lõikuse tänapüha rikkaliku saagi pärast. Palju oli kogunenud rahvast. Vanikutega oli ehitud kuldse härja kuju, suitsesid ohvrialtarid. Preestrid käisid pikis valgeis riideis ja laulsid hümne. Oli ju selleks põhjust. Rahvas oli rõõmus. Oodati aega, et istuda pikkade pidulaudade taha ja süüa ohvriliha ning juua viina.

A m o s e n u t u l a u l. Seal astub rahva hulgast ette tundmatu mees karjusekuues. Ta hakkab rääkima:
„Kuulge sedasinast sõna:

Sinu pärast hakkann ma nutulaulu laulma, oh iisraeli sugu!
Iisraeli neitsi on langenud,
Ei ta tõuse enam üles.

Ta on maha visatud, ükski ei aita teda.

Nõnda ütleb Issand:

Sinna linna, kust väljub tuhat,

Jääb aga üle sada,

¹⁾ Seekel — rahaüksus, ka raha kaal. Olid tarvitusel hõbe- ja kuldükid, mida kauplemise juures kaaluti. Seekel suuremaks: tehti rahakaalumise vihid ülekohtuselt raskemaks.

Ja kust väljub sada,
Sinna jääb vaid kümme iisraeli soole.
Häda teile, kes te rahva maha tallate
Ja viljamaksu nende käest võtate!
Ma tean, et teie üleastumisi on palju
Ja teie patte väga palju:
Õiget ahastate teie, võttes lepitusraha,
Ja pöörate vaest kohtu värvavas kõveraks.
Sellepärast ütleb Issand, vägede Jumal:
Kõigi turgude peal on kaebust,
Igas tänavas öeldakse: häda, häda ...
Põllumehi kutsutakse leinamisele
Ja kaebamisele neid, kes õppinud nutulaulu.
Igal viinamäel on kaebust,
Sest ma tahan keskelt su maast läbi minna — ütleb Issand.
Ma vihkan, ma põlgan teie pühi,
Ei ma taha haista ohvreid teie suurte pühade ajal.
Saada ära mu eest oma laulude kärin
Ja su kandlemängu ei taha ma kuulda.
Sest nõnda ütleb Issand iisraeli soole:
Nõudke mind, ja teie jääte elama.
Ärge nõudke Peetelit, ärge tulge Kilgali-
lisse.
Nõudke Issandat!
Aga kohus voolaku kui vesi
Ja õigus kui voolas jõgi.

(Aamos, 5. pt.)

Prohvet saadetakse maalt välja. Aamose tõesõnad ei meeldinud pidutsevale rahvale. Peeteli preester Amasja läkitas kohe kuninga juurde ja laskis öelda: Aamos peab kurja nõu rahva seas sinu vastu. Ei ma suuda kannatada kõiki tema sõnu. Ta ütleb: „Mõõga läbi peab Jeroobeam surema ja Iisrael peab vististi vangi minema.“ Aamosele aga ütles Amasja: „Nägija! Mine, põgene Juu-

damaale, söö seal leiba ja räägi seal prohveti viisil. Peetelis ei pea sa enam rääkima, sest see on kuninga püha paik.“ Aamos vastas: „Ei ma olnud prohvet, ega prohveti poeg, vaid ma otsisin ja noppisin metsviigimarju. Issand võttis mu pudulojuste juurest ja saatis mu prohveti viisil rääkima iisraeli rahva vastu. Et sa mind aga keelad rääkimast, siis kuule Jumala sõna: Su pojad ja tütreid peavad langema mõõga läbi, su maa jaotatakse nööriaga, sa ise sured roojasel maal. Iisrael aga peab omalt maalt vangi minema.“

(Aamos, 7. pt.)

A amose ennustus täitub. Mõnikümme aastat pärast Aamose kõnet tuligi Salmanassar, Assuri kuningas, võitis Iisraeli ja viis rahva vangi (a. 722 e. Kr.).

Õppeülesanne: Kirjeldage ühiskondlikku, kõlbelist ja usulist seisundit Iisraelis. Võrrelge seda praeguse ajaga.

JESAJA.

§ 10. Prohveti kutsumine (a. 740 e. Kr.).

Juuda riigi seisund. Aamos oli kuulutanud Iisraeli riigis. Ta oli pöördunud tagasi oma kodumaale, Juudamaale. Kas oli siin rahva elu parem?

Möödus paarkümme aastat, ja rahvas tundis, kuidas assüürlaste ähvardav hädaoht nihkus ikka lähemale.

Juudamaal valitses tollal kuningas Ahas. Ta oli toredustarmastav mees. Sageli peeti kuninga lossis hiilgavaid pidusid. Kõrged külalised olid koos. Nad sõid, jõid ning lõbutsesid. Ei hoolitud palju riigi ega rahva tulevikust. Siiski leidis tol raskel ajal mehi, kes suhtusid rahva elule tõsiselt ja vaatasid tulevikku kartusega.

Prohveti kutsumine. Tollal kutsus Jumal prohvetiks Jesaja. Jesaja oli kõrgest seisusest, arvata-vasti kuninga sugulane. Oma kutsumisest räägib ta oma raamatu 6. peatükis järgmist:

„Aastal, mil suri kuningas Usia¹⁾, nägin ma istuvat Issandat suurel ja kõrgel aujärjel. Ta palistused täitsid templi. Seeravid²⁾ seisid ta kõrval. Igäihel oli kuus tiiba: kahega katsid nad oma palet, kahega oma jalgu ja kahega lendasid nad. Ja teine hüüdis teisele: „Püha, püha, püha on Issand Seebaot³⁾. Kõik maailm on tema au täis!“ Ja lävede postid vabisesid hüüdja hääle pärast, ja koda sai täis suitsu. Ja ma ütlesin: „Häda mulle, sest ma olen hukas. Olen roojane huulist ja elan rahva keskel, mis roojane huulist. Mu silmad on näinud kuningat, vägede Issandat.“ Ja üks seeravitest lendas mu juurde. Ta käes oli elav süsi, mille ta oli võtnud altarilt pihtidega. Ta puutus mu suu külge ja ütles: „Vaata, see puutub su huuli, ja su ülekohus lahkub, su patt on lepitatud.“ Nüüd kuulsin ma Issanda häält: „Keda pean ma läkitama, ja kes läheb meile?“ Ma kostsin: „Vaata, siin ma olen: läkita mind!“ Ta ütles: „Mine ja ütle sellele rahvale: Kuulge kuuldes ja ärge mõistke; nähke nähes ja ärge tundke! Tee selle rahva süda lihavaks ja nende kõrvad raskeiks. Pane nende silmad teisiti vaatama, et nad ei näe silmadega ja oma kõrvadega ei kuule ega mõista oma südamega; et nad ei pöördu ega parane.“ Aga kui ma ütlesin: „Kui kauaks, Issand?“, siis ütles ta: „Seni kui linnad ja kojad hävitatakse, et ükski ei ela seal, ja maa sootuks hävitatakse, kuni palju paiku jääb tühjaks ja Issand inimesed saadab kaugele.“

Viisil: Imeline Issand. P. 334.

Ligidal on Jumal! Keerubimid kiitvad,
Seeravimid maha heitvad. Püha, püha, püha!
Inglikoovid laulvad, Lauldes talle au andvad.
Armuga kuule ka, Issand, meie hääli,
Meie, vaeste keeli! (U. L. R. 17, 2.)

1) 740 a. e. Kr.

2) Seeravid — kuue tiivaga inglid.

3) Seebaot — heebr. k. täh. taevastõjavägi.

§ 11. Jesaja avalik esinemine.

1. Laul viinamäest. Nagu Aamos Peetelis, nii astub Jesaja Jeruusalemmas suure rahvahulga ette ja hakkab kuulutama. Iisraeli rahva ja Jumala suhteid kujutab ta oma viinamäelaulus.

„Oma sõbra viinamäest tahan ma laulda: Mu sõbral oli viinamägi rammusal mäekünkal. Ta tegi aia sinna ümber, loopis sealt välja kivid, istutas sinna hea viinapuu, ehitas torni keset aeda ja raius sinna surutõrre¹⁾). Nüüd ootas ta häid viinamarju, kuid viinamägi kasvatas haisevaid kobaraid. Teie, kes elate Jeruusalemmas, ja juudamehed, mõistke kohut minu ja mu viinamäe vahel! Mis peaks veel mu viinamäele tehtama, mida ma ei oleks ju teinud? Miks olen siis oodanud, et ta pidi kasvatama häid viinamarju, aga ta on kasvatanud haisevaid kobaraid? Seepärast tahan teile teatada, mis ma teen oma viinamäele: ma kisun maha ta aia, et ta söödaks paljaks, ta müüri lõhun ma ja ta muutub tallatavaks. Vesivõsusid ei lõigata, samuti ei kaevata ta pinda. Kibuvitsu ja orjavitsu hakkab ta kasvatama. Ma käsin pilvi, et nad vihma ei annaks viinamäele. Sest vägede Issanda viinamägi on iisraeli sugu ja juudamehed ta lemmik-istandus. Ta ootas seda, mis kohus, seal oli aga verevalamine, ta ootas õigust, ja vaata, seal oli kisendamine.“

Häda hüljed rahvale. Häda neile, kes kisuvad koja koja kõrvale ja liidavad põllu põllu külge, kuni pole enam ruumi ja teie üksi asute maal. Minu kõrvu kostab vägede Issanda hää: Need paljud kojad jäävad tühjak, suured ja toredad — asuniketa.

Häda neile, kes tõusevad hommikul vara ja on virgad võtma viina, kes viidavad aega pimedada ööni, kuni viin nad teeb tuliseks. Neil on harfid ja kandleid, trummid ja vileid,

¹⁾ Surutõrs raiuti suurde kivvi, selles suruti marjade mahla.

ja viina nende pidustusil, aga Issanda tööle nad ei vaata ega pane tähele ta kätetööd.

Häda neile, kes kõverust tõmbavad valepaelttega ja pattu vankrikõitega.

Häda neile, kes hüüavad kurja heaks ja head kurjaks; kes panevad pimeduse valguseks ja valguse pimeduseks.

Häda neile, kes eneste meelest on targad ja eneste arvates mõistlikud.

Häda neile, kes on kangelased viinajoomises ja vahvad segama kanget jooki, kes mõistavad õelaile õigust meelega pärast ja saadavad õigete õiguse nende käest.

Seepärast peab mu rahvas minema vangi, et neil pole mõistust, ja tema aulised isandad peavad surema nälga, ja tema alamrahvas kõrbema janu pärast. Selleks on avanud enese põrguhaud ja ajanud laiali oma suu otsata. Sinna läheb su suurtsugu- ja lihtrahvas, nii hästi prassi- ja kui rõõmu pärast hüppajad. Sest otsegu tuli kõrred põletab ja kulu lõpeb leegi läbi, nõnda peab nende juur mädanema ja nende õied muutuma tolmuks. Nad põlgavad vägede Issanda käsuõpetust ja teotavad iisraeli püha Jumala sõna.“ (Jesaja, 5. ptk.)

Rahva ülekohus ja ainuke pääsetee.

Kuulge, taevad, ja maa, pane tähele, sest Issand räägib: „Ma olen lapsi kasvatanud ja tõstnud suureks. Nemad on minust taganenud. Härg tunneb oma peremeest ja eesel oma isanda sõime. Iisrael ei tunne seda, mu rahvas ei mõista mind. Häda patusele soole, rahvale, mis rikutud ülekohtuga. Nad jätavad maha Issanda, teotavad iisraeli püha Jumalat, pöörduvad minust!

Kuulge Issanda sõna teie, Soodoma pealikud! Pane tähele Jumala käsuõpetust sina, Komorra rahvas! Milleks mulle teie ohvrite rohkus? Olen küllastunud jäärade põletamisohvriteist ja nuumveiste rasvast! Kui tulete mu palge

ette näitama endid, kes nõuab seda teilt, et tallate mu õuesid? Ärge tooge asjata ohvreid! Ei või ma sallida nurjatute tööd ja pühade pidamist ühtlasi. Mu hing vihkab teie seatud pühi, need on mulle vaevaks! Kui tõstate oma käed, siis peidan ma oma silmad; ja kui teie loete mitu palvet, ei kuule ma — teie käed on täis veresüüd!

Peske endid, puhastage endid, saatke kõrvale patuteod mu silmade eest, lakake tegemast kurja. Õppige tegema head, nõudke õigust! Mõistke kohut vaeseile lapsile, seletage lesknaiste asjad! Kui te tahate ja võtate sõna kuulda, siis saate süüa maa headusest. Kui te tõrgute ja panete vastu, siis hukatakse teid mõõgaga!“ Seda on rääkinud Issanda suu. (Jes. 1. pt.)

Õppeülesanne: Kirjeldage juuda rahva kõlbelist ja usu-
list seisundit Jesaja kõnede põhjal.

V i i s i l: Võitle hästi, kui sind Jumal. P. 65 või 66.

1. Viigipuu on viinamäel
Kasvand aastast aastasse.
Aednik tark on armukäel
Harind teda hoolsasti.
2. Tuleb viinamäe isand
Viigipuud nüüd vaatama:
„Miks ta ainult lehti lisand,
Miks ta ilma viljata?“
3. Viigipuu, nüüd kannu vilja,
Siis võid jääda kasvama.
Süda, enne kui see hilja,
Oma patust pööra sa!

H. Vühner.

§ 12. Jesaja — kindel usumees.

Kuna Jesaja oli kõrgest seisusest, siis olid talle avatud kuningakoja ukсед, ja ta võis kergesti pääseda kuninga juurde. Seda kasutas prohvet selleks, et anda kuningale head nõu riigi raskeil hetkil.

Kui kord vaenlased piirasid Jeruusalemma ja rahvas kuningaga oli hirmul, ilmus Jesaja kuninga juurde ja julgustas teda. Ärgu kuningas kartku väliseid vaenlasi: ei nad suuda teha midagi. Lootku kuningas Jumalale. Kui kuningas Ahas kahtleb ja toetub oma poliitilisele tarkusele, ennustab Jesaja, et kuningriik võetakse temalt.

Kümmekond aastat hiljem piiravad jällegi vaenlased Jeruusalemma. Linnas valitseb suur ärevus ja kartus. Tolleaegne kuningas Hiskia saadab küsima nõu Jesajalt. Ka nüüd on Jesaja julge nagu varemgi. Ta ütleb: „Vaenlased ei suuda Jeruusalemma võita, sest Jumal kaitses teda.“ Kuningas Hiskia usub ka ise Jumala kaitsesse. Ta läheb templisse ja alandikus palves astub Jumala ette, paludes temalt abi. Sünnib ime: ühel ööl sureb 15.000 piirajat ja vaenlase väe riismed põgenevad kabuhirmus.

(Jes. 7, 36, 37 pt.)

Viisil: Jeruusalemm, sa püha taeva linn. P. 270.

Ei karda meie, kui ka liiguks maa
Ja mäed kõiguksid.
Ei ära hukata meid keegi saa,
Kui kõik ka vajuksid!
Sest Isa vägev käsi
On ikka meiega
Ja tema jõud ei väsi,
Ta ilmavõitmata.

V. I. II. 143.

A. Suurkask.

§ 13. Jesaja tulevikulootused.

Jesaja armastas oma rahvast. Kurbusega jälgis ta rahvaelu langust. Ta teadis, et rahvas, kellel puudub usk ja kõlblus, peab varem või hiljem hukkuma. Mitmel korral rääkis ta sellest oma kuulajaile. Kuulajate kõrvad aga olid kurdid.

Prohveti silm ulatus kaugemale. Ta nägi raskuste ja katsumiste järele kerkivat uut riiki.

Praegune rahvas käib pimeduses, kuid siis tõuseb valgus. Taaveti soost tuleb valitseja, kellel hingab Jumala Vaim. Tema valitsus ja rahu on otsatu. See on õiglane valitseja. Õigus on kui vöö ta niuete ümber ja tõsidus kui vöö ta puusade ümber. Kõigile mõistab ta kohut õigusega. Siis saabub jäädav rahu aeg, millal mõõgad ja piigid taotakse sirpideks ja sahkadeks, millal sõda enam ei õpita ja sõdijate verised riided põletatakse tules. Kuid rahu ei valitse ainult inimeste vahel, isegi loomaderiiki ulatab see. — Hunt elab ühes tallega, ja pardri-metsaline magab kitsetallega. Vasikas, noor lõukoer ja nuumveis on üheskoos ja pisuke poisike hoiab neid. Lehm ja karu söövad karjas, nende pojad magavad ühes, lõukoer sööb õlgi kui veis. Imev laps lõbutseb vihaseima mao pesa juures ja võõrutatud laps pistab oma käe kuningamao auku. — Ei nad tee paha ega kahju, sest maailm on täis Jumala tundmist.

(Jes. 9, 11. pt.)

Jesaja surm. Sellest räägib vagajutt: kuningas Manasse pooldas ebausku. Õige Jumala preestrid ja prohveteid kiusas ta veriselt taga. Ka Jesaja pidi põgenema. Põgenemisel peitnud ta end õõnsasse puusse. Tagaajajad leidnud ta, saaginud puu läbi ja surmanud niiviisi prohveti.

JEREMIA.

§ 14. Usuline seisund Jeremia ajal.

Juuda riik allus Assüüriale. Assüürlased aga olid paganausulised ja kummardasid päikest, kuud ja tähti. Nad levitasid oma usku allaheidetud rahvaste keskel. Ka Juudamaal ununes tollal ainus Jumal, ja selle asemel hakati kummardama assüüria ebajumalaid. Jeruusalemma templisse toodi võõraste jumalate kujud ja pildid. Iseäranis raskeks muutub seisund kuningas Manasse ajal, kes kõigiti levitas ja soodustas ebausku. Õige Jumala preestrid kiusas ta veriselt taga.

Sai kuningaks Josia. Juba kaheksa-aastase poisikesena astus ta Juuda troonile; täisealiseks saamiseni valitsesid ta asemel eestkostjad. Josia oli vaga mees ega olnud unustanud oma esiisade Jumalat. Ta laskis parandada lagunened templi. Templi parandamisel leiti Jumala käskuderaamat. Usu tagakiusamiste ajal oli selle arvatavasti peitnud mõni vaga mees, et raamat säiliks. Ülempreester saatis raamatu kuningale lugeda. Kui kuningas tutvus raamatu sisuga, kokkus ta. Ta teadis, milline ebausk valitses maal ja nüüd kuulis ta Jumala püha sõna, mis ei salli sellist ebausku. Hirmuga käristas kuningas oma riided ja tegi otsuseks puhastada maa ebausukombeist. Ta laskis purustada kõik väärjumalate kujud, kiskuda maha nii Jeruusalemmas kui kogu maal ebausualtarid. Ta lubas ohverdada ainult Jeruusalemmas, korraldas kõigiti tolleaegset usuelu. Rahvas armastas ja austas Josiat.

(II Kun. 21—23.)

§ 15. Prohveti kutsumine.

Kuningas Josia ajal elas Juudamaal prohvet Jeremia. Ta oli preestri poeg, pärit Jeruusalemma lähedalt Anatoti külakesest. Vaga ja jumalakartlik vaim valitses Jeremia vanemate majas. Jumala pühad käsud olid lastele tuttavat, sest vanemad õpetasid neid. Kui Jeremia kasvas, nägi ta, et inimesed ei ela Jumala käskude järele, vaid on neist võõrdunud. — Arvatavasti oli Jeremia isal prohvet Jesaja kõnede raamat. Ka noor Jeremia luges seda. Sealt kuulis ta, kuidas Jumal oli kutsunud Jesaja prohvetiks. Jumal läkitas saadikuid, kuulutajaid — seda teadis ka Jeremia. Preestri pojana oleks ta võinud saada vaimulikuks pidada rahvale jumalateenistusi, kuid Jumal oli määranud Jeremia suurema ja kõrgema ülesande jaoks. Sellest kõneleb prohvet ise:

Issanda sõna sai mu kätte sedaviisi: „Enne kui sa sündisid, tundsin ma sind ja enne kui ema su ilmale tõi, olen ma sind pühitsenud ja pannud prohvetiks.“ — Ma ütlesin: „Oh Issand! vaata, ei ma mõista rääkida, sest olen noor.“ Aga Issand ütles minule: „Ära ütle, — ma olen noor, vaid mine kõikjale, kuhu su läkitan, ja räägi kõik, mida sind käsin. Ära karda neid, sest mina olen sinuga sind päästmas.“ Ja Issand sirutas oma käe, puutus mu suud ja ütles: „Vaata, ma annan oma sõnad su suhu. Vaata, ma panen su täna rahvaste ja kuningriikide üle neid rikkuma ja maha rebima, hävitama ja hukkama, neid ehitama ja istutama.“ — Ja Issand küsis: „Mis sa näed, Jeremia?“ — Ja ma ütlesin: „Mandlipuu oksa.“ — „Sa oled hästi näinud. Ma olen valvas oma sõnale, et ma täidan seda.“ — Ja teist korda ütles Issand: „Mis sa näed?“ — Ja ma ütlesin: „Näen keevat potti, mille esikülg on pöördunud põhja poole.“ — Ja Issand ütles mulle: „Põhja poolt tuleb õnnetus kõigile, kes siin maal elavad. Sest vaata, ma hüüan kõik suguvõsad kuningriikidest, mis põhja pool. Nad tulevad Jeruusalemma ja juuda linnade vastu. — Sina aga pane vöö vööle ja räägi neile kõik, mis ma sind käsin. Ära ehmu nende pärast! Ja mina, vaata, ma panein sind täna tugevaks linnaks ja raudsambaks ja vaskmüüriks kõige maa vastu, juuda kuningate, tema vürstide, ta preestrite ja maa rahva vastu. Küll nad sõdivad sinuga, aga nad ei saa võimust sinu üle. Sest mina olen sinuga, ma päästan su,“ ütles Issand. Jeremia sai Jumalalt raske ülesande; ustavalt täitis ta seda 40 aastat. (626—586 e. Kr.) (Jer. 1. pt.)

Viisil: Ma tahan jätta maha. P. 245.

Kes võib mind hukka mõista,
Kui Jumal on mu poolt?
Kes tahab vastu seista,
Kui tema kannab hoolt?
Kui tema armu vari

Mu ümber järjesti,
Mis vihameeste kari
Võib teha minule?

(U. L. R. 410, 1.)

§ 16. Jeremia Jeruusalemmas.

Väärnähteid pühas linnas.

Ühes kaasmaalasiga tuleb noor prohvet Jeremia Jeruusalemma. See on püha linn, sest siin on tempel. Kuid mis näeb Jeremia? Ta käib läbi Jeruusalemma tänavad ja ei leia kedagi, kes oleks õiglane. Ta tuleb turgudele ja kuuleb, kuidas kaupmehed vannuvad Jumala nime juures, aga ometi valetavad. Siis mõtleb Jeremia: „Need on alamad ja rumalad. Ei nad mõista Issanda viisi ega oma Jumala õigust. Ma tahan minna ülemate juurde ja rääkida nendega. Küllap nemad tunnevad oma Jumala õigust.“ Aga ka nende juures ei leia Jeremia paremat elu. „Oh Issand,“ kaebab Jeremia. „Sa oled neid peksnud, nad ei tundnud valu. Sa oled neid õpetanud, ja nad on tõrkunud, võttes vastu su õpetust; nad on oma palge teinud kõvemaks kui kalju.“

(Jer. 5. pt.)

Kuningas Josia surm. Umbes samal ajal saabus Jeruusalemma kurb sõnum: rahva armastatud kuningas Josia oli langenud Megido lahingus võitluses Egiptuse vaarao Nehhoga. Rahvas oli pannud suuri lootusi Josia valitsusele. Oli ju Josia puhastanud usku ebausukombeist ja korraldanud Jumala austamise õigel viisil. Surmasõnumi saabudes sattus ärevusse kogu linn. Kardeti, et egiptlased vallutavad Jeruusalemma. Kabuhirmus tormasid rahvahulgad templisse. „Issanda tempel, püha paik, see suudab meid päästa. Seal elab Jumal ja seda ei suuda vallutada ükski vaenlane,“ — nii uskus rahvas.

(II Kun. 23, 29—30.)

Jeremia templikõne.

Oma Jumala käsul tuli ka Jeremia templi juurde, jäi seisma templi väravasse ja rääkis kokkutulnud rahvale prohveti viisil: „Kuula Issanda sõna, juuda rahvas, kes sa tuled sisse neist väravaist kummardama oma Jumalat! Nõnda ütleb Issand: Tehke heaks oma viisid ja teod, siis jätan teid elama siia paika. Ärge lootke valskuse sõnadele, kui nad ütlevad: „Issanda tempel, Issanda tempel.“ Kui teie heaks teete oma viisid ja teod, kui teie ei tee liiga võõrale, ei vaeselelapsele ega lesknaisele, kui teie ei vala vaga verd ega käi teiste jumalate järel, siis jätan teid elama siia paika, siia maale, mille ma olen andnud teie vanemaile. — Teie aga loodate valskusesõnadele, mis ei saada kasu. Kas tahate ikka veel varastada, tappa, rikkuda abielu ja vanduda valet ning käia teiste jumalate järel, keda te ei tunne? Ja nõnda tulla ja seista mu palge ees siin kojasa, mille peale on pandud mu nimi? Kas tahate öelda: me oleme päästetud! Ons seesinane koda teie meelest röövlikoobas? Minge Siilosse¹⁾, ütleb Issand, ja vaa-dake, mis ma olen teinud temale oma iisraeli rahva kurja pärast. Ja nüüd, et teie teete kurja, siis tahan ma teha sellele kojale, mille peale mu nimi pandud ja millele te loodate, nõnda kui olen teinud Siilole, ütleb Issand.“

(Jer. 7. pt.)

Preestrid, prohvetid ja kõik rahvas kuulasid Jeremia sõnu templi väravas. Kui Jeremia lõpetas rääkimise, võtsid preestrid, prohvetid ja rahvas ta kinni ja ütlesid: „Sa pead surema. Mispärast räägid ka prohveti viisil Issanda nimel ja ütled: Seesinnane koda peab saama sarnaseks

¹⁾ Siilo oli Põhja-Iisraeli püha paik, kus kaua Jumalat teeniti. Eeli ja Saamueli päevil oli seal kogudusetelk ja seaduselaegas. Assüürlased vallutasid a. 722 e. Kr. Iisraeli riigi ja hävitasid ka Siilo.

Siilole, ja seesinane linn peab saama paljaks, et seal ei ela ainuski.“ Kõik rahvas tuli templisse Jeremia vastu.

Kui juuda vürstid kuulsid neid asju, tulid nad kunin-gakojast jumalakotta ja istusid maha uue värava suhu. Preestrid ja prohvetid rääkisid vürstidele ja kõigele rah-vale ja ütlesid: „See mees väärrib surma, sest ta on rääki-nud prohveti viisil sellele linnale ,nagu olete kuulnud oma kõrvadega.“ Jeremia aga rääkis vürstidele ja rahvale ja ütles: „Issand on mind läkitanud rääkima prohveti viisil sellele kojale ja linnale kõiki sõnu, milliseid olete kuulnud. Nüüd tehke heaks oma viisid ja teod, võtke kuulda Issanda, oma Jumala häält, siis kahetseb Issand kurja pärast, mis te teie vastu rääkinud. Ja mina, vaata, mina olen teie käes. Tehke mulle nõnda, kuidas on hea ja õige teie mee-lest. Kummatagi peate te teadma: kui te mu surmate, siis saadate vaga vere enestele ja sellele linnale. Sest tõesti, Issand on mu läkitanud teile rääkima neid sõnu.“ Ja vürstid ja rahvas ütlesid preestreile ja prohveteile: „See mees ei vääri surmakohut, sest ta on rääkinud meiega Issanda, meie Jumala nimel.“ (Jer. 26.)

§ 17. Jeremia seesmised võitlused.

Raskeks muutus prohveti elu. Juba ta esimese ava-liku esinemise järele ähvardati teda surmaga. See aga oli alles algus. — Kiusamist ja viha sai prohvet pärast tunda sageli. Kõikjal, kus ta nägi kurjust ja ülekohtu, kus ta nägi usust taganemist, noomis ta rahvast ja kutsus tagasi õigele jumalameelepärasele elule. Kui ta aga nägi, et inimesed elasid endiselt ülekohtus ja patus, ähvardas ta neid Jumala kohtuga. — Loomulikult tekitas see viha prohveti vastu. — Mitte ainult Jeruusalemmas, ka ta kodu-külas Anatotis kiusati teda ja taheti tappa. Selle kohta kirjutab Jeremia ise: „Issand ilmutas mulle ja ma sain teada, sest sa näitasid mulle nende kavatsusi. Ma olin

kui tall, kes viiakse tappa ja ei teadnud nende kurje kavatsusi, kui nad ütlesid: „Hävitagem puu ühes viljaga, juurigem ta välja elavate maast, et ta nime enam ei mäletataks.“ Üksinda pidi prohvet elama kogu oma eluaja. Nooruses oli tal vist kavatsus naituda ja elada õnnelikku perekonnaelu, kuid Jumala nõu oli teistsugune. „Ja Issanda sõna sai mu kätte ja see ütles: Ära võta endale naist, ja ärgu olgu sul poegi ega tütreid siin paigas. Sest nõnda ütleb Issand poegade kohta ja tütarde kohta, kes siin sünnivad, ja nende isade ja emade kohta: mitmesuguste haiguste kätte surevad nad ega kaevata nende pärast.“ Üksinda peab Jeremia elama. Ärgu astugu leinamajja, ei sinna, kus peetakse rõõmust pidu.“

Jutlus savikruusiga. Nõnda ütles Issand: „Mine ja osta pottsepalt kruus, võta endaga rahvavane maid ja preestraid, mine välja Hinnomi orgu ja hüüa seal need sõnad, mis ma sulle ütlen: „Kuulge Issanda sõna, Juuda kuningad ja Jeruusalemma rahvas. Nõnda ütleb Issand: vaata, ma toon õnnetust siia paika, et igäihe kõrvad, kes seda kuulevad, peavad kumisema. Purusta kruus meeste nähes, kes on läinud sinuga, ja ütle: Nõnda tahab Issand hävitada selle rahva ja selle linna, otsegu keegi purustab savikruusi, mida ei saa enam parandada.“ — Ikka jälle kuulutab Jeremia, igal pool ja igäihele. — Kuulnud Jeremia sõnu, laseb jumalakoja ülem Passur Jeremia vangistada. Teisel päeval vabastatakse prohvet. Ometi ei lakka ta kuulutamast.

Kui Jeremia vastaste arv kasvab õige suureks ja kõik teotavad ja pilkavad teda, siis kurdab prohvet: „Issand, sa oled mind veennud ja ma lasksin end veenda. Sa olid võimsam minust ja võitsid mu. Nüüd olen saanud naeruks ja igäüks irvitab mind.“ Jeremia otsustab keelduda kuulutamast Jumala tahtmist. Kuid ta ei suuda teostada seda, sest ta tunneb otsegu tulukese põletavat teda ja sundivat ikka uuesti teatama Jumala tahtmist rahvale. Oma

ahastuse ja kahtluse tundidel teab aga Jeremia, kellelt otsida abi: ta tuleb südamlikus palves oma Jumala juurde ja leiab sealt lohutust ja rahu: „Oh Issand, Iisraeli ootus! Kõik, kes hülgavad sinu, saavad häbisse. Kõigi, kes taganevad sinust, nimed kirjutatakse mullasse, sest nad hülgavad Issanda, elava vee allika. Paranda mind, Issand, siis paranen: aita mind, siis saan ma abi, sina oled mu kiitus!“

(Jer. 11, 16, 19, 20, 17 pt.)

Õppe ülesanne: Näidake, miks kiusati Jeremiat. Tooge näiteid piibliloost, ajaloost, elust, kus tõetunnistajaid taga kiusati.

Näidake allikat, kust ammutas prohvet jõudu raskuste kandmiseks.

Kirjeldage palve imeväge ja jõudu.

Viisil: Ma tahan jätta maha. P. 245.

Kui südant piinab valu,
Siis heida põlvili
Ja Isa kätte elu
Nii usu täiesti.
Kõik mured tema ette
Siis kanna palveväes:
Nii iga valumõte
Sul kustub südames.

V. 1. II, 4.

Aksel Kallas.

§ 18. Prohvet ja kuningas.

Prohvet oli kartmatu. Mitte ainult tänavail ja turgudel ei räägi ja lihtrahvaga, mitte ainult preestreid ja rahvavanemaid ei juhi ta õigele teele, isegi kuningale ütleb ta julgesti tõtt. Pärast Josia surma sai kuningaks Jojakim. Ta oli halb valitseja: edendas ebausku ja tegi rahvale ülekohut. Jerusalemmas ehitas ta toredaid hooned, kuid töölisile ei maksnud ta palka, vaid sundis neid töötama tasuta. Kuningale räägib Jeremia: „Häda sel-

lele, kes oma koja ehitab valskusega ja oma pealmised toad ülekohtuga, kes sunnib ligimest teenima tasuta ja ei anna talle ta tööpalka; kes ütleb: Tahan endale ehitada avara koja ja suured saalid, tahan raiuda laiad aknad, vooderdada seedrilaudadega ja võõbata punase värviga! Kas peaksid sina jääma kuningaks ja kõndima seedikojas? Eks su isa ole söönud, joonud ja teinud, mis kohus ja õige! Vaese ja viletsa asja otsustas ta õiglaselt. Siis oli tal hea põli. Aga sinu silmad ja süda ei vaata Issandale, — nad vaatavad ahnusele ja vagale verele, et valada seda, et teha liiga ja kimbutada. Seepärast ütleb Issand nõnda Jojakimile, Josia pojale: „Eesli kombel mae-takse ta, veetakse kaugele Jeruusalemma väravaist ja visatakse sinna. Ükski ei kahetse teda ega hüüa: Oh mu vend, oh mu õde, oh mu isand auline!“ (Jer. 22.)

Loomulikult ei meeldinud kuningale sellised etteheited. Uus karistus tabas Jeremiat: talle keelati templiskäimine, et ta ei saaks rääkida suurile rahvahulgile. Kuid prohvet ei või vaikida. Ta leiab siingi nõu: oma ustavale õpilasele Paarukile dikteerib ta oma kõned ja käsib need lugeda ette rahvale templis. Kui saabus suur paastupäev, mil kogunes templisse palju rahvast, luges Paaruk seal Jeremia kuulutusi. Ka vürstidele, kes olid kuningakojas, räägiti sellest. Nad lasksid kutsuda Paaruki enda juurde ja käskisid teda lugeda ette Jeremia kõned. Paaruk täitis käsku. Kuulnud prohveti tõsiseid sõnu, kohkusid vürstid ja ütlesid: „Me peame sellest teatama kuningale.“ Kuningas oli oma talvelossis kamina ees, kui tulid sinna vürstid ja rääkisid sündinust. Kuningas käskis tuua pärgamendirulli Jeremia kõnedega ja lugeda ette. Kuulnud mõned leheküljed prohveti kuulutusi, lõi kas kuningas raamatu tükkideks ja viskas tulle. Ei ta kohkunud ega tundnud hirmu. Kui Jeremiale teatati sellest, võttis ta uue pärgamendirulli ja Paaruk pani uuesti kõned prohveti etteütluks järgi kirja. (Jer. 36.)

Kuninga surm. Paabeli kuningas Nebukadneetsar võitis Jojakimi. Kolm aastat allus Jojakim võitjale, siis taganes temast. Paabeli kuningas tuli karistama tõrkujat. Sel ajal suri Jojakim. Sõjamõllus ei olnud aega valmistada kuningale korralikke matuseid. Lahingus, mis tekkis pabüloonlastel juutidega, võideti viimased ja 10.000 suhtuvad tavaliselt inimesed ülemaise ja alamaise.

Õppeülesanne: Kirjeldage prohveti julgust. Võrrelge prohvetit hariliku inimesega ja näidake, kuidas suhtuvad tavaliselt inimesed ülemaile ja alamaile.

§ 19. Jeruusalemma hukkumine ja Jeremia saatus.

Jeremia oli ennustanud õnnetust. Kui nüüd Nebukadneetsar võitis Jeruusalemma ja viis vangi juute, nägi Jeremia selles Jumala nuhtlust tõrkuvale rahvale. Paabeli kuningas oli Jumala tööriistaks, millega ta teostas oma kavatsused.

Nebukadneetsar seadis Juuda kuningaks Sidkia. Loomulikult pidi see kuulma oma võitja sõna. Varsti aga hakkas ta tõrkuma. Jälle käis Jeremia linnas ringi ja manitses kõiki sõnakuulmisele. Kuid ta rääkis asjata, kuulajate kõrvad olid kurdid. Küll kutsus Jeremia rahvast kannatlikult alluma pabüloonlastele, sest muidu hävitatakse kogu maa ja linn. Asjata olid ta kõned.

Uuesti tulid paabeli väed piirama Jeruusalemma. Linn oli hästi kindlustatud ja pidas vastu. Seal saabus korraga teade: egiptlased tulevad appi Jeruusalemmale. Rõõmuhõiskega võeti vastu see teade. Tõesti, piirajate väed lahkusid linna alt. Jeremia aga hoiatas rahvast asjata lootuse eest. „Ärge petke endid,“ ütles ta. „Vaarao väed lähevad tagasi ja pabüloonlased tulevad uuesti linna piirama.“

Peale piirajate lahkumist tahtis Jeremia väljuda linnast, et minna oma kodukülla õiendama pärandusasju. Linna väravas võttis vahipealik ta kinni ja ütles: „Sa tahad karata vaenlase juurde.“ — „See on vale,“ vastas Jeremia, „ei ma karga vaenlaste poole.“ Teda ei kuulnud. Ta viidi ülemate ette ja süüdistati reetmise katses. Vihastusid juuda vürstid, peksid prohvetit ja heitsid sügavasse vangikongi. Sinna jäi prohvet mõneks ajaks.

Vahepeal tulid tagasi pabüloonselased ja piirasid uuesti Jeruusalemma. Kuningas Sidkia läkitas Jeremia juurde, laskis ta salaja kutsuda ja küsis: „Kas on sul teada Jumala nõu?“ — „Jah on,“ vastas prohvet, „sind antakse Paabeli kuninga kätte.“ Nüüd palus Jeremia, et kuningas teda ei saadaks tagasi viletsasse vangikongi. — „Ma ei ole teinud mingit pattu,“ kaitses end prohvet. Kuningas käskis jätta Jeremia vangla õue ja anda talle iga päev ühe leiva pagarite tänavalt, kuni jätkub tagavara. Aga ka vangla õues ei vaikinud prohveti suu. Ta kuulutas: „See linn antakse Paabeli kuninga kätte. Kes siia jääb, saab surma mõõga läbi, katku läbi, nälja läbi, aga kes väljub paabeli rahva juurde, see pääseb.“ Kuulnud Jeremia sõnu, tõstavad vürstid kuninga ees kaebust prohveti peale: „See mees väärrib surma. Ta ässitab rahvast ja teeb sõdurite käed lodevaks. See mees ei nõua mitte, mis tuleb rahvale rahuks, vaid õnnetuseks.“ Siis ütles kuningas: „Vaata, ta on teie käes.“ Nüüd võtsid vürstid Jeremia ja viskasid ta vangla õue tühja kaevu. Jeremia vajus mudasse. — Kuid veel ei tulnud surm. — Keegi moorlane, kuninga teenreist, kes kuulis, et Jeremia oli visatud kaevu, tuli kuninga juurde ja ütles: „Mu isand kuningas! Pahasti on need mehed teinud, et nad prohveti on visanud auku. Küll ta oleks surnud isegi, sest linnas ei ole enam leiba.“ Ja kuningas andis oma teenrile loa päästa Jeremia. Mitme abilisega tõmbas mooramees prohveti kaevust välja.

Jeruusalemm aga ei suutnud enam panna vastu. Lin-

nas oli nälg, möllasid haigused. Ühel ööl põgenes kuningas ühes sõjaväega. Teda aeti taga ja tabati Jeeriko juures. Ta pandi ahelaisse ja viidi vangi. Jeruusalemm tehti maatasa, — niihästi tempel kui kuninga lossid ja ülemate kojad, kõik põletati. Rahvas viidi Paabelisse vangi (a. 586). Jeremiale anti luba jääda kodumaale. Kui aga osa juute, kartes tõstetud mässu pärast pabüloonlaste kättemaksu, põgenes Egiptusse, siis viidi ka vana prohvet vägisi kaasa. Siin hakkasid juudid kumardama egiptuse ebajumalaid. Kui Jeremia neid noominud, olevat ta visatud kividega surnuks.

(Jer. 37—40.)

Õppe ülesanne: Kirjeldage Jeruusalemma hukumise põhjusi. Otsige Jeruusalemma languse põhjusi käskude lõppsõnast. Iseloomustage Jeremiat.

Viisil: Jeesus, Õnnistegija. P. 161 või lisa 53.

Tugevad on Jeesu käed,
Need mind igavesti hoidvad,
Kui kõik sõbrad lahkuvad
Ja mind üksi maha jätvad —
Ei mu Jeesus lahku must,
See on minu kindel troost.

V. 1. II, 170.

J. Klaanmann.

IV. Jeesus — rahva õpetaja.

§ 20. Mäejutlus.

Tähtsamaid ülesandeid oli Jeesusel rahva õpetamine, evangeeliumi, rõõmusõnumi kuulutamine. Kuhu ta iganes tuli, seal rääkis ta: olgu kogudusekojas — sünagogis, olgu järve ääres, olgu mäeserval. Kuhu kogunes rahvast teda kuulama, seal õpetas Jeesus. Ja rahvas kuulas teda meeeldi. On säilinud palju Jeesuse kõnesid.

Jeesus rääkis vahel pildirikaste võrdlustega, tähendussõnadega, vahel juhatas rahvast otseses kõnes Jumala juurde. Jeesuse kõige pikem otsene kõne on mäejutus. Selle leiame Matteuse evangeeliumi 5., 6. ja 7. peatükis.

1. Õndsaks-kiitmised.

Õndsad need, kes vaimus vaesed, sest nende päralt on taevariik.

Õndsad need, kes kurvad, sest neid peab rõõmustatama.

Õndsad on tasased, sest nemad pärivad maa.

Õndsad need, kel nalg ja janu õiguse järele, sest nemad peavad täis saama.

Õndsad on armulised, sest nemad peavad armu saama.

Õndsad need, kes puhtad südamest, sest nemad peavad nägema Jumalat.

Õndsad on rahunõudjad, sest neid peab hüütama Jumala lapsiks.

Õndsad need, keda taga kjusatakse õiguse pärast, sest nende päralt on taevariik.

2. Jeesuse jüngri ülesanne.

Teie olete maa sool. Aga kui sool läheb tuimaks, miska peab teda soolaseks tehtama? Ta ei kõlba enam kuhugi, kui aga visata välja ja inimesist sõtkuda. Teie olete maailma valgus. Linn, mis mäel, ei või jääda varjule. Ei süüta ka ükski küünalt ega pane seda vaka alla, vaid küünlajalale, siis paistab ta kõigile kofas. Nõnda paistku teie valgus inimeste seas, et nad näeksid teie häid tegusid ja austaksid teie Isa, kes on taevas.

3. Armastuse-käsk.

Teie olete kuulnud, et on öeldud: „Armasta oma ligimest, vihameest aga vihka!“ — Mina aga ütlen teile:

„Armastage oma vihamehi, õnnistage oma needjaid, tehke head oma vihkajaile ja paluge oma laimajate ja tagakiusajate eest, et teie saaksite oma Isa lapsiks, kes on taevas. Tema laseb sadada vihma õigeile ja ülekohtuseile. Sest kui teie neid armastate, kes teid armastavad, mis palka saate selle eest? Eks tõlnerid tee ka sedasama? Ja kui teie ükspäinis lahked olete oma vendade vastu, mis head teete teie enam kui teised? Seepärast olge täielised, nõnda kui on täieline teie taevane Isa.“

4. Jeesuse jüngri vagadus.

a) Armuannete andmine.

Kui sa annad armuande, ei pea sa enese ees laskma puhuda pasunat, nõnda kui salalikud seda teevad kogudusekodades ja tänaval, et inimesed neid kiidaksid. Tõesti, neil on oma palk käes. Aga kui sina annad armuande, ärgu teadku su pahem käsi, mis parem teeb, et su armuannid jääksid salajasse, ja sinu Isa, kes salajasse näeb, tasub sulle avalikult.

b) Kuidas sa palud.

Kui sa Jumalat palud, ära ole kui salalikud. Nemad armastavad kogudusekodades ja uulitsanurkadel seistes paluda Jumalat, et endid näidata inimesile. Tõesti, mina ütlen teile: Neil on oma palk käes! Aga kui sina palud Jumalat, siis mine oma kambrisse, pane uks lukku ja palu oma Isa, kes on salajas. Ja sinu Isa, kes näeb salajasse, tasub sulle avalikult. Kui te Jumalat palute, ärge lobisege nagu paganad, sest nemad arvavad, et neid kuuldakse nende sõnade hulga pärast. Ärge saage nende sarnaseiks!

Paluge nõnda: Meie Isa, kes Sa oled taevas! Pühitsetud saagu Sinu nimi. Sinu tahtmine sündigu taevas,

nõnda ka maa peal. Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev ja anna meile andeks meie võlad, kui meie andeks anname oma võlglasile. Ja ära saada meid kiusatusse, vaid päästa meid kurjast! Sest sinu päralt on riik ja vägi ja au igavesti. Aamen.

5. M a i n e v a r a .

Ärge koguge endale varandust maa peal, kus koi ja rooste rikub ja kus vargad läbi kaevavad ja varastavad. Koguge endale varandust taevasse, kus koi ega rooste ei riku ja kus vargad läbi ei kaeva ega varasta. Sest kus on teie varandus, seal on ka teie süda. Keegi ei või teenida kaht isandat. Sest tema kas vihkab teist ja armastab teist, või hoiab teise poole ja põlgab teist. Teie ei või Jumalat teenida ja mammonat¹).

6. M u r e d e s t .

Ärge olge mures oma elu pärast, mis te peate sööma ja mis te peate jooma, ega oma ihu pärast, mis peate selga panema. Eks elu ole enam kui toidus, ja ihu enam kui riided. Pange tähele linde taeva all: nemad ei külva ega lõika, ega pane aita kokku, ja teie taevane Isa hoiab neid. Eks teie ole palju ülemad kui nemad? Kes on teie seast, kes murega oma elueale võib jätkata ühe küünra juurde? Ja miks olete mures riiete pärast? Pange tähele lillekesi väljal, kuidas nemad kasvavad: nemad ei tee tööd ega ketra. Mina aga ütlen teile: Saalomongi kõiges omas aus ei olnud nõnda ehitud kui üks neist. Kui nüüd Jumal rohtu väljal, mis täna on ja homme visatakse ahju, nõnda ehib, eks siis palju enam teid, te nõdrausulised. — Nõudke esiti jumalariiki ja tema õigust, siis peab seda kõike teile pealegi antama. Seepärast ärge olge mures homse pärast, sest

¹) Mammon tähendab varandust — raha.

homsel päeval on omad mured. Igal päeval saab küll omast vaevast.

7. Kohtumõistmisest.

Ärge mõistke kohut, et teie peale kohut ei mõistetaks! Sest mis kohtuga teie kohut mõistate, sellega mõistetakse ka teile, ja mis mõõduga teie mõõdate, sellega mõõdetakse ka teile. Aga miks sa pindu näed oma venna silmas, aga palki omas silmas ei pane sa tähele. Kuidas tahad sa öelda oma vennale: „Lase, ma kisun pinnu välja su silmist?“ ja vaata, su omas silmas on palk! Oh sina salalik! Kisu esiti palk välja omast silmast, siis seletad sa pindu kiskuda venna silmist. Kõik nüüd mis te tahate, et inimesed teile teeksid, nõnda tehke ka neile!

8. Kaks teed.

Minge sisse kitsast väravast, sest lai on värav ja suur tee, mis viib hukatusse, ja palju on neid, kes sealt lähevad. Aga kitsas on värav ja ahtake tee, mis viib ellu, ja pisut on neid, kes leiavad selle.

9. Täitkem Jeesuse käsku!

Ei saa mitte igäüks taevariiki, kes minu vastu ütleb: „Issand, Issand!“, vaid kes teeb minu Isa tahtmist, kes on taevas.

Seepärast igäüht, kes neid minu sõnu kuuleb ja teeb nende järele, pean mina mõistliku mehe sarnaseks, kes on ehitanud oma koja kaljule. Tuli raske sadu, tuli voolav vesi, tuuled puhusid ja käisid selle koja peale, aga ta ei langenud, sest ta alus oli pandud kaljule.

Igäüks aga, kes kuuleb neid minu sõnu ja nende järele ei tee, on jõleda mehe sarnane, kes ehitas koja liivale. Tuli raske sadu, tuli voolav vesi, tuuled puhusid ja löid vastu seda koda. Ta langes ja ta langemine oli suur.

Omal viisil. P. lisa 109.

Küll kannab kindel kalju

Issanda kogudust.

Tuult, tormi olgu palju,

Ei karta hukatust, —

Ei tema alus kõigu

Seal kaljupõhja peal,

Ei tema koda liigu

Ka tuule tormis seal.

V. 1. II, 144.

M. Lipp.

V. Apostlite elu ja tegusid algristikoguduses.

§ 21. Algristikogudus Jeruusalemmas.

Kui Jeesus oli tõusnud üles surnust, hakkasid jüngrid peale Püha Vaimu väljavalamist kuulutama Kristuse evangeliumi. Tulise vaimustusega pidas Peetrus Jeruusalemmas nelipühapäeva jutluse, mille mõjul lasksid endid ristida ligi kolm tuhat hinge. Jäljetult olid kadunud kartus ja hirm, mis täitsid jüngrite südameid peale Jeesuse surma ristisambas. Kui Jeesus võitles ristil surmaga, lootsid jüngrid veelgi, et nüüd viimsel hetkel ometi ilmub Issanda au. Nad ootasid, et Jeesus astub maha ristipuult, purustab surmaahelad ja võidab oma vaenlased. Seda ei juhtunud. Langenud meeolus ja pettumusega lahkusid risti alt jüngrid, kes olid näinud Jeesuse surma. Jüngrid olid valmis põgenema ja hülgama oma kodu, et pääseda naabrite pilkeist, sest Jeesus oli surnud ja maetud. Äkki sünnib jüngreiga suur ja imeline muudatus. Nad hõiskavad rõõmust. Tuleb tagasi nende endine vaimustus. Nende õpetaja on tõusnud üles surnust, ta elab, ta on ilmunud neile elavana õnnistegijana. Ülestõusnud Issand on kõndinud nende keskel, kõnelnud nendega, istunud nendega lauas,

Petrus ja Paulus.

murdnud leiba ja käskinud neid minna maailma ja teha jüngreiks kõik maailma rahvad. Jeesus oli läinud taevasse, andes töotuse jääda jüngrite juurde maailma otsani.

Kaljukindla ja sügava usujulgusega kuulutas Peetrus Jeruusalemma rahvale ülestõusnud Jeesust. Peetruse neli pühade jutlusega tekkiski Jeruusalemmas esimene ristikogudus kolmest tuhandest hingest, kes lasksid endid ristida Jeesuse nimele. Algristikoguduse liikmed jäid alati apostlite õpetusse, leivamurdmisse ja palveisse (Ap. teod II, 42). Neile oli jäänud meelde Issanda sõnu, sest nende keskel oli mitmeid, kes olid näinud Issandat ja kuulnud tema õpetust. Pühakojas, kooskäimisel ja oma palveis tõid nad nüüd ette Issanda kaunimaid sõnu. Vanemad õpetasid neid lastele, ja nii käisid Jeesuse ilusad sõnad algristikoguduses suust suhu.

Kõik, kes uskusid, olid kui üks süda ja üks hing; nad olid ühes koos, ja mis neil oli, oli ühine. Ükski ei öelnud oma varandusest, et see on tema oma. Oma päranduse ja vara müüsid nad ja jagasid kõigile, sedamööda kui keegi vajab. Ühtki vaest ei olnud nende keskel. Kel olid põllud ja majad, müüsid need, tõid müüdüd asjade hinna ja aetasid selle apostlite jalgade ette. Iga päev olid nad ühelmeel pühakojas, murdsid leiba kordamööda, võtsid rooga rõõmuga ja vaga südamega. Nad kiitsid Jumalat ja neid armastas kogu rahvas. Aga Issand pani iga päev kogudusele juurde neid, keda päästeti. Ja Issandale kogunes usklikke hingi hulgaviisi, mehi ja naisi. Igalet hingele tuli kartus, ja palju imetegusid ja -tähti sündis apostlite läbi.

(Ap. teod 2.)

Viisil: Võitle hästi, kui sind Jumal. P. 65 või 66.

1. Jüngrid palves ühinesid,
Hinged olid ootamas,
Taevatuuled kohisesid,
Issand ime läkitas:

2. Paistsid nagu tulekeeled
Palvelolijate peal;
Vahvaks läksid nende meeled,
Kuulutasid Jeesust seal.

V. 1. II, 64.

H. Vühner.

§ 22. Jalutu tervenemine.

Kord läksid Peetrus ja Johannes üheskoos üles pühakotta palvetama üheksandal tunnil¹⁾). Sinna toodi mees, kes oli sündinud jalutu. Ta asetati iga päev templi ukse ette, mida hüüti Ilusaks, paluma almust neilt, kes tulid pühakotta.

Kui jalutu nägi, et Peetrus ja Johannes tahtsid astuda templisse, palus ta neilt almust. Peetrus ühes Johannesega vaatas teda ja ütles: „Vaata meie otsa!“ Jalutu vaatas ja lootis neilt midagi saada. Siis ütles Peetrus: „Hõbedat ja kulda ei ole mul; mis mul aga on, seda annan sulle: Naatsareti Jeesuse Kristuse nimel tõuse ja kõnni!“

Nende sõnadega haaras Peetrus ta paremast käest ja aitas ta üles. Sedamaid said ta jalad tugevaks. Jalutu kargas püsti, seisis, käis ja läks Peetruse ja Johannesega pühakotta, hüpates ja kiites Jumalat. Kõik rahvas nägi teda kõndivat ja kiitvat Jumalat. Rahvas tundis, et ta oli see, kes oli istunud varem kerjates pühakoja Ilusa värava ees, imestus ja ehmus sellest, mis oli sündinud jalutuga.

Kui nüüd jalutu, kes oli tervenenu, käis Peetruse ja Johannese kannul, jooksis kõik rahvas nende juurde paika, mida hüütakse Saalomoni võlvidud hooneks. Näinud seda, ütles Peetrus rahvale: „Israelimehed, mis te imestute ja mis te üksisilmi vaatlete meid, otsekui oleksime pannud kõndima selle mehe oma väe või oma vagadusega? Meie vanemate, Aabrami, Iisaku ja Jakobi Jumal on austanud

¹⁾ kell kolm p. l.

See on Iisaku kivi

oma poega Jeesust, kelle teie olete reetnud ja salanud Pilaatuse ees, kui see otsustas teda vabastada. Teie salgasite püha ja õige ja palusite kinkida vabaduse mõrtsukale. Te olete tapnud eluvürsti, kelle Jumal on äratanud surnust; selle tunnistajad oleme meie. Usk Jeesuse nimesse on tervendanud siin selle mehe, keda te näete ja tunnete. Seepärast parandage meelt ja pöörduge ümber, et teile kustutataks teie patud.

Teile on Jumal kõigepealt lasknud tulla oma poja Jeesuse ja on ta läkitanud teid õnnistama, kui igauks pöörduv oma tigidusest.“
(Ap. t. 3.)

§ 23. Peetrus ja Johannes vangis. Nende tunnistus suure kohtu ees.

Kui Peetrus ja Johannes alles rääkisid rahvaga, tulid preestrid, pühakojaülem ja saduseerid nende juurde. Neil oli paha meel, et apostlid õpetasid rahvast ja kuulutasid Jeesuse ülestõusmist surnust. Nemad pistsid oma käed nende külge ja panid nad vanglasse hommikuni, sest oli juba õhtu. Aga palju neist, kes kuulsid apostlite kõnet, said usklikuks: neid oli ligi 5000 meest. Järgmisel päeval kogunesid Jeruusalemma ülemad, vanemad ja kirjatundjad, ülempreester Hannas ja Kaivas ja nii mitu kui neid oli ülempreestri soost.

Nad lasksid apostlid tulla ette ja küsisid neilt: „Millise väega või kelle nimel olete teinud seda?“ Peetrus, täis Püha Vaimu, vastas neile: „Rahva ülemad ja iisraeli vanemad! Kui meie täna kohtus peame andma aru sellest heateost, mis on sündinud vigasele inimesele, mille läbi on ta tervenendud, siis olgu teada teile kõigile ja tervele iisraeli rahvale, et Naatsareti Jeesuse Kristuse nimel, kelle teie olete löönud risti ja kelle Jumal on äratanud surnust, tema läbi seisab see siin tervena teie ees: Tema on see kivi, mille teie olete põlanud ja milline on saanud nurga-

kiviks. Üheski muus ei ole õndsust, sest ühtki muud nime ei ole antud inimesile taeva all, kelle läbi peame saama õndsaks.“

Kui nad nägid Peetruse ja Johannese julgust ja said teada, et nad olid kirjatundmata ja õppimata inimesed, imetlesid nad väga ja tundsid neis mehi, kes olid käinud Jeesusega.

Kui nad nüüd Peetruse ja Johannese juures nägid seisvat ka selle mehe, kes oli tervenenu, ei olnud neil vastata enam midagi. Nad käskisid apostleid minna välja suurest kohtust, pidasid isekeskis nõu ja ütlesid: „Mis peame tegema nende inimestega? Nende läbi on sündinud avalik imetäht, mis on tuttav kõigile, kes elavad Jeruusalemmas, ja meie ei saa salata seda. Aga et teated sellest ei leviks rahva sekka, ähvardagem neid kõvasti, et nad ei räägiks ühelegi inimesele enam selle nimel.“

Apostlid kutsuti uuesti kohtukotta ja anti neile käsk, et nad midagi ei räägiks ega õpetaks Jeesuse nimel. Peetrus ja Johannes kostsid: „Kas on õige Jumala ees teid enam kuulda kui Jumalat? Mõistke ise. Meie ei või jätta rääkimata seda, mis oleme näinud ja kuulnud.“ Apostleid ähvardati, ja nad vabastati, sest ei leitud midagi põhjuseks, miks neid nuhelda. Kõik kiitsid Jumalat selle eest, mis oli sündinud. (Ap. t. 4.)

§ 24. Apostlite uusi tagakiusamisi.

Kõigist ähvardusist hoolimata jätkasid apostlid surrust tõusnud Jeesuse kuulutamist. Siis vihastusid ülempreester ja selle pooldajad saduseeride seltsist, pistsid käed apostlite külge ja heitsid nad vanglasse.

Ent Issanda ingel avas öösel vangla ukсед, viis apostlid välja ja ütles: „Minge, astuge rahva ette ja rääkige neile pühakojas elusõnu!“

Kui nad olid kuulnud seda, läksid nad koiduajal pühakotta ja õpetasid seal.

Ülempreester aga tuli oma seltsiga, kutsus kokku suure kohtu, kõik iisraeli vanemad ja läkitas vanglasse tooma apostleid.

Teenrid ei leidnud neid vanglas, tulid tagasi ja jutustasid: „Vangla leidsime küll lukustatuna ja hoidjad väljas ukse ees seisvat, kui aga avasime vangla, ei leidnud me sealt kedagi.“ Kui nüüd ülempreester, pühakoja pealik ja teised ülempreestrid kuulsid neid sõnumeid, ei teadnud nad, mis neist küll arvata. Siis tuli sinna keegi ja teadustas: „Vaata, need teie vangistatud mehed seisavad pühakojas ja õpetavad rahvast!“ Nüüd läks pealik teenritega ja tõi nad, aga mitte vägisi, sest nad kartsid rahvast, et neid ei visataks kividega surnuks. Nad panid apostlid seisma suure kohtu ette ja ülempreester küsis neilt: „Kas me ei ole teid kõvasti keelanud õpetamast ta nimel? Teie olete täitnud Jeruusalemma oma õpetusega ja tahate saata selle inimese vere meie peale!“ Peetrus ja apostlid ütlesid: „Jumala sõna peab kuulatama enam kui inimeste sõna! Meie vanemate Jumal on äratanud surnust Jeesuse, kelle teie olete lõönud ristipuu külge ja tapnud. Jumal on tõstnud ta oma paremale käele juhatajaks ja Õnnistegijaks.“

Need sõnad läbistasid vastaste südamed ja nad tahtsid tappa apostlid.

Siis tõusis oma kohalt suures kohtus variseer, nimega Kamaaliel, üks käsuseaduse õpetajaid, keda austas kõik rahvas, käskis apostlid viia natukeseks ajaks välja ja ütles: „Iisraelimehed, kaaluge, mida kavatsete teha nende inimesiga. Mõni aeg tagasi astus rahva ette Teudas, kes arvas enese midagi olevat ja leidis enesele 400 meest pool-dajaid. Ta surmati, ta õpilased pillati laiali ja nad hukkusid. Siis tuli Juudas Kaalileamaalt ja avatles palju

rahvast käima enese järel. Ka tema hävitati ja tema pool-
dajad kadusid.

Nüüd ütlen ma teile: „Jätke rahule need inimesed ja laske nad minna. Kui see nõu ja töö on inimesist, tühjub ta. On see aga Jumalast, ei või teie tühistada seda, et teid ei leitaks panevat Jumala vastu.“

Nad võtsid kuulda Kamaalieli nõu, kutsusid sisse apostlid, peksid neid, keelasid neid rääkimast Jeesuse nimel ja vabastasid nad.

Apostlid lahkusid suurest kohtust rõõmuga, et neid oli arvatud väärt kannatama teotust Jeesuse nime pärast.

Nad ei lakanud igapäev õpetamast pühakojas ja kodasid mööda ja kuulutamast Jeesust Kristust.

(Ap: t. 5.)

§ 25. Apostel Peetrus.

Kuulsaim Jeesuse jüngreist on apostel Peetrus. Ühestki teisest Jeesuse jüngrist ei kõnele evangeeliumid nii sageli kui Peetrusest. Alul oli ta nimi Siimon. Ta asus Keneetsareti järve ääres ja elatus isa eeskujul kalapüügist.

Kui kord Jeesuse sõna peale Peetrusele sai osaks ime-
line ja rikkalik kalasaak, hülgas ta oma kalapaadi ja maja ja käis Jeesuse järel, et hakata „inimestepüüdjaks“.

Sestajast oli ta Õnnistegija truim jünger ja ta alaline saatja.

Ainult Peetrus oli Johannese ja Jakoobusega Jeesuse juures, kui see äratas surnust Jairuse tütrekese. Kui Jeesust muudeti, oli jällegi Peetrus samade jüngritega ta juures. Peetrus oli see, kes kord Õnnistegija küsimusele: „Kelle teie arvate minu olevat?“, andis vastuse kõigi jüngrite nimel: „Sina oled Kristus, elava Jumala poeg.“ Selle kaljukindla usu eest sai ta Jeesuselt nime Peetrus, mis kreekakeelne sõna ja tähendab meie keeles „Kalju“. Kuid ka see kaljukindla usuga mees liialdas mõnikord oma vai-

mustusehoos ja, kui elava ja äkilise iseloomuga inimene, hindas üle oma jõudu.

Sel ööl, mil Jeesus reedeti ja vangistati, salgas Peetrus kolm korda oma Õnnistegija. Ent ta kahetses kõigest südamest oma nõrkust ja valas kibedaid pisaraid.

Kui ülestõusmispüha hommikul naised tulid tagasi Jeesuse tühja haua juurest ja jutustasid jüngreile oma elamusist, ruttas Peetrus Johannesega haua juurde ja uskus Õnnistegija ülestõusmisse. Kui nüüd ülestõusnud Õnnistegija küsis temalt Keneetsareti järve ääres: „Siimon, armastad sa mind?“ siis tundis Peetrus Õnnistegija sõnus kerget etteheidet ja kurvalt vastas ta: „Issand, sa tead, et ma sind armastan.“ Oma armastust ülestõusnud Õnnistegija vastu avaldas Peetrus nelipühapäeval Jeruusalemmas vaimustava jutlusega, mille mõjul laskis end ristida kolm tuhat hinge, kes moodustas esimese ristikoguduse Jeruusalemmas. Sellele kogudusele oli Peetrus tugevaks ja truuks juhiks. Ka pühamaa teistes linnades on Peetrus kuulutanud ristilöödud ja ülestõusnud Õnnistegija evangeeliumi. Kui Juuda kuninga Herodes Agrippa ajal puhkes Jeruusalemmas ristiinimeste tagakiusamine, mille ohvriks langes Jakoobus, Johannese vend, vangistati ka Peetrus, kuid Issanda ingel päästis ta imelisel viisil surmast. Peetrus põgenes mõneks ajaks Jeruusalemmast, tuli aga sinna veel kord tagasi. Peetruse edaspidiseist tegudest ja ta saatusest ei jutusta meile pühakiri enam midagi. Arvatakse, et Peetrus on kuulutanud evangeeliumi juutidele ka teisis mais ja et ta viimaks on saabunud Rooma linna. Seal olevat ta leidnud märtrisurma kristlaste tagakiusamisel Rooma keisri Nero valitsusajal. Vagajutt räägib sellest järgmist:

Kui Roomas puhkes ristiinimeste tagakiusamine, palus Rooma kogudus Peetrust lahkuda linnast, soovides näha teda väljaspool hädaohtu. Vaevalt oli Peetrus jõudnud

Rooma linna väravate taha, kui temale ilmus Jeesus, kes tuli talle vastu.

Peetrus küsis Jeesuselt: „Quo vadis, Domine?“ — „Issand, kuhu lähed sa?“ Jeesus vastas: „Ma lähen Rooma, et lasta end puua risti teist korda.“

Häbenedes pöördus Peetrus tagasi linna, laskis end rahulikult heita vanglasse ja suri varsti ristisambas. Peetrus poodi risti ta enese soovil pea alaspidi, sest ta ei arvanud olevat väärt surema nõnda, nagu suri ta õpetaja Jeesus.

Omal viisil. P. 65.

Krooni hoidku sinu käsi,

Pea kinni, mis sul käe!

Taganeda — paha asi,

Kindlaks jääda — ülem töö.

(U. L. R. 487, 7.)

§ 26. Apostel Johannes.

Johannes, Kaalilea kaluri Sebedeuse poeg, oli juba enne olnud Ristija Johannese õpilane. Imelisest kalapüügi ajast Keneetsareti järvel oli ka tema, nagu Peetruski, trui- maid Jeesuse pooldajaid ja tema alalisi järelkäijaid.

Tollal näis ta veel olevat noormees. Ta oli tulise ja äkilise loomuga, nagu ta vend Jakoobuski. Kui kord Jeesusele ei antud öömaja kuski Samaaria külas, ütlesid talle Johannes ja Jakoobus: „Lase sadada tuld ja väävlit sellele külale ja hävita ta täielikult.“ Sellise ägeda iseloomu tõttu nimetas neid Jeesus „äikeselasteks“. Jeesus armastas väga Johannest ta hea südame pärast ja kinkis talle oma täielise usalduse.

Viimsel õhtusöömaajal istus Johannes Jeesuse kõrval. Johannes oli see, kes ei hüljanud Jeesust reetmiseööl, vaid järgnes talle ülempreestrite kojani. Ainukesena kõigist jüngerist seisis Johannes Jeesuse risti all ühes Jeesuse ema Mariaga, ja ta sai surevalt Önnistegijalt käsu võtta

enese juurde ta ema. Truult täitis Johannes selle püha käsu.

Peale Püha Vaimu väljavalamist teotsesid Johannes ja Peetrus üheskoos ja levitasid evangeeliumi esiteks Jeruusalemmas, pärast Samaarias. Kui Rooma keisri Tiituse sõjamehed võitsid ja hävitasid Jeruusalemma linna

Püha Johannes vanas eas.

70. aastal peale Kristust, lahkus arvatavasti Johannes kodumaalt, nagu paljud Palestiina kristlased. See on ka kõik, mida kuuleme piiblist Jeesuse armsaimast jüngrist.

Tolleaegse kiriku jutustuste järgi saabus Johannes V.-Aasiasse ja asus elama Eevesuse linna. See tähtis kaubalinn Väike-Aasia läänekaldal kujunes Johannese apostliku tegevuse keskpunktiks. Siit levitas ja kindlustas ta sõna ja kirjaga ristiusku paarikümne aasta jooksul.

Raugana saadeti ta ühel kristlaste tagakiusamisel mõneks aastaks asumisele üksildasele Patmose saarele Ägea meres. Siin arvatavasti kirjutas ta Uue Testamendi viimase raamatu, „Johannese ilmutamise raamatu“. Eevesuse linna siirdus ta tagasi 96. aastal ja suri siin kõrges vanaduses. Kaks ilusat jutustust viimaseist Johannese eluaastaist pakuvad küllaldase tunnistuse sellest, et Johannese äkiline ja tuline iseloom oli vanaduses muutunud tasaseks. Oma sügava ja liigutava armastusega võitis Johannes kõigi südamed. Kord ühel reisil leidis Johannes armsa ja südamliku noormehe. Johannes võttis ta enesega Eevesuse linna, et kasvatada teda kristlikult. Kui Johannes saadeti asumisele Patmose saarele, usaldas ta noormehe, kes äratas palju lootusi, piiskopi hoolde. Tulnud tagasi Patmose saarelt Eevesusse, päris Johannes kohe noormehest. Kurvalt vastas piiskop: „Noormees on surnud.“ — „Vii mind tema hauale,“ palus Johannes. Pisarsilmil jutustas nüüd piiskop: „Noormees on elus, ent siiski on ta surnud. Ta on kadunud Jeesusele; ta sattus kurja seltskonda, ja vaatamata minu hoolele, sai tast kerge-meelne ja halb inimene. Nüüd teotseb ta mägedes kardetavana röövlipealikuna.“ Kohe tõttas vanake Johannes linna ümbruskonda otsima röövleid. Ta laskis enese vangistada ja viia röövlite pealiku ette. Kurjalt võttis vastu pealik Johannese. Tundnud aga taas auväärt apostli ja oma heategija, langes röövlite pealik suures häbis põlvili ta jalgade ette, käis Johannese järel, nagu laps käib isa järel, ja elas sest ajast jumalameelepärast elu.

Kui Johannes ei suutnud enam oma kõrge vanaduse tõttu minna koguduse koosolekule, laskis ta end kanda sinna ja rääkis tasase häälega ainult mõningaid sõnu: „Lapsed, armastage üksteist!“ Kord küsis talt keegi, mispärast kõneleb ta alati ja ainult neid sõnu. Johannes vastas: „Armastada on Issanda käsk ja küllalt on, kui armastatakse.“

§ 27. Apostel Paulus.

Paulus enne ümberpöördumist.

Peetrus ja Johannes kuuluvad nõndanimetatud „pea-apostlite“, s. o. Jeesuse jüngrite hulka, kes saatsid Issandat maapealses elus. Kuid Issanda jüngrite kõrval on palju töötanud algristikoguduse hilisemal päeval ristiusu levitamise mõttes mees, kellest sai Önnistegija tuline ja vaimustatud pooldaja alles pärast Jeesuse surma ja ülestõusmist. See mees oli apostel Paulus.

Paulus põlvnes juudi soost vanemaist, kes elasid kagupoolses Väike-Aasia osas. Ta sündis Tarsuse linnas Kiliikias, ainult mõned aastad hiljem kui Jeesus. Juudid nimetasid teda kui juuti Sauluseks, nagu oli esimese Iisraeli kuninga nimi. Rooma kodaniku pojana aga hüüti teda ka rooma nimega Pauluseks. Vanemad tahtsid koolitada andekast poisist juudarahva kirjatundja ja saatsid ta vastava hariduse saamiseks Jeruusalemma. Seal käis ta variseeride koolides ja õppis Kamaalieli juures põhjalikult tundma Moosese seadusi ühes kirjatundjate täiendusiga. Selle kõrval õppis ta juudalaste kombe järgi ka ameti, ja nimelt vaibakudumise, et elus end ülal pidada käsitööga.

Paulus oli variseer kõigest südamest ja hingest. Ta püüdis võita Jumala head meelt Moosese käsu valju ja täpse täitmiseega. Seepärast oli ta kirglisemaid ristiusu vastaseid, sest ristiusu õpetus oli otse vastand variseeride õpetusele. Ta nägi, kuidas vihane ja ärritatud rahvahulk viskas kividega surnuks kristlase Stefanuse, kes kõneles juutide templi ja Moosese seaduse vastu. Kui sellest sündmusest arenes üldine ristiinimeste tagakiusamine, oli Saulus usinamaid kristlaste vaenajaid.

Pauluse ümberpöördumine.

Ikka veel turtsus Saulus ähvardamise ja tapmisega Issanda järelkäijate vastu. Ta läks ülempreestri juurde

ja palus talt kirju Tamaskuse linna juuda kogudusile, et võiks siduda ja viia Jeruusalemma ristiusu pooldajaid, niihästi mehi kui naisi. Kui ta sinna oli minemas ja juba ligines Tamaskusele, paistis äkki ta ümber valgus taevast. Ta langes maha ja kuulis hääle ütlevat: „Saul, Saul, miks sa mind taga kiusad?“ Tema ütles: „Issand, kes sa oled?“ Issand ütles: „Mina olen Jeesus, keda sa taga kiusad! See läheb sulle raskeks astla vastu takka üles lüüa. Tõuse ja mine linna, seal öeldakse sulle, mis sa pead tegema.“

Mehed, kes temaga olid teel, seisisid kokkunikult: nad kuulsid küll häält, aga ei näinud kedagi.

Saulus tõusis, ja kui ta avas silmad, ei näinud ta kedagi. Mehed talutasid ta kättpidi ja viisid Tamaskuse linna. Seal elas kristlane, Ananiias nimi. Sellele ütles Issand nägemuses: „Ananiias!“ Tema ütles: „Issand, vaata, siin ma olen!“ Issand ütles tema vastu: „Tõuse ja mine tänavale, mida hüütakse „Õigeks“, ja päri Juuda majast meest, nimega Saulus, Tarsusest pärit. Ta palub, ta on näinud nägemuses mehe, Ananiias nimi, sisse tulevat ja kätt tema peale panevat, et ta saaks tagasi oma nägemise.“

Ananiias vastas: „Issand, ma olen mitmelt kuulnud sellest mehest, kui palju on ta teinud kurja sinu pühadele Jeruusalemmas. Ka siin on tal ülempreestrilt voli siduda kõiki, kes hüüavad appi sinu nime.“ Issand ütles tema vastu: „Mine, sest tema on mulle äravalitud tööriist, kes peab kandma mu nime paganate, kuningate ja iisraelilaste ette. Ma tahan näidata temale, kui palju ta peab kannatama minu nime pärast.“ Ananiias läks, astus sinna kotta, pani oma käed ta peale ja ütles: „Saul, vend, Issand on läkitanud minu, Jeesus, kes ilmus sulle teel, kui sa tulid siia, — et sa näeksid jälle ja saaksid täis Püha Vaimu!“ Sedamaid pudenesid ta silmilt otsekui soomused, ta nägi jälle, tõusis, laskis end ristida, võttis leiba ja toibus pea. Saulus jäi nüüd mõned päevad kristlaste juurde Tamaskusele.

kusse. Varsti kuulutas ta kogudusekodades Kristust, et see on Jumala poeg. Kõik, kes seda kuulsid, ehmusid ja ütlesid: „Kas see ei ole seesama, kes pillutas Jeruusalemmas neid, kes hüüdsid appi seda nime, ja seepärast on ta tulnud ka siia, et siduda neid ja viia ülempreestrite ette!“ Saulus aga läks järjest vägevamaks ja ajas kihama juudid, kes elasid Tamaskuses, sest ta tegi tõeks, kes on Kristus. Mõne päeva pärast otsustasid juudid surmata Sauluse. Aga Saulus sai teada, et nad valvavad teda. Juudid valvasid ööd ja päevad väravaid, et tappa Saulust. Ent kristlased võtsid Sauluse ja lasksid ta öösel korviga üle müüri alla.

Kui Saulus saabus Jeruusalemma, püüdis ta seltsida kristlastega, kuid need kartsid teda, sest nad ei uskunud, et ta on kristlane.

Aga Parnabas võttis vastu Sauluse ja viis ta apostlite juurde. Ta rääkis neile, kuidas Saulus oli näinud teel Issandat, temaga kõnelnud ja kuidas ta oli Tamaskuses kuulutanud avalikult evangeeliumi Jeesusest. Sest ajast käis Saulus nende juures Jeruusalemmas sisse ja välja ja kuulutas innuga evangeeliumi Issandast Jeesusest. Ta rääkis ja kõneles ka kreeka juutidega, ent need püüdsid surmata teda. Kui vennad sest kuulsid, saatsid nad ta Keisareasse ja sealt Tarsuse linna. (Ap. t. 9.)

O m a l v i i s i l . P . 383.

Ma eksisin ja olin pime,
Ei leidnud, taeva valgus, sind;
Ma põlgasin su kallist nime,
Maailma hiilgus pettis mind.
Et lõppend nüüd mu hinge öö,
On sinu armu töö.

(U. L. R. 254,4.)

§ 28. Paulus — misjonär.

Süüria linnas Antiookias kuulutasid kreeklasile evangeeliumi Jeruusalemmast laiali pillatud kristlased. Suur hulk Antiokia elanikke sai usklikuks ja pöördus Issanda poole.

Kuulnud sellest, saatis Jeruusalemma kogudus Parnaba Antiookiasse. Kui Parnabas saabus sinna ja nägi Jumala armu, sai ta väga rõõmsaks ja manitses kõiki jääda kindla südamega Issanda juurde. Issandale koguti seal palju rahvast.

Aga Parnabas väljus Tarsuse poole otsima Saulust. Kui ta leidis Sauluse, tõi ta selle Antiookiasse. Nad jäid terveks aastaks koguduse juurde ja õpetasid rahvast. Antiookias hüüti kõige esiti Jeesuse pooldajaid kristlasiks.

Esimene misjoniteekond. Kui Saulus ühes teistega teenis Antiookias Issandat, ütles Püha Vaim: „Lahutage mulle Parnabas ja Saulus sellele tööle, millele olen nad kutsunud!“

Siis paastuti, paluti Jumalat, pandi käed nende peale ja saadeti nad minema.

Parnabas ja Saulus reisisid Küpruse saarele. Siin võttis vastu Jumala sõna maavalitseja Sergius Paulus, mõistlik mees, ja sai usklikuks. Siit läks Saulus, keda nüüd hüüti ka Pauluseks, Väike-Aasiasse. (Ap. t. 13.)

Lüstra linnas kuulutasid nad jälle evangeeliumi. Seal istus sündinult-jalutu mees. Ta kuulas Pauluse kõnet. Kui Paulus vaatas mehe otsa ja nägi, et sel on usku saada terveks, ütles ta suure häälega: „Tõuse jalule!“ Jalutu kargas üles ja kõndis.

Rahvas, kes nägi seda, ütles oma keeli: „Jumalad on saanud inimeste sarnaseiks ja tulnud maha meie juurde.“ Parnabast nimetas rahvas Jupiteriks, Paulust Merkuuriseks, sest ta oli kõnemees.

Aga Jupiteri preester, kelle tempel asus väljas linnast, tõi härgi ja lillepärgi värava ette ja tahtis rahvaga ohverdada.

Kuulnud seda, käristasid Parnabas ja Paulus lõhki oma riided, kargasid rahva sekka ja ütlesid: „Mehed, mispärast teete te seda? Meie oleme samasugused nõdrad inimesed kui teiegi ja kuulutame teile evangeeliumi, et te pöörduksite neist tühjast jumalaist elava Jumala poole, kes on loonud taeva ja maa, mere ja kõik, mis on nendes. Ta ei ole ennast jätnud tunnistamata, vaid on teinud meile head, andnud meile taevast vihma ja hea viljarohke aja ja täitnud meie südame roa ja rõõmuga.

Rääkides nii vaigistasid nad vaevaga rahva, et see ei ohverdaks neile.

Sinna saabus juute teistest linnadest, kus olid jutlustanud Parnabas ja Paulus, ja ässitasid rahvast, pildusid Paulust kividega, vedasid ta välja linnast ja mõtlesid ta olevat surnud.

Aga kui kristlasi kogunes ta ümber, tõusis ta ja läks linna. Järgmisel päeval reisis ta Parnabasega edasi ja jutlustas teistes linnades. Siis pöördusid nad tagasi Antiokiasse ja kuulutasid kogudusele, mis suuri asju oli teinud Jumal nende läbi, ja kuidas Jumal oli avanud paganaile usu-ukse. Nad jäid sinna kauemat aega kristlaste juurde.

(Ap. t. 14.)

Teine misjoniteekond. Pauluse teine misjoniteekond algas Siilase, Luukase ja Timooteuse saatel Antiokiast ja läks läbi Süüria ja V.-Aasia Troa linnani. Siin nägi Paulus öösel nägemuse. Keegi makedoonlane seisis paludes ta ees ja ütles: „Tule alla Makedooniasse ja aita meid!“ Paulus ja Siilas läksid Makedooniasse ja saabusid Vilipi linna.

Hingamispäeval sammusid nad välja linnast jõe äärde, kus harilikult linnarahvas palus Jumalat, ja kõnlesid naistega. Keegi purpurimüüja naine paganaist,

Liidia nimi, kuulas nende jutlustamist. Issand tegi lahti selle naise südame, tema ja ta pere lasksid endid ristida.

Varsti aga toimetati Paulus ja Siilas turule ülemate ette ja öeldi: „Need inimesed eksitavad meie linna: nad on ise juudid, ent kuulutavad kombeid, mida meie, roomlased, ei või võtta vastu.“

Ka rahvas tõusis nende vastu. Pealikud käskisid kiskuda nende seljast riided ja peksta neid vitstega.

Siis mõisteti nad vanglasse ja kästi vangihoidjat valvata neid kõvasti. See heitis nad kindlaimasse vanglasse ja pani nende jalad pakku.

Keskööl palvetasid Paulus ja Siilas. Äkki sündis suur maavärisemine. Vangla alused vabisesid, kõik ukсед avanesid ja kõigi köidikud pääsesid vallale.

Kui vangivalvur ärkas unest ja nägi vangla lahtisi uksi, tõmbas ta mõõga ja tahtis end surmata, sest ta kartis, et vangid on põgenenud.

Ent Paulus hüüdis suure häälega: „Ära tee enesele kurja, meie kõik oleme siin!“

Vangihoidja küsis tuld, kargas sisse, värises ja heitis Pauluse ja Siilase ette maha. Siis viis ta nad välja ja ütles: „Issand, mis pean ma tegema, et saaksin õndsaks?“

Nemad vastasid: „Usu Issandasse Jeesusesse Kristusesse, siis saad õndsaks sina ja su pere.“

Ja nad kuulutasid temale ja kõigile, kes olid ta majas, Jumala sõna. Vangihoidja võttis nad sel ööl enese juurde, pesi nende haavu, ja tema ja ta pere ristiti sedamaid. Ta viis nad oma kotta, pani lauale rooga ja oli väga rõõmus, et oli saanud usklikuks kõige oma perega.

Kui valgenes, saatsid pealikud kohtusulaseid ütlema: „Vabastage need inimesed.“ Vangivalvur teatas Paulusele: „Pealikud on läkitanud mu siia teid vabastama, see pärast tulge välja ja minge rahuga.“ Paulus aga ütles: „Nemad on meid avalikult peksnud kohtuotsuseta, ja meie

oleme Rooma kodanikud; nad on meid heitnud vanglasse, ja nüüd tahavad meid salaja lükata välja. Ei, tulgu nad ise ja saatku meid välja.“

Kohtusulased teatasid Pauluse sõnust pealikuile. Need aga kartsid, kui kuulsid, et Paulus ja Siilas on Rooma kodanikud.

Siis saabusid pealikud, rääkisid nendega lahkesti, töid nad välja vangitornist ja palusid lahkuda linnast.

Paulus ja Siilas väljusid vanglast, külastasid Liidiat, tervitasid vendi, kinnitasid neid ja läksid edasi.

Nad saabusid Ateenasse ja sealt Korintusse. Siia jäi Paulus üheks aastaks ja kuueks kuuks ja kuulutas Jumala sõna. (Ap. t. 16.)

Kolmas misjoniteekond. Peale Jeruusalem ja Antiokia külastamist saabus Paulus Tiituse ja Timooteuse saatel Eevesuse linna. Siia jäi ta kauemaks ajaks, ja siin levines Jumala sõna laialdaselt.

Kuid samal ajal tõusis Eevesuses suur tüli Pauluse õpetuse pärast. Keegi kullasepp Demeetrius tegi Diaana templisse hõbedast kujakesi, saades sellest palju kasu. Demeetrius kogus meistrid ja kõik muud selle töö tegijad ja ütles: „Mehed, te teate, et sellest tööst tuleb meile rikkus. Nüüd näete ja kuulete, et Paulus, mitte üksi Eevesuses, vaid pea kogu Aasias meelitab ja eksitab palju rahvast, öeldes, et need ei ole jumalad, mis tehakse kätega.

Meie ei saa kahju nii palju sellest, et meie amet ei maksa enam midagi, vaid sellest, et ei panda mikski suure jumala Diaana koda, et kaob selle jumala suur au, keda kummardab kogu Aasia ja terve maailm.“

Kuulnud neid sõnu, vihastusid koosolijad, kisendasid ja ütlesid: „Suur on Eevesuse rahva Diaana!“ Kogu linna täitis kära, rahvas tormas ühel meelel teatrisse, vedades kaasa Pauluse seltsilisi. Kui Paulus tahtis minna rahva sekka, ei lasknud kristlased seda sündida. Viimaks vai-

gistas linnasekretär rahva ja ütles: „Eevesuse mehed, ärge tehke midagi uisapäisa. Te olete vedanud need mehed siia, aga nemad ei ole teie templi riisujad ega teie jumala teotajad. Kui nüüd Demeetriusel ja tema kullasepil on kellegi peale midagi kaevata, siis on neil kohtupäevad ja maa-valitsejad, kaevaku nad nende ees. Kui teil on mingeid nõudmisi muis asjus, siis tuleb seda seletada korraliku kohtu ees. Pealegi tuleb meil karta tänase päeva pärast, et meie peale tõstetakse kaebust mässuleõhutamise pärast, ja meil ei ole midagi, millega võime vabandada endid selle kokkujooksmise pärast.“

Peale neid sõnu saatis ta rahva laiali. (Ap. t. 19.)

Pauluse vangipõli.

Eevesusest läks Paulus jälle Kreekamaale ja sealt Jeruusalemma pühitsema nelipühapäeva ühes kogudusega.

Templis võtsid juudid Pauluse kinni, tõukasid ta välja pühakojast ja tahtsid teda hukata. Suuri vaevu päästis Rooma väepealik Pauluse ärritatud rahva käest ja saatis ta Keisareasse, kus ta oli väljaspool hädaohtu.

Keisareas elas Paulus vangina kaks aastat ja tunnistas mitu korda julgesti oma usku mitmesuguseil ülekuulamisil. Viimaks nõudis Paulus saatmist Rooma linna, et ta võiks seista enese eest keisrikohtus, oli ta ju õigustega Rooma kodanik.

Kohalikud Rooma võimud ei saanud jätta tähele panemata Pauluse õigustatud nõudmist. Nii teostus Pauluse ammuaegne südamesoov — tulla maailmapealinna Rooma.

Viisil: Sull', sull', Jehoova, tahan laulda. P. 152.

Et ärka, Vaim, kes ennevanast
Siioni vahimehi vahvastas,
Et nemad ööd ja päevad vaprast
Su riigi pärast olid võitlemas,
Ja kelle hääl maailmast läbi käind
Ja rahva hulgad sinu jüngriks teind.

(U. L. R. 371, 1.)

§ 29. Pauluse teekond Rooma.

Rooma-teekonnast, millel saatsid apostlit kaks ustavat sõpra, jutustab üks kaasreisijaist, arvatavasti kolmanda evangeeliumi ja apostlite teguderaamatu koostaja evangelist Luukas järgmist:

Kui oli otsustatud, et pidime purjetama Itaaliasse, anti Paulus ja mõned muud vangid pealik Juuliuse korraldusse. Me astusime Keisareas laevale, sõitsime merele ja saabusime järgmisel päeval Siidonisse. Sealt jätkasime teekonda Küpruse saarest mööda, sest tuuled olid vastu, sõitsime Kiliikia ja Pamfiilia kohal üle mere ja saabusime Lüükiamaale Mürra linna. Sealt leidis pealik Aleksandria linna laeva, mis pidi sõitma Itaaliasse, ja paigutas meid sellele. Sõitsime mitu päeva tasa, lähenedes vaevu Kniidusele, sest tuul oli vastu. Edasi purjetasime Kreeta saare kohta. Vaevu purjetasime piki randa ja saabusime paika, mida hüütakse „Heasadam“, selle ligi oli Laasea linn.

Aga et oli möödunud palju aega ja laevasõit oli juba kardetav, sest paastuaegki oli juba mööda, manitses Paulus: „Mehed, ma näen, et purjetamine tahab tulla hädaks ja suureks kahjuks mitte üksi koormale ja laevale, vaid ka meie elule.“ Ent pealik kuulis enam tüürimehe ja kipri kui Pauluse nõu. Et aga sinna sadamasse ei olnud hea jääda talvekorterisse, oli enamiku soov lahkuda sealt, saabuda Fööniksi ja jääda talveks sinna. See on Kreeta sadam vastu edela- ja loodetuult. Nad hiivasid ankrud ja sõitsid piki Kreeta lõunarannikut. Varsti pärast seda tõusis saare poolt kange torm, mida hüütakse kirdetuuleks. Kui torm haaras laeva ja see ei suutnud seista vastu tuulele, lasksime tuulel ajada laeva. Kartes, et laev võib juhtuda liivale, võeti purjed maha ja anti end tuule hooleks. Et aga kuri ilm vintsutas meid väga, heideti teisel päeval muist koormat merre. Kolmandal päeval viska-

sime ise oma kätega välja laevariistad. Kui nüüd mitu päeva ei paistnud päikest ega tähti, ja maru oli väga kange, lõppes viimaks viimne lootus jääda ellu. Kui oldi juba kaua aega söömata, astus Paulus laevameeste keskele ja ütles: „Mehed, te oleksite pidanud kuulma minu nõu ja mitte lahkuma Kreetast, siis oleks jäänud tulemata häda ja kahju. Nüüd manitsen teid: olge julged, sest ükski hing meist ei hukku, ainult laev. Sel ööl tuli minu juurde selle Jumala ingel, kelle päralt olen ja keda teenin, ja ütles: „Ära karda, Paulus, sa saad keisri ette. Jumal on kinkinud sulle kõik need, kes on sinuga laeval.“ Seepärast, mehed, olge julged, sest ma usun Jumalat, et see sünnib nõnda, kui on öeldud mulle: me pääseme ühele saarele.“ Kui saabus juba 14-nes öö, mil meid aeti Adria merel sinna-tänna, arvasid laevamehed keskööajal, et maa läheneb.

Loodinud vee sügavust, leidsid nad selle olevat 20 sülda; liikunud aga pisut edasi ja heitnud loe uuesti vette, leidsid nad vee sügavuse olevat 15 sülda. Kartes sattuda kaljudele, heitsid nad välja laeva pärast neli ankrut ja igatsesid valgust. Kui laevamehed püüdsid põgeneda ja lasksid selleks merre paadi, nagu tahaksid nad heita vette ankrut laeva ninast, ütles Paulus: „Kui need ei jää laeva, ei pääse teie eluga.“ Siis raiusid sõjamehed katki paadi köied ja lasksid selle kukkuda merre.

Kui valgenes, manitses Paulus kõiki võtta leiba ja ütles: „Täna on 14-nes päev, mil te ootate, olete söömata ja ei ole võtnud midagi. Seepärast manitsen ma teid võtta leiba, sest seda on tarvis teie pääsemiseks; ühegi peast ei lange juuksekarvagi.“ Öelnud need sõnad ja võtnud kätte leiva, tänas ta Jumalat kõikide nähes, murdis seda ja hakkas sööma.

Siis paranes kõikide meeleolu ja me kõik võtsime leiba. Meid oli laeval 276 hinge. Võtnud leiba, kergendati laeva veel sellega, et visati merre moonu. Kui valgenes, ei tund-

nud laevamehed maad. Nad nägid madala rannaga lahte, sinna oli neil mõte juhtida laeva. Nad raiusid katki ankruköied, andsid laeva mere meelevalda, päästsid lahti tüüripaelad, vedasid purje tuult mööda üles ja püüdsid saada maale. Nad sattusid neeme kohta ja ajasid laeva sinna. Laeva nina tungis neeme ja jäi liikumata seisma, laeva ahter aga murdus kangeist laineist. Sõjamehed kavatsesid tappa vangid, et ükski ei põgeneks ujudes. Ent pealik tahtis päästa Paulust ja ei lasknud teostada seda nõu. Ta käskis esiti hüpata vette need, kes oskasid ujuda, et tulla randa, teisi minna muist laudadel, muist laevatükkidel. Nõnda pääsesid kõik tervelt maale.

Pääsenud merehädast, saime teada, et seda saart hüütakse Maltaks.

Umbkeelne saarerahvas avaldas meile suurt lahkust: ta tegi tule maha ja võttis meid kõiki enda juurde varjule vihmasaju ja külma eest.

Kui Paulus riisus kokku sületäie hagu ja pani selle tulle, tuli sealt palavuse tõttu välja madu ja haaras kinni ta käest. Nähes looma rippuvat Pauluse käe küljes, ütles saarerahvas isekeskis: „Vist on see mees inimesetapja, keda õigusejumal ometi ei lase elada, kuigi ta on pääsenud merest.“ Aga Paulus raputas looma tulle ja ei tundnud ühtki viga. Rahvas ootas, et Pauluse käsi paistetub, või et Paulus äkki langeb maha surnult. Oodanud tüki aega ja näinud, et Paulusele ei sündinud ühtki viga, mõtlesid nad teisiti ja ütlesid ta olevat jumala. Seal lähedal oli saareülemal Publiusel mõis. See võttis meid vastu ja pidas meid lahkesti enda juures 3 päeva. Ka teised saareelanikud austasid meid väga ja andsid meile teele kaasa, mida vajaksime. Kolme kuu pärast lahkusime sealt Aleksandria laevaga, mis oli olnud selle saare juures talvekorteris ja mille nimi oli „Kastor ja Polluks“. Saabunud Sirakusa linna, peatusime seal 3 päeva. Sõitnud sealt edasi, jõudsime Regiumi linna. Kui ühe päeva pärast tõusis lõuna-

tuul, saime teisel päeval Puteoli linna. Sealt leidsime vendi ja jäime nende palve peale 7 päevaks sinna. Nõnda saabusime Rooma. Kui sealsed vennad olid saanud kuulda meist, tulid nad välja meile vastu. Näinud neid, tänas Paulus Jumalat ja sai julgust.

Kui saabusime Rooma linna, andis pealik vangid ülempealiku hoolde. Paulusele anti luba elada omal käel sõjamehega, kes hoidis teda. Paulus jäi kaheks terveks aastaks oma üürimajja ja võttis vastu kõiki, kes tulid tema juurde. Ta kuulutas Jumala riiki ja õpetas Issandast Jeesusest Kristusest kõige julgusega, ilma kellegi keelamata.

(Ap. t. ptk. 27, 28.)

Pauluse edaspidisest saatusest ja surmast ei ole Uuest Testamendist teada midagi kindlat. Oma teises kirjas Timooteusele ennustab Paulus endale lähedat surma. Ta ütleb: „Pea ohverdatakse mind ja minu lahkumistund on ligi.“ Samuti räägib Paulus, et kui ta on kohtus kostnud esimest korda enese eest, ei olnud keegi talle toeks, vaid kõik hülgasid teda. Aga Issand on seisnud tema eest, kinnitanud teda ja Paulus pääsenud lõukoera suust.

(II Timoot. 4, 6 16—17.)

Vana kirikulugu aga teab jutustada, et Paulus on leidnud märtrisurma kristlaste tagakiusamisel keiser Neero ajal, nagu apostel Peetruski, keda poodi risti. Paulus aga, kui Rooma kodanik, surmati vähem-häbistaval viisil, mõõgaga.

Ma olen võidelnud head võitlust,

Ma olen lõpetanud oma elukäigu,

Ma olen pidanud usku.

Nüüd on mulle valmis pandud õigusekroon,

mis Issand, õige kohtumõistja, annab

mulle oma tulemise päeval;

aga mitte üksi mulle, vaid ka kõigile,

kellele on armas tema tulemine.

(II Timoot. 4, 6—7.)

Omal viisil. P. 138.

Oh võitlejad, et käige peale!
Et käige Talle jälgedes,
Kes auga läks Siioni mäele,
Kõik vaeva, naeru kannates:
Kui pea ju võidukrooni saand,
Laisk liige see, kes maha jäänd.

VI. Pilte ristiusu ajaloost.

§ 30. Ristiusu levimine esimesel sajandil.

Ristiusu alustajaks oli meie Önnistegija Issand Jeesus Kristus. Jeesus külvas pühal maal Jumala sõna seemet, mis hakkas idanema kui sinepiivake. Lahkudes jüngreist peale maapealse töö lõpetamist, käskis Jeesus neid minna kogu maailma ja teha jüngreiks kõik rahvad, ristides neid Isa, Poja ja Püha Vaimu nimesse. Esimese ristikoguduse asutasid Peetrus ja Johannes Jeruusalemmas oma neli-pühapäeva jutlusega. Iga kristlane oli ristiusu alguspäevil ristiusu levitajaks juba oma puhta ning eeskujuliku eluga.

Tolleaegses tuntud maailmas võis kõikjal leida Jeesuse päevil juute, kes olid asutanud endile kogudusekodusid, sünagooge, ka Rooma riigi vähemais kohtades. Sinna käis palju paganaid külalisina kuulama Moosese õpetust. Niisuguseid paganaid hüüti proselüütideks¹⁾. Kui apostlid ilmusid uude kohta kuulutama Jeesuse õpetust, tegid nad seda esijoones ikka sünagooges. Vähe oli juute, kes võtsid vastu ristiusu, kuid proselüüdid lasksid endid ristida suurel hulgal.

Mõned üksikud kogudused saatsid välja erilisi jutlus-

¹⁾ Proselüüt — kreekakeelne sõna, tähendab „juurdetulnud“. Nii nimetati mittejuute, kes täitsid juudausu kombeid.

tajaid, apostleid, evangeliste, ülesandega kuulutada Jumala riiki ja Jeesuse õpetust. Antiookia kogudus näiteks läkitas Pauluse.

Herkulese sambaist Hispaanias kuni Eufрати ja Tig-rise jõeni Aasias, Britannias kuni Sahara kõrveni valitses hiigla Rooma riigis üks tahe, üks valitsus, ühed seadused. Alul ei takistatud Jumalariigi kuulutajaid nende töös. Rooma valitsus laskis ehitada provintses palju häid teid, mis soodustasid kauplemist ning kergendasid liiklemist ja ühendusepidamist provintside vahel. Ristiusu vastuvõtnud juut-kaupmees, oma kaubakompsuga seljas, oli kahtlemata esimesi, kes kuulutas ülestõusnud Önnistegi-jat vastuvõtlikele legionääridele rooma laagri väravate ees, Reini ääres ja kaugel Partiamaal. Ka reisijad, kristlikud käsitöölised ja kristlikud sõdurid, olid oma seesmise tungi sunnil uue õpetuse kuulutajaiks. Kuski ei ole me kuulnud, et tollaegsed Issanda viinamäe sulased oleksid puutunud kokku Jumalariigi kuulutamistöös keeleliste raskustega, nagu praegu, sest kõikjal tunti ja mõisteti kreeka keelt. Kreeka keelega võis tollal rännata läbi terve maailma. Ka apostlid kuulutasid ja kirjutasid kreeka keeles. Veel palju hiljemini võis näha, kuidas Rooma maavalitseja ja kristlik piiskop teotsesid käsikäes kreeka keele levitamisel: esimene tahtis jagada elanikele haridust ja teadust, teine — kergendada arusaamist evangeeliumi tõdedest.

Ristiusu tekkimisel oli paganluses näha juba lagunemise tunuseid. Haritud ja arenenud inimesed ei uskunud Roomas enam Jupiterisse, Apollosse, Minervasse j. m. jumalaisse. Ka võidetud maade jumalad kaotasid oma tähtsuse, sest vaatamata kõigile palveile ei suutnud nad kaitsta oma kummardajate vabadust. Paganluse jumalad ei toonud inimese hingele rahu ega troosti. Inimesed otsisid tõtt ja vahetasid uske. Tõtt otsiti eluaeg, ja paljud surid, ilma et oleksid leidnud seda. Juhtus, et mõnele

tänavale oli ehitatud kuni kümme paganausu templit, kusjuures igas templis õpetati ise usku, kuulutati oma jumalaid ja lubati anda hingele rahu. Ateena elanikud olid koguni ehitanud altari tundmatule jumalale. Tõe asjata otsimine viis otsijad meeletehetele. Seepärast ütlesid paljud: „Söögem, joogem ja olgem rõõmsad, sest homme tuleb surm, siis on kõik otsas.“ Eks ei iseloomustanud tabavalt seda ajastut Pilaatuse sõnad Jeesusele: „Mis on tõde?“

Ülestõusnud Õnnistegija ja elava Jumala sõna Jumala pühast armastusest leidsid sooja vastuvõttu vaevatute ja koormatute südameis. Juba teise sajandi alul levis ristiusk üle kogu Rooma riigi. Vaevalt võis leida tollal linna Vahemere kaldail, kus ei oleks olnud kristlasi. Ka maailma pealinnas Roomas oli juba esimese sajandi keskel õitsev kristlik kogudus. Teise sajandi lõpul rajas kristlik liikumine tee läänes Hispaania ja Galliani¹⁾, idas Mesopotaamiani, lõunas Egiptuseni ja Rooma Aafrika provintsini.

§ 31. Kristlaste tagakiusamine Rooma riigis.

Tagakiusamise põhjusi.

Maailma pealinna Rooma tungis enne ja ka pärast Kristuse sündi hommikumaalt erisuguseid uske. Rooma valitsus ei keelanud paganaile tunnistamast oma usku, kui nad vaid täitsid valitsuse nõuet: kummardada ja ohverdada Rooma keisri kuhu ees. Rooma riigist oli saanud maailmariik, mille alla kuulusid kõik toleaegeid tuntud maad ja rahvad. Seda valitses suure au ja hiilgusega keiser, kelles pidi kehastuma riigi vägevus. Roomlased võrdlesid oma keisrit jumalaga ning löid tema austamiskultuse²⁾. „Jumalik Klaudius“, „jumalik Neero“, nii

1) Nüüdne Prantsusmaa.

2) Teenistuskord.

nimetasid roomlased keisrit. Keisri kuju ees pidi kummarduma ja ohverdama iga truu alam. Rooma patriootide¹⁾ veendumuse järgi pidid Rooma riik ja riigi pealinn Rooma kestma igavesti. Praegu nimetatakse Rooma igaveseks linnaks. Kristlased keeldusid ohverdamast keisri kujule, sest ristiusk käsib kummardada ainult Jumalat, kes on ainus igavene, ja kelle riigil ei ole otsa. Kui kristlased vabatahtlikult ei nõtkutanud põlvi keisri kuju ees, hakati neid sundima selleks. Et kristlasil puudusid templid, nähtavad ja käegakatsutavad jumalad, pidasid paganad neid jumalate salgajaiks. Iseäranis vihkasid kristlasi paganausu preestrid, sest päev-päevalt kahanes nende pooldajate arv ja väheneseid tulud ohverdamisist. Paganausu preestrite silmis olid kristlased jumalakartmatud ja riigivastased. Kui levis nakkavaid haigusi, juhtus raskeid maavärisemisi või tegi tulikahi hävitustööd, veensid preestrid rahvast selles, et neis õnnetusis on süüdi kristlased.

Hirmunud ja ebausklik rahvas võttis preestrite ässituse tõena. Rahvamassid hakkasid nõudma kristlaste karistamist, et lepitada jumalate arvatavat viha.

Aeg-ajalt puhkes juhuslikke kristlaste tagakiusamisi siin ja seal riigiosas, kuid oli hetki, mil Rooma kõdunev paganlus, justkui tundes otsa, astus otsustavasse võitlusesse ristiusuga, kavakindlalt, vihaselt ja kõige oma jõuga, et juurteni hävitada põlatud kristlaste usk. Ristiusu vihasemaid vaenlasi olid ka Jeruusalemma juudid, kes kõigiti püüdsid mõjutada Rooma valitsust tagakiusamiste algamiseks. Nii viskasid Jeruusalemma juudid kividega surnuks Tehvanuse ja surmasid 62. aastal Jeesuse venna Jakoobuse, kes oli Jeruusalemma koguduse eesotsas, tõugates ta maha templi harjalt. Kristlaste tagakiusamised kestsid vaheaegadega 250 aastat. Vaata-

1) Isamaalaste.

mata kõigile tagakiusamisile ei suutnud Rooma paganlus ometi murda ristiusku. Julguse ja rõõmuga läksid kristlased märtrisurma ses kindlas usus, et Issand on neid arvanud vääriliseks kannatama surma tema püha nime pärast. Märtrite veri ja usujulgus aga võitsid ristiusule ikka uusi ja uusi poolehoidjaid.

Viisil: Mu hing, oh ole rõõmus. P. 288.

Ole ustav, Jeesu rahvas,
Ole ustav otsani,
Võitlemises ole vahvas,
Ära karda sugugi.
Olgu sul ka ohkamist,
Olgu raske sinu rist,
Risti all saab võiduraale,
Igavese isamaale.

(U. L. R. 473, 1.)

§ 32. Kristlaste tagakiusamine keiser Neero ajal.

Esimese sajandi teisel poolel valitses Rooma riiki keiser Neero.

Neero oli julmimaid keisreid Rooma troonil. Ta oli lasknud toimida mitu veretegu isegi oma lähemate sugulaste vastu. Sellejuures pidas Neero end suureks luuletajaks ja lauljaks.

Aastal 64 tekkis Roomas hirmus tulikahi, mis möllas üheksa päeva ning hävitas kolm linnaosa täiesti ja seitse enamikult. Keisrit ei olnud pealinnas, kuid ta tuli sinna tulikahju ajaks. Tuhandeid inimesi leidis surma leekides, kümneid tuhandeid kaotas varanduse. Kabuhirm ja määratu viha haarasid kõigi südameid. Hakati otsima kuulmatu õnnetuse süüdlasi. Rahvas süüdistas linna süütamises keisrit, ja eriti õhutasid seda süüdistust keisri vastased aristokraadid¹⁾. Räägiti, et keiser olevat taht-

¹⁾ Aadlisoost suurnikud.

nud teha surematuks oma nime lugulaulu loomisega hiigla tulikahjust, mis sarnanes Trooja tulikahjule. Oli ju Neero see, kes oli kõnelnud, et kavatseb ehitada vana Rooma asemele uue ja ilusama pealinna. Rahvas teadis rääkida, et Neero olevat vaadelnud tulikahju ja mänginud kannelt. Need jutud tungisid keisri kõrvu. Süüdistused tema isiku vastu ei meeldinud Neerole sugugi. Keiser laskis jagada kannatajaille vilja ja raha, aitas rahvast, oli temale helde, kuid ükski vägi ei suutnud hävitada rahva veendumust, et Neero oli süüdi tulikahjus. Neerol oli tarvis kaitsta end. Seepärast hakkas ta otsima süüdlasi. Ta veeretask süü kristlasile. Neid võeti kinni ja kuulati üle piinade all. Mõned kristlased tunnistasid endid piinapingil süüdlasiks. Rahvas vihkas kristlasi. Neid süüdistati salajaste koosolekute korraldamises, laste tapmises ja nende söömisel. Kristlased elasid teistest lahus omaette-elu. Vahest ehk nägid mõned kristlased Rooma põlemisel Jumala karistust ja väljendasid ettevaatamatult seda mõtet paganate kuuldes. Sellest siis tekkisidki süüdistused. Ka juudid katsusid süüdistada kristlasi. Neero naine oli proselüüt ja tema kaudu juudid mõjutasid keisrit kristlaste vastu. Kristlasi hakati võtma kinni suurel hulgal ja hukkama Rooma põletajaina. Kristlasi teotati jõledasti: neid heideti kiskjate loomade ette, õmmeldi nahkadesse ja visati koertele, poodi risti, seoti keisri aedades postide külge, valati üle tõrvaga ning süüdati põlema tulelontidena Neero öisil pidustusil. Keiser ise sõitis aedades ringi parimas tujus. Kristlaste piinadest pakkus Neero Rooma elanikele tsirkuses etendusi, mis pidid lõbustama igavese linna rahvast. Kutsari rüüs keerles Neero rahva keskel, kihutades tsirkuse võiduajamiskaarikus. Rahvas rõõmutses, ta sai meelelahutust ega süüdistanud enam keisrit. Kristlasi ei kiusatud Neero ajal veel nende usu pärast, vaid arvatavaina roimareina.

§ 33. Ignaatsius Antiookiast († 115. a.)..

Kristlaste tagakiusamise ajast on saanud kuulsaks suur usumees, Antiookia linna piiskop Ignaatsius, kes suri märtrisurma.

Piiskop Ignaatsius.

Ignaatsius oli apostel Johannese õpilane ja pärast, Rooma keisri Trajanuse valitsuse ajal, Antiookia piiskop. Süüria Antiookia oli tähtis linn, suuruselt teine Rooma riigis. See linn oli apostel Pauluse asukohaks ja tema misjonitöö keskpunktiks. Siin pidas Ignaatsius 40 aastat vaimulikku ametit, ja kõik pidasid temast lugu. Peale hirmsat maavärisemist Antiookias, mis hävitas linnast pea kolmandiku, külastas Antiookiast 115. aastal keiser Trajanus. Piiskop Ignaatsiuse peale kaevati, et ta on kristlane. Keiser käskis tuua Ignaatsiuse enese ette

ja nimetas teda kurjaks vaimuks, kes julgeb hakata vastu tema käskudele ning saadab õnnetusse ka teisi. Ignaatsius vastas keisrile: „Ärgu nimetatagu mind kurjaks vaimuks, sest Jumala sulaseist hoiduvad kurjad vaimud eemale. Ma tunnistan, et Kristus on minu kuningas, kes elab minu südames.“ Siis mõistis Trajaanus Ignaatsiuse surma. Sõdurid pidid Ignaatsiuse siduma, viima Rooma ja viskama ta rahva lõbuks söögiks kiskjaile loomile. Rahulikult kuulas Ignaatsius keisri otsuse ja tänas Jumalat kõva häälega, et Jumal oli arvanud teda väärivat kandma ahelaid. Rooma kogudusele saatis Ignaatsius kirja, et kogudus ei paluks temale armu. „Ma suren meeldi Jumala eest,“ kirjutas Ignaatsius. „Laske mind saada kiskjate saagiks, et tuleksin Jumala juurde. Ma olen Jumala nisuiva ja mind purustatakse kiskjate hammaste all, et mind leitaks Kristuse puhtana leivana. Tõsine süüd seisab mul ees.“

Smürna linna piiskopile Polykarpile kirjutas Ignaatsius: „Pea ametit hoolega. Olgu sul armastuses kannatust kõigiga. Ära unusta leski, ära põlga orje! Võiksin ma kord rõõmutseada ühes sinuga.“

Julgesti astus Ignaatsius vastu surmale. Kui ta saabus Rooma, nuttis kogudus. Ruttu viisid sõdurid piiskopi ära. Juba järgmisel päeval heideti ta kiskjate loomade ette, kes ta murdsid.

O m a l viisil. P. lisa 90.

Su töö on see, oh Jeesus Krist,

See töö, mis meie käe’,

Ja et see sinu töö on tõest’,

Siis nurja ta ei lä’e.

Kuid enne nisuivake,

Kui tõuseb viljaks ülesse,

Peab mullapõues surema

Ja iseennast ohvrima, —

Peab surema,

Peab ennast ohvrima. (V. L. II. 146.)

§ 34. Smürna piiskop Polykarp.

Teine tuntud usumees, Väike-Aasia Smürna koguduse elatanud piiskop Polykarp suri märtrisurma tuleriidal Rooma keisri Markus Aureeliuse valitsuse ajal (161—180).

Piiskop Polykarp.

Polykarp on sündinud 80. aastate ümber p. Kr. Ta oli apostel Johannese õpilane, oli istunud ta jalgade ees ning kuulunud ta õpetust. Üks Polykarpi õpilasist jutustab sellest kirjas oma sõbrale: „Kui olin veel poisike, nägin sind Polykarpi juures. Ma võiksin täpselt kirjeldada kohta, kus Polykarp armastas istuda, kui ta õpetas meid, ta viisi jutustada, ta jutustusi, ta kokkupuuteid apostel Johannesega ning teisiga, kes olid näinud Issandat. Ta rääkis, mis need isikud on kõnelnud temale Issan-

dast, Issanda imetegudest ja õpetusest. Nagu ta oli saanud elavad sõnad Kristuse tunnistajailt, andis ta need meile.“

Hommiku- ja õhtumaa kirikud austasid Polykarpi inimesena, kellele oli õnnestunud kuulda apostel Johannese õpetust ja puutuda kokku nendega, kes olid näinud Önnistegijat.

Suur oli Smürna koguduse poolehoid lugupeetud piiskopile, seda suurem aga juutide ja paganate vaen tema vastu, sest Polykarpi vägevad jutlused mõjutasid rahvast tugevasti.

Ilusa mälestussamba püstitas Smürna kogudus oma piiskopile sellega, et levitas ringkirjaliselt andmeid Polykarpi surmast.

„Kui juba oli tapetud palju kristlasi,“ jutustatakse ringkirjas, „nõudis tsirkusse kogunenud rahvas ka Polykarpi surma. Alistunud koguduse palvele, oli Polykarp läinud varjule suvimajja. Ta oleks võinud põgeneda, ent ütles rahulikult: „Sest on küll, sündigu Issanda tahtmine.“

Palvetanud südamlikult oma koguduse ja kõigi inimeste eest, nii et isegi paganad olid sest liigutatud, laskis Polykarp viia enese tsirkusse Rooma prokonsuli¹⁾ ette. See tahtis teda päästa ja soovitas talle salata Kristust. Ent Polykarp vastas: „Ma olen teeninud Kristust 86 aastat. Kunagi ei ole ta teinud mulle halba, kuidas võiksin ma salata teda, oma kuningat!“ Prokonsul ähvardas Polykarpi kiskjate loomadega ja tuleriidaga. Polykarp jäi kindlaks. Viimaks laskis prokonsul öelda rahvale: „Ta on enese tunnistanud kristlaseks.“ Nüüd tõid paganad ja juudid puid tuleriidaks. Palvetades läks vanakepiiskop surma. —

¹⁾ Keisri asevalitseja.

§ 35. Blandiina.

Samal ajal jõudsid kristlaste tagakiusamised järjega Lõuna-Galliasse. Iseäranis raskesti said kristlased kannatada Lioni linnas. Siin näitas suurt usujulgust noor naisori Blandiina.

Blandiinast jutustatakse, et ta olevat kannatanud imetlusväärse vaimukindlusega kõik ihupiinad, milliseid veel oskasid mõelda välja tema timukad. Küsimusele, milliseid kuritegusid on ta teinud, vastas Blandiina oma piinajaile: „Mina olen kristlane ja meie, kristlased, ei tee midagi halba.“

Viimaks heideti Blandiina kiskja looma ette ja see kiskus ta tükkideks.

§ 36. Perpeetua ja Feliitsitas.

Raskete tagakiusamiste vahel said kristlased Rooma riigis maitsta ka rahu, mis kestis mõnikord hulk aega.

Kolmanda sajandi alul keelas keiser Septimiinus Seveerus Rooma kodanikele ristiuskumineku. Jälle algasid kristlaste tagakiusamised, mis seekord kujunesid iseäranis hirmsaiks ja kannatamatuiks Põhja-Aafrikas Kartaago linnas. Sellel tagakiusamisel said märtrisurma paljude teiste hulgas noored suurtsugu naised Perpeetua ja Feliitsitas. Nad heideti vanglasse. Siin lasksid nad endid ristida. Peale ristimist muutus nende meel rõõmsamaks ja kindlamaks. Kui Perpeetua isa, kes sai aru tütre seisundi tõsidusest, palus teda keelduda tunnistamast ristiusku, ütles Perpeetua: „Sa näed siin kruusi, — kes võib nimetada seda teisiti kui sellena, mis ta on?“ Isa vastas: „Ei keegi.“ Perpeetua ütles: „Nii ei saa ka mina nimetada ennast teisiti kui selleks, kes olen, kristlaseks.“

Vanglas nägi Perpeetua unes kuldset redelit, mis ulatus taevasse. Mõlemal pool redelit oli mõõku, piike ja nuge, redeli all aga oli madu. Julgesti astus Perpeetua jalaga mao pea peale ja ütles: „Ta ei tee mulle kahju, ma lähen Issanda Jeesuse Kristuse nimel.“ Perpeetua ronis üles. Seal tuli ta suurde aeda, kus leidis hea karjase, kes juhatas teda.

Viimasel ülekuulamisel katsus maavalitseja veel kord meelitada Perpeetuat ristiusu salgamisele. Ta ütles Perpeetuale isa juuresolekul: „Halasta raugale isale ja too jumalaile keisri terviseks ohvreid!“ Perpeetua vastas: „Ma ei või, olen kristlane.“

Kõik süüalused mõisteti heita keisri sünnipäeval kiskjate elajate ette. Surma eelõhtul pidasid märtrid veel armastussöömaaega palve ja kiidulauludega.

Kui Perpeetua viidi hukkamiskohale, ruttas ta rauk isa, kes oli pagan, ta juurde, laskus ta ette põlvili ja palus tüdart pisarsilmil päästa oma elu. „Minu tütar,“ palus ta, „halasta minu hallele juukseile! Mõtle oma emale, õdedele ja vendadele, mõtle oma abikaasale ja siis sellele väikesele pojale, keda ma kannan kätel. Salga oma usk ja ära tee meid kõiki õnnetuks!“ Sügavasti mõjutas Perpeetuat isa kurbus ja valu, kuid ta jäi kindlaks ja ütles: „Mulle sündigu, mis tahab Jumal!“ Julgesti samrus ta vastu surmale. Perpeetua ja Feliitsitas topiti võrku ja visati siis vihase lehma ette. Viimaks löödi nad armupoollest surnuks.

Viisil P. 161.

Ole ustav surmani,
Siis sull' Issand krooni annab,
Võitlusist ta viimati
Rahumaale siis sind kannab.
Ära väsi iialgi,
Ole ustav surmani!

§ 37. Ristiusu võit.

Neljanda sajandi alul puhkes Rooma riigis raske kristlaste tagakiusamine keiser Diokletsiaani ja tema kaasvalitseja Galeeriuse ajal.

Need valitsejad kuulutasid ristiusule sõja. Diokletsiaan kartis, et kristlased hävitavad paganluse, nõrgestavad distsipliini sõjaväes ning lõhuvad ühiskonnaelu alused Rooma riigis. See tagakiusamine ulatus kõikjale.

Kristlased kogunesid palvele maa-aluseis käikudes ehk katakombides. Sinna matsid nad ka oma surnuid. Galeerius käskis hävitada kristlaste kirikuid, põletada evangeeliume ja apostlite kirju ning hukata kristlasi, kui nad ei pöördu uuesti paganluse rüppe. Vanglad täitusid kristlasiga. Kartes piinamist ja surma, ohverdasid mõned kristlased riigi jumalaile ja keisri kujule. Ent enamik jäi truuks usule ja tuhandeid suri veretunnistajaina. Oma elulõpul nägi kuri Galeerius, et kõik ta püüded olid olnud asjatud, sest ristiusk jäi püsima. Surmavoodil pani ta seisma kristlaste tagakiusamised ja palus kristlasi palvetada enda eest.

Varsti saabusid ristiusule teised ajad keiser Konstantin Suure valitsemispäevil. Kui Konstantin viis sõjaväed võitlusse oma kaasvalitseja Maksentsiuse vastu, ilmus temale, nagu räägitakse, nägemuses helevalge ristikuju pealdisega: „Selle märgiga võidad!“ Öösel nägi ta unes Kristust, kel oli käes lipp. Keiser laskis valmistada oma vägedele samasugused lipud, nagu oli näinud Jeesuse käes. Konstantin võitis lahingu, kuna Maksentsius uppus põgenemisel Tiiberi jõkke. Konstantinist sai läänepoolse Rooma riigi osa ainuvalitseja. Juba tema isa polnud veendunud kristlaste vaenlane: ta kiusas kristlasi vaid nii palju, kui vajas hoidumiseks ise Diokletsiaani vihast. Ka Konstantini ema oli väga usklik kristlane. Aastal 313 saabusid keiser Konstantin ja idapoolse riigiosa valitseja

Litsiinius Milaanosse. Siin kirjutasid mõlemad valitsejad alla kuulsale Milaano ediktile¹⁾. Edikt andis mõlema keisri nimel täieliku vabaduse kõigile Rooma riigis kuulutatavaile uskudele, esijoones aga ristiusule. Sõna „kristlased“ kordub ediktis sageli. Edasi käsib edikt anda tagasi kristlasile neilt võõrandatud kirikud, matmispaigad ja varandused. Konstantin Suur suhtus ristiusule heataht-

Jumalateenistus katakombides.

likult. Ta kinkis ristiusu vaimulikele õiguse lasta vabaks orje, kinnitas kirikule „pelgupaiga“ õiguse ning vabastas ristiusu kirikud igasuguseist riigimaksudest ja kohustustest. Enne surma laskis keiser enese ristida. Viimase katse puhuda uut hinge ja värsket jõudu surevasse paganlusse tegi keiser Juliaan Apostata²⁾ (361—363), kes andis mitu seadust paganausu uuendamiseks ja elustamiseks ja võttis ristiusu kirikuilt ja vaimulikelt Konstantin Suure kingitud eesõigused. Lahingus pärslastega sai Juliaan

¹⁾ käsukiri.

²⁾ Taganeja.

surmavalt haavata. Vihaselt olevat ta vaadanud taeva poole ja öelnud: „Sa oled võitnud, Natsareenlane!“ Neljanda sajandi lõpul saab ristiusk riigiusuks ja kaotatakse paganausk. Rooma riik hakkab lagunema, ristiusk aga püsib ja sammub võidukäiku.

Omal viisil. P. 323.

Kindlaks jää, kindlaks jää!
Siion, pea, mis sul on,
Ära võta leigeks minna,
Vaata, ligi jõuab kroon!
Mis on taga, jäta sinna,
Siion, kui on viimne häda käe.
Kindlaks jää, kindlaks jää!

(U. L. R. 344, 7.)

§ 38. Oriigenes.

(182—254)

Ristiusu levimisel jõuti kristlaste ringkonnis peagi otsusele, et uut õpetust tuleb kaitsta vaenlaste vastu, põhjendada ristiusu tõdesid, tutvustada selle õpetusega haritud paganaid, teha Pühakirja uurimisel puhtteaduslikku tööd jne. Mehi, kes asusid nende ülesannete lahendamisele, nimetati kirikuisadeks.

Tähtsamaid mehi ristiusu kaitsmisel ja Pühakirja uurimistööl oli kirikuisa Oriigenes.

Oriigenes sündis 182. aastal. Tema isa oli Aleksandrias õpetajaks kristlaste koolis, kus paganaid valmistati ette ristimiseks. Isa juhatas andeka poja esialgset kasvatust ja tutvustas teda Pühakirjaga. Kui kolmanda sajandi alul puhkes Aleksandrias raske kristlaste tagakiusamine, vangistati Oriigenese isa. See oli raskeks löögiks emale ja seitsmeliikmelisele lasteperele. Noorel Oriigenesel oli kindel nõu minna kohtusse ja tunnistada end kristlaseks, kuid ema takistas teda, peites poja eest riided. Vanglasse kir-

jutas Oriigenes isale kirja, milles palus teda keelduda salgamast usku perekonna pärast. Isa suri märtrina ja Oriigenes pidi nüüd teenima ülalpidamist enesele ja perekonnale tundideandmisega ja kreeka ja rooma kirjanike tööde paljundamisega. Peagi paluti Oriigenes usuteaduse õpetaja kohale kristlaste Aleksandria kooli. Ainult parimaid ja andekamaid mehi kutsuti sinna ametisse, sest sageli leidus kuulajaskonnas õpetatud paganluse mõttetarku ja ka palju noori, kes otsisid teaduslikku selgust ristiusus. Ei jätkunud päevasest tööst, võeti abiks ööd. Oriigenes sai varsti kuulsaks suurena õpetlasena ja julgena kristlasena. Kartuseta külastas ta tagakiusamiste ohvreid vanglais ja saatis hukatavaid nende viimsel teekonnal. Tema õpilaste arv aina kasvas. Päeval jagas ta õpetust, öösel tegi ta teaduslikku uurimistööd. Ta magas paljal põrandal ja käis paljajalu. Keegi rikas mees palkas ta käsutusse seitse stenograafi¹⁾ ja mitu kirjutajat, et ta võiks töötada kiiremini. Oriigenese suurimaks tööks on Pühakirja uurimine. Palju on ta kirjutanud väärtuslikke seletusi Vanale ja Uuele Testamendile. Oriigenese õpetus põhjeneb piibilil, mille uurimisel suur usumees ja teadlane on töötanud ennastalgavalt terve eluea. Oriigenese sulest on ilmunud ka palju sisukaid raamatuid ristiusu kaitseks.

Aleksandriast läks Oriigenes Keisareasse. Seal kutsus keiser Aleksander Seveerus ta Antiookiasse. Suurte auavaldustega võeti Oriigenes Antiookias vastu. Siin õpetas ta ristiusku keisri emale. Kui troonile astus keiser Deetsius, algasid jälle verised kristlaste tagakiusamised. Kristlased pidid surmanuhtluse hirmul ohverdama paganluse jumalaile ja keisri kujule. Ka 70-aastane Oriigenes heideti vanglasse, sest ta ei salanud Kristust ega ohverdanud keisrile. Ta jalad pandi pakku ja kael raudu, ent Oriigenes jäi kindlaks. Viimaks vabastati Oriigenes.

1) Kiirkirjutaja.

Varsti peale seda suri suurim vanaaja kristlik teadlane, kelle teeneks tuleb lugeda ristiusu põhjalikku tutvustamist haritud ning õpetatud meeste ringkonnis.

§ 39. Krüsostomus.¹⁾
(347—407)

Krüsostomus, õige nimega Johannes, sünnis 347. aastal Antiookias. Ta isa oli kõrge riigiametnik ja suri vara. Noorelt leseks jäänud ema andis mehe haual töötuse keelduda uuesti abiellumast ja pühendada oma elu poja kasvatamisele.

Armastusega hoolitses ema poja hiilgavate vaimuannete kõikkülgse arendamise eest, ja pojast kujunes suurim ning kuulsaim kirikuisa ja kõnemees. Peale õppimise lõpetamist kavatses Krüsostomus astuda advokaadi seisusse, kuid peagi loobus ta sellest mõttest, sest tema õiglane ja otsene meel ei sobinud selle ametiga.

Peale ema surma astus Krüsostomus kloostrisse Antiokia lähedal, kus elas kuus aastat ja uuris Pühakirja. Siin kujunes kindlaks ta hingeelu. Kui ta jälle tuli linna, õnnistas piiskop ta preestriks ja oma asetäitjaks. Vägevad ja tulised olid Krüsostomuse jutlused. Vaimustusega võeti vastu ta kõned. Oli juhtumeid, kus rahva meeoleolu tõusis nii kõrgele, et talle plaksutati kirikus käsi. Krüsostomuse kõnekunsti võib seada ühele astmele Kreeka parimate kõnelejate kõneosavusega. Krüsostomus ei meelitanud rahvast, vaid piitsutas vägevais jutluis elu varjukülgi. Keiser kutsus Krüsostomuse Konstantinoopolisse piiskopi kohale. Vastumeelt asus Krüsostomus sellele kohale, sest pealinna seltskonna kõlbeline elu ei seisnud kuigi kõrgel.

Täie andumusega algas Krüsostomus siin rahvakas-

¹⁾ Kuldsuu.

vatustööd. Kartmatult rääkis ta valusat tõtt, mis oli kibe kuulda ka vaimulikele, kelle toiminguis leidus palju kuritarvitusi. Vaimulikud võtsid vastu kinke rikkailt ja püüdsid olla nende meele järele. Krüsostomus aga sundis vaimulikke elama palgast. Ülejääki kiriklikest tuludest kasutas Krüsostomus haiglate ehitamiseks, arstiabi ja hoolekande korraldamiseks. Iga päev toitis ta tuhandeid vaeseid omal kulul. Ta laskis püstitada pealinna germaanlasile kiriku, korraldas neile seal saksakeelseid jumalateenistusi ja jutlustas ise tõlgi abil. Pealinna elanikud pidasid Krüsostomusest palju lugu. Sageli tõusis ta kuulajate arv 10.000-ni. Aga mida suuremaks kasvas ta austajate hulk, seda rohkem hakkasid vihkama teda ta vaenlased. Iseäranis vihkas Krüsostomust halbade elukommetega keisrinna Eudoksia, kes otsustas kukutada Krüsostomuse. Kord saatis Eudoksia käskjala Krüsostomuse juurde, et see muudaks oma kõne sisu. Mis aitab see kõik mehe juures, kes ei karda muud kui pattu?“ vastas teener. Kui Eudoksia pealekäimisel keiser käskis heita Krüsostomuse vanglasse ja kui sõnum sellest tekitas ärevust rahva keskel, ütles Krüsostomus rahulikult: „Laske merd möllata: seda kaljut, millel seisame, ei uhu ta. Järgnegu lained lainele, Kristuse laevuke, kus asume, ei vaju põhja!“ Maaväring, millest ehmus Eudoksia ja milles ta nägi Jumala sõrme, päästis seekord piiskopi. Varsti sattus Krüsostomus uuesti keisrinna viha alla. Nüüd saadeti Krüsostomus vangi kaugele Armeenia piirile. „Jumal olgu tänatud kõige eest,“ ütles piiskop, asudes pikale piinarikkale teele. Sealne kogudus võttis vastu Krüsostomuse suure armastusega. Krüsostomusele läkitati pealinnast rahalist toetust, mida piiskop tarvitas heategevuslikuks otstarbeks. Ta aitas näljaseid, ostis vabaks röövleilt vange ja kuulutas ümbruskonna paganaile Jumala sõna. Krüsostomuse vaenlaste nõudel laskis keiser viia piiskopi riigi kaugeimasse nurka, metsiku rahva keskele, lootuses,

et haiglane vanake sureb raskel teel. Kahe sõduri saatel asus piiskop teele. Jumal ise päästis vanakese piinast ja ristist. Tundes surma lähenemist, istus vanake kiriku ette puhkama jalgu. Ta riietus puhtasse rüüsse, laskus palvetades risti alla, ütles veel kord: „Tänu olgu Jumalale kõige eest,“ ja heitis hinge. See sündis 407. aastal. Kolmekümne aasta pärast sängitati Krüsostomuse põrm pidulikult maamulda Konstantin Suure linnas.

Viisil: Jeesus, rõomustaja. P. 324.

Vaikselt võtan vastu,
Mis sa tahad lasta
Tulla minu peal';
Olgu rõöm või mure,
Jään ma sinu juurde,
Trööstib mind su hääl.
Olgu tee ka vaevane,
Kui jääb Jeesus minu ligi,
Hõiskan ometigi.

(U. L. R. 531, 1.)

§ 40. Augustiin. (354—430)

Augustiin sündis 354. aastal p. Kr. Põhja-Aafrikas Tagaste linnas. Ta isa oli veel pagan, ema Monnika aga jumalakartlik kristlane.

Isalt päris noor Augustiin äkilise meele, emalt — sooja ja sügavalt õrnatundliku südame. Ühes oma seltsilisiga oli noor Augustiin alati valmis igasuguseile kelmusile. Ta pettis oma vanemaid, mängudes seltsimeestega tarvitas kavalusi, et olla targim.

Andekas, kuid kergemeelne poiss valmistab emale palju muret. „Minu vaga ema,“ nii jutustab Augustiin ise hiljemini, „valas minu pärast rohkem kibedaid pisaraid, kui teine ema poja haua juures. Ma ei jõua kirjeldada, kui väga armastas ta mind.“ Soovides astuda riigiteenistusse,

õppis Augustiin Kartaago linnas kõnekunsti. Siis sattus ta halba seltskonda ja elas kergemeelselt.

Kõige selle juures puudus Augustiinil seesmine rahuldus. Et leida seda, uuris Augustiin mitmesuguseid uske ja õpetusi. Piibel ei meeldinud alul talle sugugi. Sügavasti

Augustiin ja Monnika.

õnnetu oli ema ilmselt kadunud poja pärast, palveis ja pisarais kandis ta oma südamevalu taevase Isa ette. Kord trööstis teda piiskop sõnuga: „Last, kelle pärast valatud niipalju pisaraid ja kelle eest niipalju palvetatud, ei lase Jumal hukkuda.“ Augustiin hakkas usinasti õppima ja

varsti sai temast kõnekunsti õpetaja, esiteks oma kodulinna, pärast Kartaagos. Auahnus aga kihutas Augustiini maailmapealinna Rooma, kus ta lootis leida õnne. Ema ei tahtnud sellest kuuldagi, kartes, et suurlinna kiusatusis poeg võib kõlbeliselt hoopis langeda. See ei peatanud Augustiini, ja ta otsustas põgeneda salaja. Augustiin jutustab sellest järgmist:

„Ma petsin ema, lubasin jääda sõbra juurde ja alata sõitu juhul, kui seda võimaldab soodus tuul. Et aga ema minuta ei olnud nõus minema koju, õnnestus mul vaevaga viia teda niikaugele, et ta oli valmis ööbima kabelis. Veel samal ööl sõitsin salaja ära, ema aga jäi palvetama ja valama pisaraid. Puhus soodus tuul, purjed paisusid ja varsti kadus silmist kallas, millel hommikul kurvastus ema kibedas valus ja täitis sinu kõrvu, Jumal, kaebuste ja ohkamistega, nagu ei oleks sa pannud tähele palvet.“

Roomas ei leidnud Augustiin õnne. Seepärast võttis ta rõõmuga vastu kõnekunstiõpetaja ja advokaadi koha Milaanos. Sinna laskis ta tulla ka ema ja noorema venna. Siin mõjutasid Augustiini iseloomu kuulsaima õhtumaa kõneleja, ausameelse piiskopi Ambroosiuse jutlused. Augustiin hakkas tõsiselt uurima piiblit. Iseäranis palju luges ta apostel Pauluse kirju, millest õppis tundma elavat ja andestavat Jumalat. Varsti nägi Augustiin, kui halb on olnud ta endine elu. Talle selgus, et ainult ristiusu tõdedes võib inimene leida rahu ja õnne.

Sügavasti mõttes oma endise elu üle, läks kord Augustiin aeda. Ta laskus viigipuu alla ja nuttis kibedasti. Äkki kuulis ta naabermajast lapse häält, mis nagu lauldes kordas: „Võta ja loe, võta ja loe!“ Pidanud seda häält Jumala näpunäiteks, ruttas Augustiin majja, lõi lahti piibli ja leidis sealt koha, mis näitas talle õige elueesmärgi. Nagu ilmutus mõjus see Augustiini otsivat ja rahutut hinge. Nüüd oli ta leidnud jõu muuta põhjalikult

oma elu. Ülestõusmispühal 387. a. laskis ta end ristida ema suureks rõõmuks. Ta loobus senisest ametist, et ühes emaga pöörduda tagasi kodumaale ja seal vaikselt teenida Jumalat. Ema ei näinud kodumaad: ta suri enne laevale astumist. Peale ema matuseid saabus Augustiin Aafrikasse, kus tast sai mõne aja pärast Hippo¹⁾ koguduse preester, siis piiskop. Siin teotses Augustiin suure truuduse ja usinusega 40 aastat ja kirjutas terve rea tähtsaid kirju ja raamatuid, mille tõttu teda loetakse ristiusu suurimaks õpetajaks ja tähtsaimaks kirikuisaks viiendal sajandil. Augustiin suri 430. a. p. Kr., kui vandaalid tulid Hispaaniast Aafrikasse ja piirasid Hippo linna. Augustiini kauneim sõna, mis maksab meie kõigi kohta, on: „Sina, Jumal, oled loonud meid enesele, ja meie süda on rahutu seni, kui ta leiab hingamise sinus.“

§ 41. Bonifaatsius.

(680—754)

Kuulsaim ja tuntuim ristiusu levitaja paganausuliste sakslaste maal oli anglosaks Vinfried ehk Bonifaatsius.

Bonifaatsius põlvnes kõrgest soost. Ta oleks võinud elada uhkesti ja mureta. Kuid noored inglased aadliseisusest taotlesid seitsmendal sajandil p. Kr. kõrgemaid eesmärke: nad asusid elama kloostrisse või pühendasid endid evangeeliumi kuulutamisele paganate keskel Euroopa mandril. Anglosaksid ise võtsid vaimustusega vastu ristiusu Rooma paavsti misjonärelt.

Noor Bonifaatsius otsustas minna Saksamaale levitama pärismaalaste keskel ristiusku. Friiside juures, praeguses Hollandis, ei kandnud Bonifaatsiuse töö vilja: friisid ei loobunud oma paganausu jumalaist. Paavsti ülesandel tungis Bonifaatsius Saksamaa südamesse, Hessenisse ja

¹⁾ Bona linn Alžeerias.

Tüüringenisse. Hessenis, Geismari lähedal leidis Bonifaatsius igivana tamme, mis oli pühendatud Donarile.

Bonifaatsius rajub tamme.

Kord oli kogunenud püha puu alla palju mehi ja naisi ohverdama sellele jumalale. Julgesti astus Bonifaatsius

rahva keskele, sammus puu juurde ja ütles: „Kui on teie jumalad vägevad ja elavad selles puus, siis hävitavad nad minu, sest ma panen kohe käe puu külge.“ Nende sõnades haaras Bonifaatsius kirve ja hakkas andma hoope tammele. „Donar, nuhtle jultunut!“ hüüdsid kohkunud paganad. Ei löönud välku ega müristanud, küll aga varises kokku hiiglapuu. Kurvalt lahkusid vanemad inimesed, nooremad aga palusid Bonifaatsiust ristida neid, Bonifaatsius viis nad oja juurde orgu ja küsis neilt: „Olete te valmis loobuma Toorist ja Voodanist?“¹⁾ „Me tõotame seda!“ vastasid paganad. „Uskuge Jumala, kõigevägevama Isa, Kristuse, Jumala Poja, ja Püha Vaimu sisse!“ „Me usume!“ Paganad kummardusid ja Bonifaatsius ristis neid. Raiutud tammest aga ehtasid Bonifaatsiuse kaaslased kabeli ja majakese preestrile, kes asus sinna elama ja hakkas seal kuulutama ristiusku.

Hessenist läks Bonifaatsius Tüüringenisse. Siin leidis ta preestrid Iiri- ja Šotimaalt, siin oli ka juba ristiusulisi, kuid puudusid kirikud ja kirikukorraldus rooma katoliku kiriku kombe järgi. Bonifaatsius ehtas Tüüringenisse ristiusu kiriku ja seadis selle Rooma paavsti alla. Inglismaalt saabus Tüüringenisse palju preestrid, munki ja nunti, et aidata Bonifaatsiust tema töis. Tänuks suurte teenete eest katoliku kiriku heaks nimetas paavst Bonifaatsiuse Mainzi linna peapiiskopiks. Piiskopina juhtis Bonifaatsius terve Saksa kiriku organiseerimistööd. Vaimulike ettevalmistamiseks asutas Bonifaatsius palju kloostreid. Neist kuulsaim on Fulda klooster Hessenis.

Rahuldustundega võis Bonifaatsius vaadata oma 30-aastasele ristiusukuulutamistööle Saksamaal. Töö oli tehtud, eesmärk saavutatud. Nüüd tärkas Bonifaatsiuses võitmatu soov, uuesti pühenduda evangeeliumi levitamisele seal, kus veel oli paganaid. Määranud enesele järg-

¹⁾ Sakslaste paganausu jumalad.

lase ja usaldanud oma elutöö saavutused frankide kuninga Piipini vägede kaitsele, asus Bonifaatsius hulga sõprade saatel noormehe vaimustusega misjoni-reisile põhjapoole.

Friiside maa piiril hakkas Bonifaatsius jutlustama ja ristima. Osa friise oli juba ristitud. Ülestõusmispüha hommikul (754) pidi ristitama palju paganaid. Öösel aga ilmus ähvarduste ja kisaga Bonifaatsiuse elamu juurde salk ässitatud ja relvastatud paganaid. Bonifaatsiuse kaaslased tahtsid haarata relvad. Ent Bonifaatsius, vaimulik ja pidulik rüüs, Pühakiri käes, astus oma kaaslaste keskele ja ütles: „Jätke relvad! Pühakiri käsib tasuda kurja heaga. Ammu olen ma oodanud seda päeva. Olge kindlad ja lootke Issandale!“

Rahulikult astus Bonifaatsius ühes saatjatega vastu määratsejaile. Üks teise järele langesid Bonifaatsiuse kaaslased paganate surmavate hoopide all. Viimaks langes Bonifaatsius ise. Tema laip maeti Fulda kloostriisse. Nii suri „Saksamaa apostel“ Bonifaatsius, kinnitades usku verrega.

§ 42. Mungaseisus ja kloostrielu.¹⁾

Kui ristiinimesi sai palju ja nad kaldusid kõrvale Pühakirja valjudest nõudeist, ei meeldinud see tõsiseile ja vagule inimesile. Protestiks ristiusu ilmlikuks kujunemise vastu tõmbusid nad ilmlikust elust üksildusse, et elada ainult Jumalale. Idamail oli alati valitsenud tung vaatlemiseks ja maailmast lahus elamiseks. Nii tekkis Egiptuses kolmandal sajandil üksiklaste elu. Nende isaks loetakse rikast noormeest Antooniust, kes andis käest kõik, mis tal oli, ja eraldus üksildusse.

Õudne oli ka elu Rooma riigi lagunemise ja kristlaste tagakiusamise ajastul. Metsikud rahvad tungisid riigi

¹⁾ claustrum — suletud.

piiresse, hävitades kõik, mis juhtus ette. Elukoleduste eest hakkas üksikuid inimesi põgenema ühiskonnast. Ühed andusid kiriku kaitsele, teised otsisid uusi asukohti kõrve-laantes, metsis ja koopais. Ka nemad elasid üksildast elu alalises palves ja ühenduses Jumalaga.

Kolmandad moodustasid vendade ühingud, kes eemaldasid teisist inimesist ja kellel kõik oli ühine. Sellised üksildaste vendade ühingud asutasid endile ühise asukoha, kloostri. Kloostrielanikke hakati nimetama munkadeks. Mungad pidid loobuma perekonnaelust. Sageli ei tohtinud nad näha ega kõnelda ema ega õega. Munkade söögiks oli leib, marjad ja vesi. Nende mõju ümbruskonna paganaile oli sügav. Paganad tulid munkade juurde ja kuulatasid, kuidas need kõnelesid neile paganausu jumalate tühjusest. Aegamööda kasvas jõudsasti munkade arv. Juba 8. sajandil jätsid paljud inimesed hinge päästmiseks maha perekonna ja rikkuse. Mitmed jõukad isikud aitasid ehitada kloostreid ja annetasid suuri rahasummasid nende korrashoiuks ja ehitamiseks. Kloostri asutamises nähti Jumalale meelepärast tegu ja hingepäästvat väge. Seepärast asusid kloostrite ehitamisele riigivalitsejad, vaimulikud, ametnikud, vaesed ja rikkad, mehed ja naised. Rikkad valisid endile juba enne surma hauakoha, ehtasid kabeli ja kloostri, et mungad alati palvetaksid nende hinge rahu eest. Vaesemad inimesed panid raha kokku ja ka ehtasid kloostreid. Paljud maaomanikud ehtasid kloostreid ja annetasid kõik oma maatagavara sinna. Selle maailma vägevad üldse ei kujutelnud endile, kuidas nad võivad surra, ilma et juba siin maa peal ei korraldaks oma hinge tarvidusi. Alatasa kasvasid kloostrite rahasummad, suurenesid maaalad, laienesid uhked ehitised, kasvasid määratud karjad. Paljud lahkusid teenistusest ja ühiskonnast, minnes kloostrisse, seda enam et kloostrid olid eesõigustatud seisukorras maksude maksmise suhtes. Kloostrite rikkus ja vägevus sai viimaks hädaohtlikuks

iseigi riigile. Kloostri ülem, abt¹⁾, nõudis munkadelt sõna-kuulmist, pöördumist Jeese juurde, loobumist enese tahtmisest, vaesuse ja kainuse töotust, paigalejäämist oma kloostrisse, pihtimist ja töötamist. Kloostris palvetati ja peeti jumalateenistusi mitu korda päevas, loeti, tehti käsitööd ja äratati munki teaduslikule tööle. Kui munki sai rohkesti, hakati raskendama pääsu kloostrisse. Mungaseisusse võtmiseks oli vaja olla vähemalt üks aasta katsel. Katseaja möödumisel võis kandidaat minna jälle tagasi maailma.

Kloostreil oli 8.—14. sajandil suur tähtsus. Kloostri kindlate müüride taga leiti varju sõjakoleduste eest, sinna päästeti vaenlaste rüüstamisel varandusi, sealt jagati relvi vaenlaste pealetungi tõrjumiseks; klooster lunastas sõjavange, jagas näljaajal leiba, tegi uudismaad, ehitas sildu ja veevärke, andis almuseid väetimaile, arstirohte haigeile, valmistas soovijaile ehitusplaane, vahetas kaupmeestega kaupu jne. Kloostris töötasid koolid, kus anti õpetust ümbruskonna aadlimeeste ja vabade inimeste lapsile lugemises, kirjutamises, arvutamises, laulmises, Pühakirja tundmises ja ladina keeles. Kloostris hoiti alal ja paljundati, seal valmistatud pärgamendil, ilukirjas värviliste algustähtedega rooma ja kreeka kirjanike töid, kirjutati ümber Vana ja Uut Testamenti ja müüdi nende eksemplare rikkaille. Mungad uurisid arsti-, loodus- ja õigusteadust ning edendasid kunste. Lähedalt ja kaugelt tuldi kloostrisse paluma juhatust ja head nõu, kui olid saanud rasked ajad, või kui oli algatusel tähtsaid ja otsustavaid ettevõtteid, millel võisid olla suured tulemused. Nende valguskülgede kõrval tekkis aga pärastpoole ka palju varjukülgi, mis vähendasid kloostrite tähtsust ning võtsid rahvalt lugupidamise nende vastu. Praegu on kloostrid palju kaotanud oma esialgsest tähtsusest ning nende olemasoluks ei tundu tarvidust.

1) isa.

§ 43. Assiisi Frantsisk.

(1182—1226.)

Assiisi Frantsisk oli rikka kaupmehe poeg Assiisi linnast Kesk-Itaaliast ja sündis 1182. a. Juba noorena saatis Frantsisk isa tema kaubaretkil, sest isa tahtis pojast kasvatada kaupmehe.

Frantsisk oli lõbus ja kergemeelne, elas hiilgavalt ja pillavalt. Temast sai varsti linnaelanike lemmik, nende „nooruse õis“. Pöörde tema ellu tõi sõda, kus ta sattus vangi. Vabanenud vangist ja jõudnud tagasi koju, haigestus Frantsisk raskesti. Ehkki haigus tõi ta hinge suuri muudatusi, ei teinud see Frantsiski seesmiselt veel mitte päris uueks inimeseks. Ühes tervenemisega ärkas Frantsiskis uuesti soov hiilata ja olla kuulus. Ühes teiste rüütlitega läks ta Apuuliasse sõdi-

Püha Assiisi Frantsisk.

ma. Ent Frantsiski rõhub kogu aeg seesmine rahutus. Ta nägi unes, et peab kandma sõjariistu mitte inimeste, vaid jumala pärast. Frantsisk saabus koju, kust läks varsti vaatama püha Rooma linna. Siin ei kütkesta teda uhked kirikud ega hiilgavad jumalateenistused, vaid ta juhüb kõik oma tähelepanu vaeseile ja mahajäetuile. Frantsisk veedab meelsasti aega kerjuste keskel, jagab

neile oma head riided, võtab nende kaitsud enesele ja seltsib pidalitõbiseiga, hoolitsedes nende eest.

Kord palvetamise ajal ilmub talle Jeesus ristil. See raske pilt mõjutab Frantsiski sügavasti. Tulnud tagasi Assiisi, peatub ta palves ühes vanas kabelis linna taga ristilöödud Önnistegija kuju ees. Frantsisk kuuleb sõnu: „Frantsisk, sea minu lagununud maja jälle korda!“ Frantsisk sai sellest nii aru, et teda kästi kabel uuesti ehitada. Ta otsustas teha seda ja hakkas koguma selleks raha. Ta müüs isa kalevikangad ja oma hobuse ning tõi raha kabeli preestrile. Isa vihastus poja omavolist, karistas teda kõvasti ja pani ta luku taha. Ainult piiskop vaigistas Frantsiski isa, tasudes talle müüdüd kangaste väärtuse. Ka oma ülikonna andis Frantsisk isale tagasi ja riietus patukahetseja rüüsse. Frantsiskil ei olnud nüüd enam kodupaika. Temast sai kerjus, kes korjas raha kabeli ehituseks. Ta valis enesele mõrsjaks vaesuse. Võõrana rändas ta maailmas ja sattus kord röövlite kätte. Nende küsimusele, kes ta on, vastas Frantsisk: „Olen suure kuninga käskjalg.“ Pilgates viskasid röövlid ta lumme, ent rõõmsasti ajas Frantsisk enese püsti ning jätkas teekonda. Mõne aja pärast saabus Frantsisk oma kodulinna, kus ta kõndis kerjuse kõrval, keda nimetas isaks ja kellele kogus almuseid. Varsti kerjas Frantsisk nii palju raha, et võis lasta ehitada uuesti vana ja lagununud kabeli ja selle kõrvale püstitada väikese hüti, kuhu ise asus elama.

Kuulnud 1208. a. jumalateenistusel Portsiunkula¹⁾ kirikus sõnu, kuidas Jeesus saadab välja jüngreid kuulutama taevariiki, ilma et neil oleks kulda või hõbedat, pauna seljas, kaht kuube või kingi, ütles Frantsisk: „See on, mida ma tahan, see on, mida ma otsin.“ Nüüd heitis ta kõrvale kingad, vöö ja kõik, mis tal oli, riietus karmi

¹⁾ taevavärvad.

rüüsse, mille kinnitas nõoriga, ja hakkas kuulutama meeleeparandust, rännates palja jalu ja palja päi. Inimesed pilluvad ja pilluvad teda kividega, naeravad teda, kuid Frantsiski soe süda, tema jutluste sügav tõsidus ja südamlilik armastus võidavad talle peagi palju sõpru ja järelkäijaid. Frantsisk läkitab neid kahekaupa kuulutama Jumala sõna lähemaisse linnadesse ja küladesse. Kahvatute nägudega ja kõhnakujulised jutlustajad tõmbasid endile rahva tähelepanu. Frantsiski järelkäijate arv kasvab. Ta loob oma pooldajaile ühiselu reeglid ehk juhtnöörid ja soovib saada neile tunnustust paavstilt. Frantsisk tahab, et tema pooldajad, kerjused, moodustaksid vaba ühingu ehk ordu Jeesuse jälis käimiseks vaesuses ja armuõpetuse kuulutamiseks rahvale. Ordu juhtnöörid ütlesid, et „vennad ei tohi endile midagi omandada, ei maja ega paika, ei mingisugust asja; nad peavad võõrana teenima siin maailmas Issandat vaesuses ja alanduses.“ Paavst kinnitas ordu korra 1223. a. Frantsisk oma pooldajaga nimetasid endid nüüd „vähemateks vendadeks“. Paavst lubas frantsiskaanelasile pühenduda katoliku kiriku teenistusse ja hingedepäästmise tööle. Frantsiskaanelaste kõrgeimaks ülesandeks oli — jääda vaeseks, nende suurimaks rõõmuks — armastusega teenida ja aidata kannatajaid. Frantsiskaanelaste ordu kujunes vägevaks ühinguks, mille liikmete arv kasvas päev-päevalt. Viiekümne aasta pärast tõusis frantsiskaanelaste arv 200.000-ni. Frantsiskaanelased pidid kasvutama rahvast kõlbelisele elule, nende jutlused pidid olema lihtsad, lühikesed ja hästi viimistletud. Meieajani on säilinud palju ilusaid legende Frantsiski alandlikust meelest ja ta vennalikust armastusest kõige vastu, mis loodud Jumalast.

Kord märkas Frantsisk oma teekonnal lindude parve. Linnud ei tõusnud õhku tema lähenemisel, vaid tungisid usaldusega tema poole, nagu tahaksid tervitada teda. „Linnukesed, armsad vennad,“ ütles Frantsisk, „kui väga

peate teie armastama oma Loojat! Ta on andnud teile sooja sulgrüü, tiivad tõusmiseks ja kõik, mida te vajate. Looja on teinud teid suursuguseiks, ta lubab teid elada puhtas õhus. Teie ei külva ega lõika, Looja hoolitseb teie eest, kaitseb ja juhib.“ Linnud sirutasid õieli kaelad, liigutasid tiibu ja avasid nokad, nagu tahaksid nad tänada teda. Frantsisk õnnistas linde ristimärgiga ja lahkus neist.

Frantsisk nõrgestas oma jõudu karmi eluviisiga. Ta silmad jäid haigeks, sest ta oli palju valanud pisaraid, mõeldes Issanda kannatusile. Ka teised liikmed valutasi tal. Frantsisk jäi aga sellejuures rahulikuks ja ütles alandlikult: „Mulle on elu ja surm ühteviisi armsad.“ Ta soovis surra oma armsas Portsiunkula kirikus. Sinna las kis ta enese kanda. Siin õnnistas ta oma jüngreid, heitis siis pikali paljale põrandale, riputas tuhka enese peale ja ootas nii oma elu lõppu, hoides silmi taeva poole ja palvetades, kuna jüngrid lugesid talle ette armsamaid kohti Johannese evangeeliumist. Nii suri Frantsisk viinakuu 4. päeval 1226. aastal 45 aasta vanaduses. Tema ihule olid tekkinud Kristuse haavade märgid.

Assiisi Frantsiski päikeselaul.

Kõrgeim, kõige vägevam, hea Issand!

Sinu päralt on kiitus ja austus ja au ja kõik tänu.

Üksinda sinule kuuluvad nad!

Ja ükski inimene ei ole väärt nimetama sinu nime.

Kiidetud olgu sa Jumal, mu Issand, ja kõik, mis sa loonud, Kõigepealt valitsejanna, õde päike!

Ta toob päeva ja hiilgab meile oma valgusega.

Ilus on ta ja särab kõrgel telgil.

Sinult, mu Issand, on ta saanud oma kaju.

Kiitku sind, Issand, vend kuu ja tähed!

Taevasse sina nad seadsid, selged ja kaunid,

Kiitku sind, Issand, vend tuul ja õhk ja pilved, iga selge ja umbne ilm!

Nende läbi sa annad ülalpidamist sellele, mis sa loonud.

Kiitku sind, Issand, vend vesi!

Tulus on ta ja alandlik, kallis ja kaine.

Kiitku sind, Issand, vend tuli, kelle läbi sa valgustad pimedat ööd.

Ta on ilus ja rõõmustab, vägev on ta ja tugev.

Kiitku sind, Issand, maa, meie ema!

Ta kannab ja juhib meid ja kõiksugu vilja ta kasvatab ja kirevaid õisi ja taimi.

Kiituseks olgu sul, Issand, need, kes teistele andeks annavad sinu armastuse pärast ja nõtrust kannatavad ja viletsust.

Õndsad kõik, kes püsivad rahus. Sinult, sa kõrgeim, nad saavad üks kord krooni.

Kiidetud olgu sa, Issand, meie venna ihuliku surma läbi, kelle käest ükski, kes elab, ei pääse.

Häda igapähele, kes siit lahkuh surmapattudes.

Õndsad kõik, kes endid leiavad sinu kõige pühamas tahtmises,

Kelle kohta teisel surmal ei ole meelevalda.

Austage, kiitke mu Issandat, tänage ja teenige teda suures alandlikkuses.

Martin Luter.

§ 44. Usuline seisund Lääne-Euroopas XIV—XV sajandil.

Vägevaks suuruseks kujunes XIII sajandil Euroopas rooma katoliku kirik oma hiiglatulude ja arvuka valitsemisaparaadi kooseisuga. Tol sajandil võis veel näha, et kirik tarvitab oma rikkusi aatelite ülesannete täitmiseks. Juba järgneval sajandil hakkas selguma, et rooma katoliku kiriku kõrgemad juhid kasutavad kiriku suuri tulusid, võimu ja väge eneste uhkeks ja pillavaks eluks.

Rooma paavst oskas leida tuluallikaid imestusväärse osavusega: paavstile maksid makse sõnakuulelikud riigivalitsused, kirikuametnikud, kirikuameti kandidaadid jne. Lihtsameelseile usklikele laskis paavst müüa terves Euroopas pühi asju, nagu naelu, mis läbistasid ristisambal Kristuse käed ja jalad, Jeesuse ristipuu tükke jne. Mungad ja vaimulikud kauplesid pattude kustutuse sedelitega. Müüdi ka nende pattude kustutust, milliseid kavatseti alles teha tulevikus. Sügavasti langes nende asjaolude tõttu rooma katoliku kiriku autoriteet tolle aja paremate inimeste keskel. Rooma kirikut hakati teravasti arvustama ja protesteerima ta kõlbluse languse vastu. Paavsti enese kodus, Itaalias, tärkas humanistide¹⁾ liikumine, mis õpetas, et inimesed ei tarvitse ainult suretada oma liha ja suruda maha kõike seda, mis on inimlik ja mis loodus on andnud inimesele, vaid et inimene arendagu neid omadusi, mis tal olemas, õppigu tundma looduse ilu, elu kaunidust ning arendagu kunsti ja teadust. Hävitava pilkega paavsti kohta esines terve rida tuntumaid Itaalia humaniste. Itaaliast levis humanistlik vool Alpide taha Saksamaale ja teistesse Euroopa riigesse.

Saksamaal omandas humanistlik vool kohe usulise värvingu. Raske ja kannatamatu oli rahva seisund Saksamaal. Riigis polnud kindlat korda ega tugevat valitsust. Saksamaa oli kistud tükkideks ja seisis vürstide võimu ja valitsuse all, kes rõhusid alamat rahvast ülekohtu ja raske maksukoormaga. Maad ja rahvast kurnasid vürstide omavahelised kisklemised ja rusika, s. o. tugevama õigus. Palju raha voolas Saksamaalt paavsti kuskusse. Naljatades räägiti, et paavst elab Saksamaa patudest, sest Saksamaal edenes patukustutuse müük hästi. Kuskilt ei näinud saksa rahvas oma käekäigu para-

¹⁾ Ladinakeelne sõna homo tähendab inimene, humanus — inimlik.

nemist. Ainult Jumalale hakkas ta lootma ja temalt ootama abi. Nii tekkis Saksamaa rahvas sügav usuline liikumine. Saksa ärksamad pojad tõtsid häält paavsti õpetuse ja katoliku kiriku vastu, nõudes kiriku ja usu reformatsiooni, s. o. usupuhastust. Inglismaal astus ägedasse võitlusse paavsti ja rooma kiriku õpetusega Wiklef¹⁾), keda toetas Inglise valitsus ja rahvas.

Võitjana tuli võitlusest Wiklef, ja Inglise valitsus loobus maksude maksmisest paavstile. Terava ilme omandas võitlus Rooma paavsti ja katoliku kiriku vastu ka tšehhi rahva keskel, kus XV sajandi alul võitlust paavstiga juhtis Johann Huss. Huss õpetas, et ristiusu alus on Pühakiri, et paavst ei ole eksimatu, et patukustutuse müük paavsti poolt on häbematus. Ka prantsuse kirikujuhid tahtsid vabaneda alluvusest paavstile ja ei olnud rahul katoliku kiriku õpetusega, sunduslike sõitudega Rooma linna ja kõrgete maksudega. Äikesepilvi kogunes katoliku kiriku ja Rooma paavsti pea kohale Euroopas kõikjalt. Kõikjal valitses meeltes suur rahuldamatus rooma kiriku õpetuse ja korralduse vastu. Kõikjal kääris, oodati vaid juhti, et alata otsustavat võitlust. Pind võitluseks oli loodud. Raskeimaks osutus rahva seisund Saksamaal, tugevaim ja sügavaim oli seal ka usuline liikumine rahvas. Sealt võis oodata juhti võitluseks rooma kirikuga. Selle juhi andiski Saksamaa, see juht oli Martin Luter.

§ 45. Luteri noorus.

Luteri vanemad olid pärit Tüüringenist, Saksamaalt. Sealt asus Luteri isa, Hans Luter, oma noore abikaasa Margaretega Eislebeni linna, kus neil sündis 10. novembril 1483. aastal poeg Martin. Mõned kuud hiljem siirdusid Luteri vanemad Mansfeldi linna, kus väike Martin

1) Elas XIV sajandi teisel poolel.

veetis ühes kuue venna ja õega oma lapsepõlve aastad. Luteri vanemad olid kehvad. „Mui isa“, nii jutustab Luter, „oli noorpõlves vaene mäetöoline, ema kandis seljas tuppapuid, — nii kasvatati meidki.“

Vähehaaval kasvas Luteri vanemate jõukus, kuid vaatamata sellele elasid nad lihtsasti ja olid jumalakartlikud. Luteri vanemate majas valitses vali kord ja Martin sai emalt ja isalt karmi kasvatuse. Kord karistas isa Luterit nii rängasti, et poiss põgenes isa juurest; ka ema nuhtles poega, nii et jooksis veri. „Südames aga soovisid vanemad mulle head,“ kirjutab Luter. Viieaastaselt astus Luter Mansfeldi linnakooli. Kuigi poiss oli terane, andekas ja hoolas, jagas õpetaja ühel päeval väikesele Luterile 15 korda ihunuhtlust, sest selline kohtlemisviis oli tollal kasvatuspraktika peavahendiks. Koolis õppis Luter lugema, kirjutama, pähe kümme käsku, kristliku usutunnistuse, Meie-Isa palve ja sai algteadmisi ladina keelest. Isa tahtis anda Martinile hea hariduse ja saatis seejärel poja 14-aastaselt Magdeburgi ladinakooli. Siin haiGESTUS Luter raskesti. Vanemate soovil asus ta elama Eisenachi, kus tal oli sugulasi. Et aga ka need olid kehvad, oli Martin sunnitud ühes teiste vaeste õpilasiga lauluga teenima endale almuseid rikaste kodanike uste taga ja akende all. Keegi jõukas proua, Ursula Kotta, kes ammugi juba oli pannud tähele Martini laulmist ning südamlikku palvetamist, võttis poisi enese juurde. Luter leidis seal teise kodu. Nüüd võis ta anduda õppimisele kogu jõuga. Kolm aastat „armsas Eisenachis“ olid ilusaimad Luteri nooruses. Vahepeal oli Luteri isast saanud jõukas mees. Ta saatis 18-aastase poja Erfurdi ülikooli õppima õigusteadust. Hoolega töötas seal Luter ja sai 1505. aastal seitsmeteistkümnest õpilasest magistri aukraadi¹⁾. Kuigi Luter oli rõõmus ja lõbus üliõpilane,

¹⁾ Teadlaste aukraad.

Dr. Martin Luter.

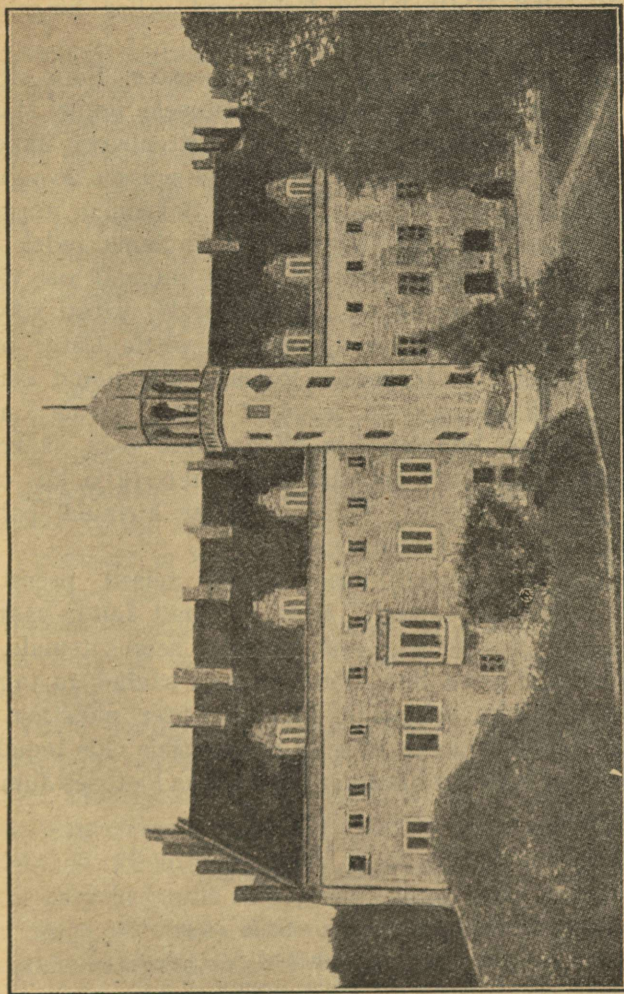
oli ta südames siiski sügav-usklik. Usuline tunne oli istutatud tema hinge jumalakartliku ja karmi kasvatuses isamajas. Juba lapsepõlves kujutles ta Jumalat kurja kohtunikuna, kes halastab ainult Jeesuse ema Maria eestpalvetel. Mida pean tegema, et saaksin õndsaks?“ see oli mõte, mis kunagi ei lahkunud Luteri peast. Vahetevahel

lähenes ta hingepiinades meeleheitele. Raskesti mõjutas Luterit ta parima sõbra äkiline surm. Tagasitulekul vanemate kodust Mansfeldist sattus Luter Erfurdi lähedal kohutava tormi kätte. Kõvasti lõi välku ta ümber. Surmahirmus kisendas Luter: „Aita, armas püha Anna, minust saab munk.“ Asjata püüdsid sõbrad takistada selle kavatsuse teostamist. 17. juulil 1505. aastal astus Luter Erfurdi augustiinlaste kloostrisse.

§ 46. Kloostris.

Raske südamega andis viimaks isa pojale nõusoleku kloostrisse jäämiseks. Luter palus kloostrieestseisjat võtta teda prooviaastale. Pidulikul jumalateenistusel täideti ta soov.

Luter sai mungamütsi ja musta rüü. Oma kohustusi täitis Luter piinliku täpsusega. Ta ei kohkunud tagasi kõige mustemast tööst, käis Erfurdi tänavail kerjusekott seljas, kogudes almuseid kloostrile, vaatamata sellele, et oli õpetatud mees. Peale prooviaasta möödumist elas Luter vend Martinina kloostritoakeses üksildast elu, uurides ladinakeelset Pühakirja. Küll nälgis ta, küll paastus ja palvetas. Sageli piitsutas ta oma ihu ja valvas terved ööd, kuni varises meelemärkuseta olekus põrandale. „Kui kunagi keegi munk on saanud taevariiki mungaseisuse kaudu, siis peaksin küll mina saama sinna,“ ütleb Luter tolle aja kohta. Kuid kõige selle lihasuretamise juures ei leidnud Luter ometi seda, mida ta nii väga igatses, s. o. seesmist, hingelist rahu. Kord külastas Erfurdi kloostrit augustiinlaste ordu ülem Johann Staupitz. Kuulnud vend Martini hingelisist võitlusist, ütles ta temale: „Sinu patud ei ole nii rängad, nagu arvad. Jumal on armastus, usu, et Jumal on hea. Issand ei ole luulekuju, vaid õige Õnnistegija.“ Siis juhtis Staupitz Luteri tähelepanu apostel Pauluse kirjale Rooma rahvale, kus

Augustiinlaste klooster Vittenbergis.

see kirjutab, et inimene mõistetakse õigeks usu läbi, käsu-
tegudeta. (Room. 3, 28.) Need sõnad tõid viimaks ometi
Luteri rõhutud ja murtud südamesse troosti ja rahu.
„Kui Joh. Staupitz, või õigemini, Jumal ei oleks aidanud

mind Staupitzi läbi, oleksin hukkunud selles hingelises võitluses,“ ütles pärast Luter.

Kahe aasta pärast sai Luterist preester. Suur oli ta rõõm, kui ta esimesele jumalateenistusele ilmus Mansfeldist isa. Järgmisel aastal avati Vittenbergi ülikool. Staupitzi soovitusel kutsuti Luter sinna pidama loenguid. Varsti sai Luter nii kuulsaks, et igast Saksamaa nurgast voolas hulgana üliõpilasi Vittenberki kuulama teda. Ka ülikooli rektor¹⁾ ütles Luterist: „Sel mungal on väga terav mõistus; ma arvan, et kõik doktorid²⁾ varsti jäävad häbisse tema ees.“ Mõne aja pärast võttis Luter oma ordu ülesandel ette teekonna Rooma. Rännanud seitse nädalat ja nähes „igavest ja püha“ linna, laskus Luter põlvili ja tänas Jumalat, kes oli arvanud teda väärivat näha kohta, kus elasid apostlid, surid märtrid ja kus elab „püha isa“³⁾. Hoolsasti külastas Luter kirikuid, palvemaju ja pidas jumalateenistusi.

Sellise jumalakartlikkuse pärast teised preestrid naersid ja pilkasid Luterit. Mida lähemalt Luter vaatles „püha linna“ ja selle elu, seda rohkem selgus temale, et Rooma ei olegi püha linn. Pettumusega saabus ta tagasi Vittenberki. Ikka selgemalt hakkas Luter mõistma, et vagadus ja jumalakartus ei seisa igasuguseis häis tegudes, vaid sügavas ja südamlikus usus ja kindlas lootuses Jumala armastusele.

O m a l v i i s i l . P . 200.

Su poole, Issand, südamest
Ma tõstan oma hääle,
Mind päästa patu häda seest
Ja halasta mu peale!
Sest kui sa tahad arvata
Kõik võlga, mis mull' teadmata,
Kes siis su ees võib seista? (U. L. R. 404, 1.)

1) Ülikooli juhataja, ülem.

2) Õpetatud meeste kõrgeim aukraad.

3) Paavst.

§ 47. Üheksakümmend viis teesi¹⁾.

Möödus aastaid, Luterist sai Pühakirja doktor. Ta kuulutas ja õpetas Jumala sõna Vittenbergis. Luter manitses inimesi kahetseda südamest oma patte ja panna lootus Jumala andestavale armastusele.

Ühel päeval ilmus naaberlinna dominikaani ordu munk Johannes Tetzeli müüma pattudeandestamise sedeleid, indulgentsiaid²⁾). Paavst vajab hädasti raha Rooma Peetri kiriku ehituseks ja saatis seepärast Tetzeli indulgentsiatega Saksamaale. Suure pidulikkusega võeti Tetzeli vastu — kirikukellad helisesid, bürgermeister³⁾, raehärrad⁴⁾, preestrid ja terve linnarahvas saatsid Tetzeli kirikusse, kes asetab altari ette paavsti lipu pattudekustutamise ristiga, ja rahakasti. Kastil oli pealdis: „Niipea kui heliseb kastis raha, hüppab hing puhastustulest taevasse.“ Tetzeli sammus kantslisse ja ütles: „Teie kõik olete patused ja teil on oodata põrgus rasket karistust. Veel on aeg võita Jumala armu; teil maksab vaid näidata pattudekahetsemist ohvrimeelsuse ja annetuste läbi, siis saate te pühalt isalt Roomas täieliku pattudeandestuse ja olete õndsad.“

Palju indulgentsiaid müüs Tetzeli, palju raha voolas kokku tema kasti. Ka Vittenbergi rahvast olid mitmed ostnud indulgentsiaid. Ei ilmutud enam Luteri juurde pihile ega armulauale, vaid näidati talle indulgentsiaid, millele oli kirjutatud nende pattude andestamine. Kui Luter nägi ja kuulis seda kõike, sai ta täis püha viha. Ta pani kirja 95 teesi, väites neis, et pattude andestamine patukahetsemiseta ja palveta on pettus. Need teesid kinntas ta 31. oktoobril 1517. aastal Vittenbergi lossikiriku uksele.

1) punkti, põhimõtet.

2) indulgentsia lad. k. — arm, pattude kustutus.

3) linnapea.

4) linnanõunikud.

Luteri teesidest olgu toodud siinkohal järgmised:

1. Kui meie Issand ja õpetaja Jeesus Kristus ütleb: „parandage meelt“, siis tahab ta öelda, et usklike kogu elu siin maa peal olgu meeleparandamine.

6. Paavst ei või andestada ühtki süüd, vaid ainult seletada ja kinnitada seda, mis Jumal juba andestanud.

27. Need kuulutavad inimeste kavalust, kes ütlevad, et hing sedamaid pääseb puhastustulest, kui raha kõliseb kastis (indulgentsia eest).

32. Igavesti hukka mõistetud on need ühes oma õpetajaiga, kes usuvad, et nad on võitnud endile õndsuse indulgentsiatega.

36. Iga ristiinimene, kes tunneb õiget kahetsust ning kurbust oma pattude pärast, saab täieliku andestamise oma karistusest ja süüst ka ilma indulgentsiata.

49. Ristiinimest tuleb õpetada, et parem on anda vaesele ja laenata sellele, kel puudus, kui maksta raha indulgentsia eest.

62. Kiriku õige ja tõsine vara on pühim evangeelium Jumala vägevusest ja armust.

Luteri teesid äratasid määratusuurt tähelepanu, tekitades rahva keskel ärevust. Neid kirjutati ära ja kanti öösel laiali. 14 päeva pärast olid nad tuntud tervel Saksamaal. Kõikjal kõneldi ainult Vittenbergi mungast. Paljud hoidsid Luteri poole, teised jälle pahandusid tema vaateist. Ka paavst sai varsti kuulda Luteri teesidest ja nõudis ta ilmumist Rooma, andma aru oma tegudest. Nüüd võttis Luteri oma kaitse alla Saksi kuurvürst Friedrich Tark, kelle eestkostmisel Luter pidi kuulutama üle Saksamaal. Kuid läbirääkimised paavsti saadikute ja Luteri vahel ei andnud mingeid tulemusi. Ikka rohkem jõudis Luter äratundmisele, et rooma kiriku õpetus ja korraldused ei ole kooskõlas Pühakirja ja Jeesuse evangeeliumiga. Luter ei loobunud oma teesidest. Siis pani paavst ta kirikuvande alla. Luter aga võttis paavsti

„vandebulla“ — vande alla panemise kuulutuse —, läks paljude professorite ja üliõpilaste saatel Vittenbergi väravate ette ja põletas paavsti bulla tuleriidal. Sellega oli Luter lõõnud enese lahti katoliku kirikust; tagasiminekut enam ei olnud; kõik sillad olid põletatud. Suur osa saksa rahvast pooldas Luterit ja toetas teda. Mõnedki lootsid, et nüüd tuleb lõpp paavsti võimule Saksamaal, et asutatakse vaba saksa kirik ja luuakse tugev saksa riik. Luter aga kirjutas tuliseid raamatuid ja kirju saksa vürstidele ja aadliseisusele, andes oma töö nende kaitse alla ja paludes nende abi kiriku puhastamis- ja ümberkorraldamistöös.

Luteri kirju, mis sihitud paavsti ja katoliku kiriku vastu, nimetatakse reformatsiooni-kirjadeks.

Neist on tähtsamad kolm kirja, ja nimelt: 1) Saksa kristlikule aadlisoole kristliku seisuse parandamisest; 2) kiriku paabeli-vangipõlvest ja 3) ristiinimese vabadusest. Esimeses kirjas kutsub Luter üles ilmlikke võimukandjaid parandama kirikut. Esijoones pöördub Luter keisri, vürstide ja aadliseisuse poole, sest katoliku kirik ise ei suuda end parandada.

Kirikupeaks on paavst, kellest mõned arvavad, et ta on kõrgem ingleist.

Paavsti ümbritsevad Roomas lodevad isikud, kes on juba hävitanud mitme riigi varad.

Järjekorras on Saksamaa. Tuleb panna piir sellele röövimisele. Lõpetatagu maksude maksmine Roomale, lahendatagu kõik kirikusse puutuvad küsimused Saksamaal, iga kogudus ise valigu endale õpetajaks jumalakarolik inimene, kellele antagu õigus abielluda, kui ta seda soovib.

On ekslik uskuda, et ainult paavstil on õigus seletada Pühakirja ja kokku kutsuda kirikukogu.

Teises kirjas paljastab Luter paavsti eksiõpetusi.

Kirik on vangis, sest kogudusele ei anta püha armulaua talitusel karikat.

Õpetaja ei ole Jumalale ligemal kui iga teine inimene, ta on kutsutud teenima kogudust, mitte aga valitsema.

Tuleb loobuda valevaateist kombeile ja välispidisest pidulikkusest, sest need kisuvad inimese mõistuse kõrvale asja sisust.

Viimases kirjas rõhutab Luter, et inimene saab õndsaks usu läbi Jeesusesse Kristusesse ja tema eestkostmise kaudu, mitte aga heategudest.

Jumalakartlik inimene teeb heategusid usust Jeesusesse ning armastusest ligimese vastu. Ristiinimene on usus vaba isand kõigi üle, armastuses aga igäihte teener.

Viisil: Ma tahan jätta maha. P. 245.

Oh oma sõna hoiu Ja selget õpetust!

Oh oma riiki aita Ja ristikogudust;

Ka kindlat usku anna! Kui täht siin taeva all

Meid saatku sinu sõna Siin all, seal üleval.

(U. L. R. 362, 1.)

§ 48. Vormsis.

Ehkki Luter oli heidetud välja katoliku kirikust, nõudsid evangeeliumi pooldavad vürstid Luteri ülekuulamist veel kord, et ta võiks seista oma kirjade eest, mis olid sihitud rooma kiriku vastu.

Nii kutsuski noor Saksa keiser Karl V Luteri 1521. a. Vormi riigipäeva ette. Luterile kindlustati vaba sõit Vormsi ja tagasi. Luter võttis vastu keisri kutse. 3. aprillil algas Luter kolme saatjaga teekonda Vormsi. Kõikjal tervitas rahvas Luterit, kuulsaimat meest Saksamaal, suure vaimustusega. Sõbrad hoiatasid teda sõitmast, kartes, et talle võib juhtuda teel halba. Luter aga ütles: „Kui Vormsis oleks samapalju kuradeid kui telliskive katusel, siiski läheksin ma sinna.“ 16. aprillil saabus Luter

Vormsi. Ta oli sõitnud mungariüüs lahtises vankris. Eel ratsutas riigikuller¹⁾). Kuna pasunahääled teatasid linnatornist sõiduki lähenemist, valgus rahvast tänavaile nii suuris hulgis, et edasipääs muutus peagu võimatuks. Juba järgmisel päeval, 17. aprillil, kell 4 p. l. toodi Luter riigipäeva ette. Saali ukse ees seisis sõjameeste ülem, kes võttis vastu julge munga kõigi auavaldustega, koputas talle sõbralikult õlale ning ütles: „Mungake, mungake, sa käid nüüd teed, millist mina ja mõni teine ülem ei ole sammunud ka tõsiseimas lahingus. On aga sinu asi õige, siis edasi Jumala nimel! Ole julge, Jumal ei hülga sind.“ Saali ukсед avanesid, ja Luter seisis saksa vürstide hiilgava kogu ees. Noor keiser Karl V istus kuue kuurvürsti²⁾), paljude hertsogite, piiskoppide, abtide, vürstide ja aadlimeeste keskel. Pingile olid asetatud Luteri kirjad. Karmil toonil küsiti Luterilt, kas ta on valmis loobuma sellest, mis on kirjutatud.

Luter palus kaalumiseks aega. Selleks määrati talle üks päev. Järgmisel päeval, 18. aprillil, ilmus Luter kell 6 õhtul uuesti kõrge kogu ette. Talt küsiti: „Kas tahate kaitsta kirju, mis olete tunnistanud omaks, või loobute oma raamatuist?“ Selge ja kõva häälega hakkas Luter kaitsma end pikemas kõnes. Keiser aga käskis nõuda lühikest ja kindlat vastust, kas ta on nõus loobuma oma raamatuist või mitte. Nüüd vastas Luter pühalikult: „Kui mulle näidatakse Pühakirja alusel, et olen eksinud, olen valmis loobuma, vastasel korral ei tee ega taha ma seda teha. Vastu südametunnistust minna on hädaohtlik. Siin ma seisan, teisiti ma ei või, Jumal aidaku mind! Aamen!“

„Munk räägib julgesti ja kartmatult,“ ütles keiser. Oma kindla ülesastumisega võitis Luter enesele uusi mõju-

1) käskjalg.

2) keisri valijad, vürstid.

vaid sõpru. Keiser oli küll väga kuri, kuid ta pidas sõna ja laskis Luteri vabalt lahkuda Vormsist, lubas aga kaitsta rooma kirikut ja kuulutas vastuhakkaja lindpriiks¹⁾. Vormsist lahkus Luter 26. aprillil. 4. mail külastas ta oma sugulasi Mööri külas ja jutlustas seal. Kui Luter õhtuvidevikus jätkas oma teekonda Tüüringeni metsa kaudu, peatas salkkond relvastatud mehi ta vankri. Luter asetati hobuse selga ja toodi keskööl Vartburgi lossi. See kõik toimus Luteri kõrge kaitsja Saksi kuurvürsti Friedrich Targa korraldusel, kes laskis Luteri viia kindlasse varjupaika.

Omal viisil, P. 316.

1. Üks kindel linn ja varjupaik On meie Jumal taevas,
Ta hoiab meid kui kilp ja mõök, Ta aitab kõiges vaevas.
Küll vana vaenlane On väga vihane;
Suur vägi, kavalus On tema tugevus: ei ole tema sarnast.
2. Ej aita meie nõu ja töö, See on küll pea lõpnud.
Üks mees on võitlemisele Meil' Isast appi tulnud.
Kas tunned seda meest? Ta nimi Jeesus Krist!
See Issand suurest väest. See ainus Jumal tõest, Võit talle
peab jääma!
(U. L. R. 369, 1—2.)

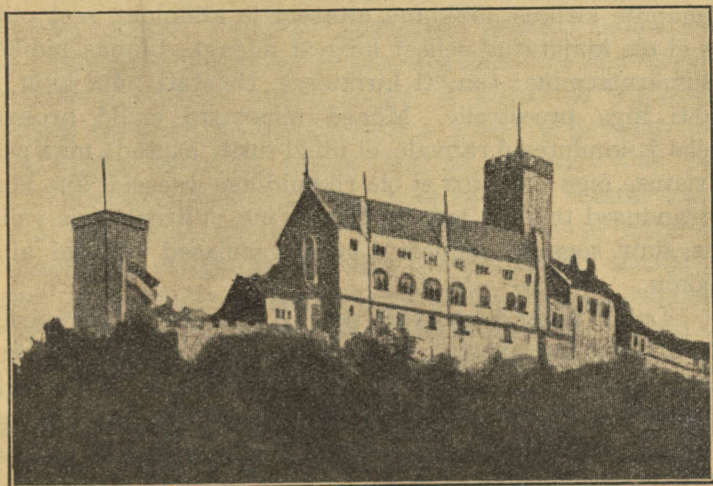
§ 49. Vartburgis.

Luter jäi kadunuks. Kõikjal räägiti temast. Ärevuses arvati, et ta on langenud mõrtsukatöö ohvriks. Kuulus Nürnbergi maalikunstnik Albrecht Dürer kaebas: „Jumal, kui Luter on surnud, kes kuulutab meile nii selgesti püha evangeeliumi?! Jumalakartlikud kristlased, aidake mind nutta seda Jumala vaimuga inimest ja paluda Jumalat, et ta saadaks meile teise valgustatud mehe!“

Luter aga elas junkur Georgina vaikselt üksilduses

¹⁾ Igaüks võis surmata karistuseta; väljaspool seaduse kaitset.

Vartburgi lossis. Ta kandis rüütli ülikonda ja kasvatas habeme. Kõvasti varjati lossis tema saladust. Väljasõitudel saatis teda alati relvastatud truu teener. Ümbruskonna elanikud arvasid, et see mees on vangistatud rüütel. Vartburgis töötas Luter hoolsasti, alates siin piibli

Vartburg.

tõlkimist saksa keelde. Senised piiblid olid tõlgitud ladina keelest raskesse saksa keelde ja olid rahvale arusaamatud. Luter aga tõlkis Uue Testamendi kreeka keelest rahva keelde, mida kõneles „ema majas, laps tänaval ja mees turul.“ Septembris 1522. aastal ilmus Uus Testament Luteri tõlkes juba trükist. Ka Vana Testamendi tõlkimist heebrea keelest saksa keelde algab Luter siin. Selle suure töö lõpetas Luter Vittenbergis, kusjuures teda eriti palju aitas ülikooli professor ja tema parim sõber Philipp Melanchton. Saksakeelse piiblitõlkega pani Luter aluse saksa kirjakeelele ja seepärast nimetatakse teda saksa kirjakeele isaks.

§ 50. Jälle Vittenbergis.

Nii möödus Luteril Vartburgis hoolsas töös 10 kuud. Äkki hakkas Vittenbergist saabuma halbu teateid. Luter oli kadunud. Usuasjus valitses segadus. Vittenberki ilmus mees, nimega Karlstadt, kes õhutas rahvast hävitama pühapilte kirikus, lõhkuma altareid ja küünlaid, sest piiblis ei ole kirjutatud sellest kõigest midagi. Linnas puhkes usumäratsemine: tungiti kirikuisse, rüüstati pühi asju ja tehti liiga preestreile. Mõned nimetasid endid prohvetiks ja kuulutasid rahvale, et nüüd tuleb asutada maa peal Kristuse õige riik, kus ei ole rikkaid ega vaeseid, kus kõik varandused tulevad jagada ühiselt jne. Vittenbergis valitses suur segadus, millest Luteri vaenlased tundsid aina rõõmu.

Luteri sõbrad kaotasid pea. Ka kuurvürst Friedrich Tark ei osanud aidata. Kuulnud neist korratusist, lahkus Luter ruttu Vartburgist ja ilmus ootamatult Vittenberki märtsikuus 1522. aastal. Vägevate ja teravate jutlustega astus Luter märatsejate vastu. 8 päeva pärast valitses Vittenbergis jälle täielik rahu.

§ 51. Usupuhastus.

Vittenbergi sündmused näitasid Luterile, et ta peab viibimata looma usuasjus kindla korra. Sõprade abiga asus Luter teostama seda ülesannet. Ta seadis oma kiriku ilmliku võimu, s. o. vürstide kaitse alla, sest oli ju karta, et vaenlased võivad hävitada kõik tema uuendused. Piiskopide võimu asemele astus nüüd vürstide võim nende valitsemispiirkonnas. Tähtsamaks jumalateenistuse osaks kujunes rahvakeelne jutlus. Luter ei soovinud, et kogudus oleks jumalateenistusel lihtsaks pealtvaatajaks, kes ainult näeks ja kuuleks preestrite toiminguid. Luter tahtis, et kogudus võtaks elavalt osa jumalateenistusest. Selleks

korraldas ta uuendusena koguduse laulu, milles koguduse liikmed ise võivad astuda Jumala ette oma kurbuses, palves ja tänus. Nii pandi alus evangeeliumi kiriku laulule. Luter ise lõi mitu ilusat koraali, nagu „Ma tulen taevast ülevalt“, „Üks kindel linn ja varjupaik“ jne. Armulaulisile hakati jagama ka Issanda karikat, mis on keelatud katoliku kirikus. Pühakute austamine kaotati, kuna ainsaks vahemeheks Jumala ja inimeste vahel on Önnistegija. Kirikust kõrvaldati pühad pildid ja pühakute jäänused. Üldiselt uuendati kirikut Pühakirja alusel ja juhatati inimesi tagasi Kristuse puhta õpetuse juurde. Uue usu selgitamiseks rahvale kirjutas Luter suure ja väikese katekismi. Ta palus vürste asutada rohkem koole hariduse levitamiseks, et igaüks ise võiks lugeda piiblit. Kloostrid suleti ja vaimulikele lubati abielluda. Need uuendused levisid varsti ka teistes linnades, ehkki keiser ja vürstid — katoliiklased — püüdsid takistada seda.

Omal viisil. P. 28 a.

1. Meil' oma sõna kinnita,
Oh Jumal, meid neist avita,
Kes tahaksivad tõugata
Su poega järjelt vihaga.
2. Oh Jeesus Kristus, näita sa
Meil' oma väge lõpmata,
Meid hoia, Issand, heldesti,
Et südamest sind täname.

(U. L. R. 352, 1—2.)

§ 52. Luter kodus.

Luter elas Vittenbergis kauemat aega augustiinlaste kloostriks. Selle kloostri kinkis talle kuurvürst Friedrich Tark alaliseks elukohaks. Siin abiellus Luter 1525. aastal endise nunna Katariina Boraga. Pulmapeost võtsid osa ka ta elatanud vanemad. Luter oli abielus ja perekonnaelus küllalt õnnelik. Tal oli kolm poega ja kolm tütart.

Oma lapsi armastas ta väga ja oskas nendega naljatada ja mängida. Kuid ühtlasi oli Luter lastele karm, kui seda nõudsid asjaolud. Kord valetas vanem poeg Hans isale. Kolm päeva ei lasknud Luter poega oma silmade ette, öeldes, et parem on näha poega surnuna kui valelikuna. Sügavasti kurvastas Luterit 12-aastase tütre Magdalene surm. Tema surmavoodi juures palvetas kurbusest murtud isa : „Ma armastan teda nii väga, aga, armas Jumal, kui sa võtad tema, tean ma, et ta on sinu juures.“

Luter ei ole olnud kunagi rikas. Raamatute kirjutamisest ja loengute pidamisest ülikoolis ei võtnud Luter midagi. Tänu kokkuhoidlikule abikaasale, saadi Luteri majapidamises ots otsaga kokku.

Luteri lahkes perekonnas võis sageli näha lihtsa laua taga külalisi õpetatud mehiste ja üliõpilaste, kusjuures peremees alati hoolitses huvitava vestluse ja meelelahutuse eest. Kunagi ei keeldunud Luter vaeseid toetamast. Kord annetas ta üliõpilasele, kes palus talt reisiraha, hõbedase peekri, sest raha tal ei olnud. Puhketunde veetis Luter aias, veere- ja malemängus. Laul oli Luteri majas aukohal. Luter armastas laulu ja laulis sageli abikaasa ja lastega, kusjuures eriliselt silma paistis tema tugev tenor. Ta kodune elu oli eeskujulik ja õige kristliku perekonna elu.

O m a l viisil. P. 36.

Õnn sull', kui kardad Jumalat

Ja tema teesid armastad

Ja oma käte vaevast sööd,

Siis tunned Isa armutööd.

(U. L. R. 536, 1.)

§ 53. Luteri surm.

Juba parimas meheas oli Luter haiglane. Iseäranis halvenes ta tervis 1546. a. alul. Tollal kutsusid teda Mansfeldi krahvid Eislebeni linna, lahendama nende perekond-

likku tüli. Luter, ehkki haiglane, ei saanud lükata tagasi oma sõprade palvet. Ta sõitis oma kolme poja ja mõne sõbra saatel Eislebeni. Teelt saatis Luter abikaasale veel kirju mõne naljasõnaga. Luter ise nagu tundis, et see on ta viimne reis. Vittenberki ta enam ei näinud. Mansfeldi krahvide vahel õnnestus Luteril suureks rõõmuks saada jalule rahu. Pühapäeval 14. veebruaril jutlustas ta Eislebenis viimset korda. Vara hommikul 18. veebruaril kell 3 uinus Luter igavesele unele.

Luter suri usukangelasena. Kui Luteri pihhiisa dr. Joonas küsis talt surmavoodil: „Auväärt isa, kas tahate kindlasti surra Kristuses ja tema õpetuses?“, vastas Luter selgesti: „Jah!“

Luteri laip toodi kuurvürsti soovil Vittenberki ja maeti terve linnarahva osavõtul lossikirikusse.

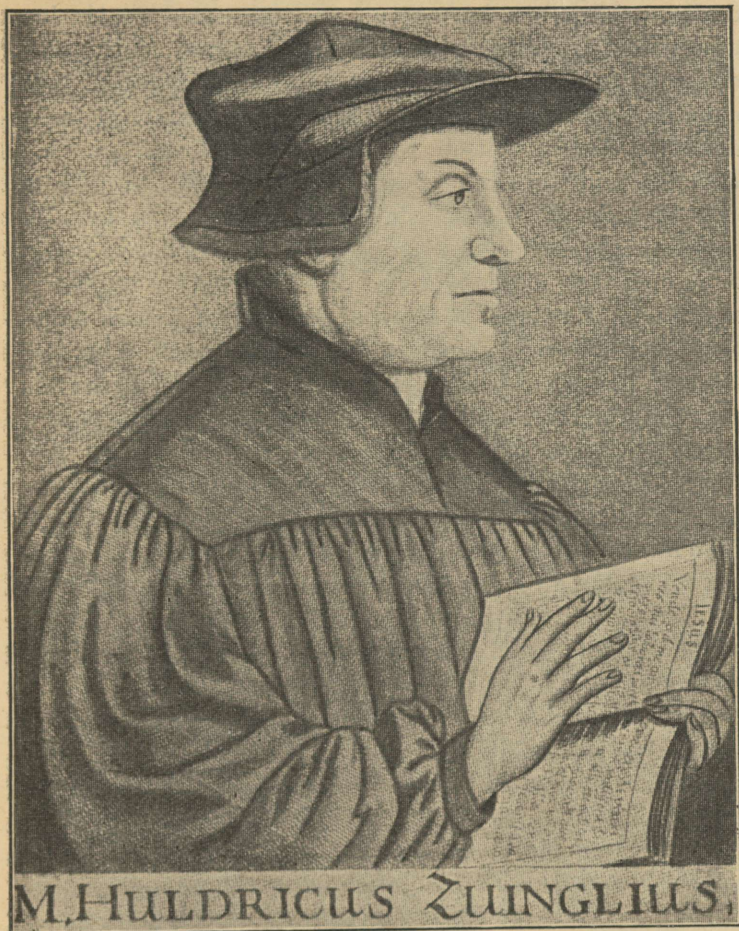
L u t e r i t ö ö .

Luter lõi rooma katoliku kirikus usulise revolutsiooni. Raske ja valus oli see löök katoliku kirikule, millest täielikult eraldus uus evangeeliumi luteriusu kirik oma pooldajaga. Ehkki keiser Karl V võitis Schmalkaldeni sõjas (1547) evangeeliumiusulised vürstid, ometi pidi ta Augsburgi usurahu lepingus (1555) tunnustama evangeeliumi luteriusu kiriku üheõiguslikuks katoliku kirikuga. Luteri reformatsioon, usupuhastus, rajas enesele tee Saksamaalt teisisse Euroopa riigesse, eriti Euroopa põhjamaisse, võites ikka uusi ja uusi pooldajaid. Praegu ulatub evangeeliumi luteriusu kiriku liikmete arv terves maailmas umbes 65 miljonini.

§ 54. Ulrich Zvingli. (1484—1531.)

Šveitsimaa usupuhastajaks oli Ulrich Zvingli. Zvingli põlvnes jõukast põlluharija perekonnast ja selletõttu ei tulnud tal võidelda puudusega. Isa laskis õppida andekat

Ulrichit Baaseli ja Berni kooles usuteadust. Siit siirdus noor Zvingli Viini ülikooli, kus uuris mõttetarkust. Zvinglist sai vaimustatud humanist: ta õppis selgeks kreeka ja ladina keele ning tutvunes kreeka ja rooma kirjandusega. Juba 22 aasta vanuselt valiti ta kirikuõpetajaks. Zvingli oli mitmekülgsest arenenud isik; selge ja avar oli ta vaade ja arusaamine inimesest ja elust. Peagi mõistis Zvingli hukka šveitslaste toleaege kombe, saata noormehi võormaale teenima palgasõdureina võorastes sõjavägedes. Šveitslased olid kuulsad ja kardetavad sõjamehed. Kaugeltki haruldane ei olnud nähe, et mõnikord terved väeosad välismaal koosnesid šveitslasist, kusjuures ühe-nurgamehed seisid lahinguväljal vaenlasina üksteise vastu. See halb komme langetas šveitsi rahva kõlbelist elu, tõi haigusi kodumaale, kasvatas hulguste ja varaste arvu; seetõttu leidis maal palju invaliide, kes olid vigastatud ja kaotanud mehejõu ning töövõime sõdades võormail ja võoraste huvide eest. Agarasti töötas Zvingli Uue Testamendi kallal; suure osa apostel Pauluse kirjust õppis ta pähe. Mida rohkem Zvingli süvenes Uude Testamendi, seda rohkem selgus talle, kui palju on patustanud katoliku kirik Pühakirja vastu. Aastal 1519 kutsuti Zvingli Zürichi kiriku preestriks. Siin otsustas ta alata Pühakirja seletamist rahvale jutluis. „Jeesuse elu on seisnud rahva eest liiga kaua varjul,“ ütles ta, „ma tahan ammutada ainuüksi Pühakirja allikast, ilma et paneksin tähele inimeste seletusi; ma kavatsen anda, mis olen leidnud hoolsal võrdlemisel ja südamlikul palvetamisel.“ Kantslist ja sulega sõdis Zvingli indulgentsiate müügi vastu, laitis ning mõistis hukka paastumisseadused, preestrite abielu keelu, pühakute ja piltide kummardamise, sundusliku pihtimise, usurändamise, palju usukombeid ning terve toleaege kiriku tegude-teenistuse, milleläbi inimesed püüdsid lepitada Jumalat. Suureks võrsus Zvingli kogudus ja palju tuhandeid kogunes ta kantsli ümber. Peale esimese aasta

Ulrich Zvingli.

tegevust Zürichis kirjutas Zvingli oma sõbrale: „Zürichis on juba 2000 hinge joodetud evangeeliumi piimaga nii kaugemale, et nad nõuavad kõvemat toitu.“ Kui Zürichis pääses lahti katk ja suri sellesse 2500 kodanikku, jagas Zvingli

kindla meelega ja kartmatult surijale usutroosti, kuni haigestus ise. Ustava hingekarjase pärast oldi suures mures ja ta eest peeti palveid. Zvingli sai terveks. Nüüd otsustas ta pühendada kogu oma elu jumalariigi levitamistööle. Südilt võitleb ta indulgentsiate müügi vastu Zürichis, vaidleb avalikel vaidlusil vastastega, võtab kokku oma õpetuse 67 lauses, kirjutab „Lühikese ja kristliku sissejuhatuse kristlikusse õpetusse“ ja loob uue kirikukorra. Zvingli õpetus levis kahes Šveitsi tugevamas kantonis¹⁾, Zürichis ja Bernis, samuti ka Lõuna-Saksamaal. Teised Šveitsi kantonid jäid truuks katoliku kirikule. Mõlema õpetuse pooldajate vahel tekkis varsti usuline vaen ja viha, mis kasvas nii suureks, et tühise põhjuse pärast puhkes sõda. Katoliiklased tungisid suure sõjaväega Zürichi kantoni rajale Kappeli alla. Vaenuvanker tabas Zürichit sõjale ette valmistamata. Zvingli, kes oli tõmbunud tagasi avalikust elust, astus ühes väikese Zürichi salgaga sõjaväe hingekarjasena lahinguväljale. Kui Zvingli kiivris ja relvis astus hobuse selga, tõusis see tagumisile jalule. „See mees ei tule enam tagasi“, ütlesid pealtnägijad. „Kas saame veel näha teineteist?“ küsis Zvingli abikaasa. „Nii kui Jumal tahab, tema tahtmine sündigu“, vastas Zvingli. Zürichi mitmekordselt väiksemad väed hävitati võitluses. Verisel Kappeli lahinguväljal langes teiste hulgas viinakuu 11. päeval 1531. aastal ka Šveitsi usupuhastaja Ulrich Zvingli. Ent Zvingli pooldajad ei heitnud meelt. Peagi selgus, et kummalgi poolel ei ole sõjas otsustavat ülekaalu. Võitlus katoliku ja Zvingli reformeeritud kiriku pooldajate vahel lõppes sellega, et igale kantonile anti õigus toimida usulisel küsimisel oma heaksarvamise järgi.

Selline seisund valitseb Šveitsi kirikus ka praegu.

¹⁾ Osariigi nimetus Šveitsis.

§ 55. August Hermann Francke.

Meie Õnnistegija ütleb: „Kui teie usk oleks kui sinepi-ivake, siis võiksite öelda mäe vastu: mine siit sinna, ja ta läheks. Miski ei oleks teil võimatu!“ Ristikoguduse

August Hermann Francke.

ajaloos kerkivad vahel üksikud suured usumehed, kelle juures see Jeesuse sõna täitub väga selgesti. Üks selliseid oli Halle vaeslaste varjula asutaja August Hermann Francke.

Francke sündis Lüübekis Saksamaal linnasekretäri pojana. Kaotanud varakult isa, jäi ta kasvatus väga ema hooleks. Juba 10-aastaselt palus ta emalt tuba, kus ta üksinduses võiks vaikselt palvetada. Juudi rabidelt õppis ta heebrea keelt ja luges poisikesena ühe aasta jooksul piibli alguskeeles 7 korda läbi. 16-aastaselt astus ta ülikooli õppima usuteadust. Mitmes ülikoolis kuulas ta loenguid. Kuna ta oma annete tõttu seisis teisist kõrgemal, sai ta selletõttu alul uhkeks ja kõrgiks. — Kuid seesmised võitlused tulid pea. Kui ta kord pidi jutlustama elavast usust, tundis ta, et tal endal see puudub. Ta laskus põlvili ja palus: „Jumal, kui sa tõesti oled olemas, siis ilmu ja päästa mind!“ Ta palvet kuuldi. Rõõmsas rahus tõusis ta ja kiitis Jumalat. Ta sai Leipzigis koha. Suure hoolega hakkas ta siin pidama piiblitunde. Neid aga ei lubatud. Francke pidi lahkuma Leipzigist.

Mõne aja pärast kutsuti ta Halle linna idamaa keelte professoriks ja kirikuõpetajaks. Siin avaneski talle uus tööpõld, kus ta püsis surmani.

Tulnud Hallesse, leidis Francke, et ta koguduses usu-elu lonkas ja koguduse liikmed käisid patuteedel. Südamlikkude jutlustega kirikus, hommiku- ja õhtupalvete ja piiblitundide abil, mida Francke pidas omas majas, paranes varsti koguduse usuline ja kõlbeline tase. Ka ülikoolis tekkisid tema õhutusel piibliringid, millest võtsid osa üliõpilased. Kuulsaks on Francke saanud oma vaeslaste varjulaga. Igal nädalal tulid koguduse vaesed õpetaja juurde toetuse järele. Neil kordadel kõneles Francke nendega katekismist ja leidis, millises teadmatuses olid inimesed usuasjus. Eriti aga lapsed. Tal tekkis mõte asutaga *v a e s t e k o o l*. Ta ostis raamatuid ja kutsus ühe vaese üliõpilase, kes pidi õpetama lapsi 2 tundi päevas. Lapsed võtsid küll raamatud vastu, aga ei tulnud enam tagasi. See esimene ebaõnnestumine ei kohutanud Francket. Ta ostis uued raamatud ja laskis lapsi õpetada omas

majas. Laste arv rohkenes kiiresti. Ometi märkas Francke, kuidas lapsi rikuti väljaspool kooli. Tal tekkis mõte asutada vaeslaste varjula. Teda julgustas suurem kink, mis ta sai. Esialgu kavatses ta hoolitseda täielikult ainult ühe lapse eest. Kui aga ühe asemel anti üles neli, võttis Francke nad kõik vastu. Järgmisel aastal oli ta varjulas juba 50 hoolealust. Oli tarvis ehitada maja. Kust võttis Francke raha? Tal oli ainult kindel usk Jumala abisse; alati astus ta paludes oma Jumala ette. Ja Jumal saatis talle abi. Kui kunagi mõni inimene võib öelda, et ta palved on kuulnud, siis küll Francke. Ta ise kirjutab: „Nädalast nädalasse ja kuust kuusse on Issand mulle andnud raasukeste viisi, nagu väikestele kanapoegadele puistatakse ette leivaraasukesi, otse nii palju, kui neile hädasti tarvis.“ Niiviisi valmis suurejooneline vaeslaste varjula. Francke surma-aastal leidis seal kodu 130 vaeslast, 2000 muud last sai seal juhatus ja õpetust 170 õpetajalt. 250 üliõpilasele anti hinnata toitu. Asutisel oli oma apteek, raamatukauplus, trükikoda ja raamatukogu, milles Francke surmaajal oli 1800 köidet.

Väikeselt oli ta alanud, kindla usuga, ja väsimatus palves töötades püstitas ta kauni ehitise. Varjula peahoonet ehib ülespoole lendav kotkas, pealkirjaga: „Kes Issandat ootavad, need saavad uut rammu ja lähevad üles tiibadega kui kotkad. Nad jooksevad ja ei tüdi, nad käivad ja ei väsi.“ (Jes. 40, 31.)

Suur ja väsimatu töö nõrgestas Francke tervise. Viimaseil eluaastail kannatas ta suuri valusid, talus need aga rahulikult. 8. juunil 1727. a. uinus ta jäädavalt. Francke hauakiri võtab kokku ta elutöö: „Ta usaldas Jumalata.“

§ 56. Krahv Zinzendorf ja Vennaste-kogudus.

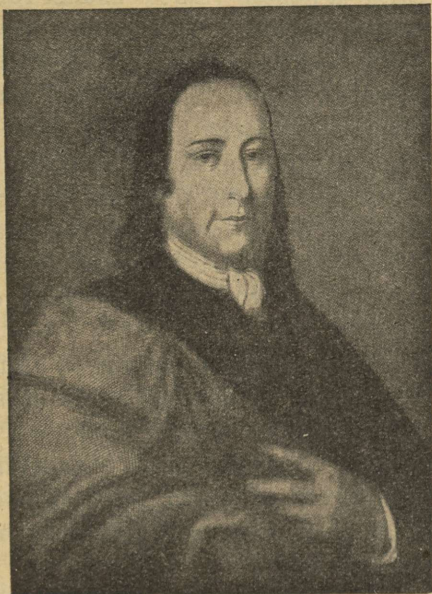
Sageli laulame koolis ja kirikus laule: „Jeesus, meie eel käi sa eluteel“, ja „Süda seltsiks südamele.“ Paljud ei teagi, kes on nende ilusate laulude looja. — Nende laulude luuletaja on Vennaste-koguduse asutaja krahv Zinzendorf.

Krahv Nikolaus Zinzendorf sündis a. 1700 Dresdenis ministri pojana. Vaevalt aastasena kaotas ta isa. Pärast ema teistkordset abiellumist anti väike Nikolaus vanaema ja tädi hoolde, kes kasvatasid teda tõsisel vagaduses. Õige varakult tekkisid ta hinges usulised tunded, juba lapsena töötas ta hakata ristilöödud Õnnistegija sulaseks. Ta armastas südamest oma Jeesust, kõnetas teda vennalikult ja kirjutas talle õrnu kirju, mida viskas välja aknast, lootuses, et Jeesus need sealt leiab. Francke õppeasutises Halles sai ta vaga kasvatuse. Ühes oma mõtteosalistega asutas ta seal „Sinepiiva ordu“, mille liikmed kohustusid elama kõigiti kristlikult. Kuigi usuteadus teda väga huvitas, hakkas ta eestkostjate soovil õppima õigusteadust, et astuda riigiteenistusse. Õppimise lõpetanud, läks ta välismaale pikemale reisile. Siin ei otsinud Zinzendorf lõbu, nagu teised temavanused ja tema seisusest isikud. Ta otsis tõsist kristlike inimeste seltskonda, kelle hulgas viibides ja kellega kõneldes võisid süveneda ja kasvada tema usulised veendumused. Ta tuli otsusele, et vaatamata mitmesuguseile usutunnistustele kõikjal leidub tõsiseid ristiinimesi. Temas tekkis soov ühendada kõiki eemalolevaid jumalalapsi. Tulnud tagasi kodumaale, sai ta Dresdenis kohtunõunikuks. Varsti abiellus Zinzendorf. Samal ajal ostis ta Bertelsdorfi mõisa, kus asus Hut-mägi (Hutberg). Jõulukuul 1722 külastas ta ühes abikaasaga uut mõisa. Kui ta möödus Hut-mäest, nägi ta seal uues elumajas valgust. See oli määri-vendade maja, kes krahvi loal olid asunud sinna elama. Krahv läks nende majja,

teretas lahkesti ja laskus ühes majarahvaga põlvili paluma Issandalt õnnistust uuele asundusele. Määri-vennad olid rännanud välja oma kodumaalt, kus neid kiusati nende usu pärast. Oma usust nad ei loobunud, ennemini loobusid oma varandusest ja isadekodust. Lahkesti lubas krahv Zinzendorf neid asuda elama Hut-mäe juurde. Varsti kogunes sinna teisi asunikke, nii et mõne aasta pärast oli seal juba mitmesajaliikmeline asundus. Asundust nimetati Herrnhut.

Kuna peale määri-vendade kogunes sinna ka teiseusulisi, kes püsisid igäüks oma usukombeis ja õpetusis, siis ei jäänud tulemata lahkkelid. Siin tuli appi Zinzendorf. Ta valmistas kogudusele põhikirja ja kodukorra. Määri-vendade ametid säilitati. Põhikiri

võeti vastu ja 13. augustil 1727. a. asutati „Uendatud evangeelne Vennaste-kogudus.“ Zinzendorf loobus ilmlikust ametist, õiendas usuteaduse eksamid, ja ta õnnistati õpetajaks. Ta jäi tööle Herrnhuti. Pärast pühitseti ta vendade piiskopiks. Vennaste-kogudus oli eriline kogudus, kus taheti korraldada algristikoguduse taolist elu. Selle koguduse liikmed olid kõik elava usuga inimesed, kes armastasid südamest oma Jeesust ja elasid temale. Koguduse liikmed jaotati kooridesse, vanuse, soo ja perekonnaseisu

Krahv Zinzendorf.

järgi. Olid laste, poiste ja tüdrukute, vallaliste vendade ja vallaliste õdede, abieluliste ja leskede koorid. Igal olid oma eestseisjad ja ametnikud, igal eri riietus. Kogu nende elu oli korraldatud vastavate määrustega.

Herrnhuti mõju levis ka mujale. Zinzendorf ise reisis palju ja asutas väikesi usulisi rakukesi. Uus liikumine tõi usulist ärkamist ja elevust. Ka meie kodumaale tungis varsti Vennaste-kogudus. Siin levis ta kiiresti: võisid ju selles kuulutada evangeeliumi lihtrahvast võrsunud vennad, mitte võõrad õpetajad. Küll muutus liikumine mõnel pool märatsemiseks, mille tõttu see keelati. Pärast aga lubati jälle alata tegevust ja 1817. a. anti üldiselt luba ehitada meie kodumaal Vennaste-koguduse palvemaju. Tänapäevani ei ole Vennaste-koguduse mõju kadunud. Kui kuski Vennaste-kogudus teotseb, on üldine usuline elu seal elavam.

Zinzendorf ise on käinud ka meie kodumaal (a. 1744). Eestikeelse piibli trükkimine on seotud tema nimega. Ta mõjutas rikast kindralit Bohni, kes laenas 3900 rubla, millega võimaldus piibli trükkimine. Mitte ainult ristiusuliste keskel ei teinud herrnhutlased tööd, nad on saatnud välja palju misjonäre paganate hulka, et neilegi tõuseks ristiusu valgus.

Zinzendorf suri a. 1750.

Viisil: Armas Jeesus, armastaja. P. 294.

Süda seltsiks südamele,
Ots'gem rahu Issandalt.
Laskem armu tulekeeli
Tõusta taeva leekivalt.
Ta on pea ja meie liikmed,
Ta on valgus, meie läik.
Ta on Issand, meie vennad,
Tema omad meie kõik.

(U. L. L. 476, 1) Zinzendorf.

§ 57. Pilte misjonitööst.

Ühes viimaseist kõnedest andis Jeesus jüngreile järgmise käsu: „Minge ja tehke jüngreiks kõik rahvad, neid ristides Isa, Poja ja Püha Vaimu nimesse.“ Jeesus ei tulnud ainult kitsale ringile, ta on kogu maailma Önnistegija, ja tema õige jüngri ülesanne on levitada ristiusku, kanda edasi kuulutust Lunastajast sinna, kus teda veel ei tunta. See käsk on misjonikäsk, ja misjonitöö on olnud elavas ristikoguduses alati tähtsaks ülesandeks. Jeesuse jüngrid olid misjonärid. Algristikogudus tegi misjonitööd. Ta saatis välja suurima misjonäri, apostel Pauluse. Kui Euroopa oli veel paganausuline, tungisid misjonärid julgesti ja järjekindlalt paganate asundusisse ja kuulutasid seal ristiusku. Sajandite vältusel edenes nende töö, kuigi kuulutajail tuli võidelda raskustega. Praegu on umbes $\frac{1}{3}$ maailmas elavaist inimesist nimeliselt ristiusulised — $\frac{2}{3}$ veel mitte. Selle ühe kolmandiku ülesanne on levitada ristiusku nende hulgas, kes seda veel ei tunne, kes aga siiski on ühe Isa lapsed ja kellel on õigus taevariigi varandusile. Alles siis, kui saavad Jeesuse jüngreiks kõik rahvad, on üks kari ja üks karjane.

Misjon on ladinakeelne sõna ja tähendab *saatmine* — *läkitamine*. Misjonär on saadetu — *läkitatu*. Raske on misjonitöö. Ta nõuab misjonäri suurt armastust, kannatlikku meelt ja enesesalgamist. Saanud hea hariduse, peab misjonär aastaiks lahkuma omaste hulgast ja haritud rahva keskel, harimata paganate sekka. Seal on töö vaearikas, sest usaldamatusega tulevad paganad vastu misjonärile. Kuid samm-sammult on edenenud töö. Ja kui mõned misjonäridest langesid paganate käe läbi, tulid uued ja jätkasid poolelijäänud tööd. Misjonitöös avaldub õige kristlik armastus ja ohvrimeel.

Misjonitööd korraldavad misjoniseltsid. Inglasil, ameeriklasil, sakslasil ja teisel rahvail on oma misjoni-

seltsid, mis läkitavad misjonäre paganate hulka. See töö nõuab suuri kulusid, kuid õige ristiinimene oskab ohverdada ka misjonitöö heaks.

Ka meil on Eestis oma misjoniselts. Iseseisvalt ei ole me küll suutnud saata välja misjonäre, kuid praegu töötab meie misjoniselts Soome omaga käsikäes ja toetab misjonitööd Hiinas. Varemini pidasid eesti misjonisõbrad oma annetusega ülal Aafrikas Aruuša kostikooli, kus neegerilapsed said ülalpidamist ja kristlikku kasvatust.

Ka eestlaste keskel on tõusnud misjonäre. Osa neist on õppinud Leipzigi misjonikoolis, osa Soomes. 1895. a. läks Leipzigi misjonikoolist Aafrikasse eestlane Evald Ovir. Ühes oma kaaslasega sai ta järgmisel aastal Aruušas märtrisurma. Pärast töötas sealsamas eestlane Blumer, kes seisab ka Leipzigi misjoniseltsi teenistuses. Hiinas töötab praegu eesti misjonär M. Meedar.

Viisil: Sul' sull', Jehoova, tahan laulda. P. 152.

Oh et su tuli pea põleks
Ja kõik maailm saaks temast täidetud.
Et lõikajaid ka rohkest tuleks,
Et, Issand, sinu töö saaks lõpetud.
Su päralt lõikus, ära seisa vait!
Sest lõikust palju, pisut lõikajaid.

(V. L. R. 371, 2.)

§ 58. Hans Egede.

Kui palju misjonitöö nõuab kannatlikku meelt, võime õppida Gröönimaa misjonäri Hans Egede elust. Egede oli taanlane. Taani kuninga toetusel tuli ta 1721. aastal ühes abikaasaga Gröönimaale, et siin eskimote seas teha misjonitööd. Ühtki edu ei olnud alul ta töö. Aastaid töötas ta harimata eskimote keskel, ilma et ükski neist oleks võtnud vastu ristiusku. Mõne aja pärast tuli Egedele abiks kaks Herrnhuti venda. Kuid ka nüüd oli nende töö viljatu.

Ei aidanud kutsed, manitsused, palved. Eskimod pilkasid misjonäre ja mõnitasid nende palveid. Ka väliselt oli misjonäride elu vilets. Harjumata ümbrus ja kliima, vaene maapind raskendas nende elu. Elatise hankimine oli seotud suurte raskustega, sest mehed ei olnud harjunud püüdma kalu ega kütima hülgeid. Viis- teistkümme aastat töötas Egede ühes oma abikaasaga. Veel ei olnud ta ristitud ühtki eskimot. Egede abikaasa suri paise- tesse. Ta ravis hai- geid eskimoid; sealt oli ta saanudki hai- guse. Haigus oli too- dud Gröönimaale Taanist ja murdis maha mitu tuhat eskimot. Veel roh- kem vihkasid eski- mod võõraid mis- jonäre.

Hans Egede.

Lõpuks tuli pöö- re, seitsmeteistkü- neaastase töö järele.

Ühel päeval peatus palju läbirändavaid eskimoid Egede abiliste Beck'i ja Böniš'i juures. Beck tõlkis evangee- liumi eskimo keelde. Eskimod tahtsid teada, mis ta kirjutab. Beck luges neile natuke Pühast kirjast ja sele- tas siis, kuidas kõik on loodud, kuidas inimesed on lan- genud pattu ja kuidas Jumal inimesi Jeesuse läbi tahab päästa. Eriti seletas ta neile Kristuse kannatusist. See läks ühele eskimole südamesse. Ta palus jutustada seda

uuesti. Meeleldi täitis misjonär mehe soovi. Ka teised kuulasid tähelepanelikult. Tulles tagasi külastas Karjanak — nii oli eskimo nimi, jällegi misjonäre ja laskis endale uuesti seletada Jeesusest. Järgmisel aastal ristiti tema ja ta pere. Mitmed teised eskimod võtsid Karjanaki eeskujul vastu ristiusu. Ajajooksul tekkis külmale Gröönimaale väike ristiusuliste asundus, mida nimetati Uueks Herrnhutiks. Misjonitöö edenes, ja nüüd on eskimod peaaegu kõik ristiusulised.

§ 59. India misjonär Schwarz.

Kristjan Friedrich Schwarz oli sakslane. Ema suri tal varakult, kuid enne surma oli ta pühendanud Jumalale oma poja. Isa kasvatas poega valjusti. Koolipõlves juba oli poiss sügavate usuliste huvidega. Ta sai koha Halle linnas. Keegi misjonär, kes seal peatus, õhutas noort Schwarzi õppima india keelt. Noormees andus hoolega võõrkeele õppimisele, ja juba 24-aastaselt läks ta Indiasse, kuhu jäi tööle 45 aastaks. Jõudnud Indiasse, täiendas ta end keele tundmises, ja juba nelja kuu möödumisel pidas ta oma esimese indiakeelse jutluse.

Schwarz oli väsimatu töömees, keda kihutas põlev armastus Õnnistegija vastu. Alati võis teda näha rahva keskel: küll tänaval, küll turgudel, vahel mõne puu vilus või lehtlas, vahel jälle paganate templi ukse ees. Iga päev õpetas ta noori ja vanu ja võis juba aastase töö järele ristida 400 inimest. Schwarzi elu oli täiesti kristlik. Elamiseks tarvitas ta väga vähe, kuna elas lihtsasti. Oma tulu jäägi kulutas ta heategevuseks. Teda austas igauks. Isegi mittekristlased oli ta tõsised sõbrad, kuna ta otseus ja õiglus meeldisid neile. Koguni vürstlikus lossis kuulati tema kõnet meeleldi, kuigi kõrged aukandjad ei julgenud võtta vastu ristiusku. Üks vürst nimetas Schwarzi oma alaealise poja hooldajaks.

Kui tollal tõstis Hüder Ali mässu inglaste vastu ja käis 100.000 mehega laastamas ja rüüstamas, oli ta kinitanud oma sõdureile: „Jätke isa Schwarz rahule, ta on püha mees.“ Nii suur oli siis selle kristliku mehe mõju.

Oma pikal tegevusajal oli Schwarz ristitud 18.000 paganat. Kuigi ta külv andis pisut lõikust, ei nurisenud ta kunagi. „Meie oleme tunnistajad, tööriistad, mitte ümberpöörjad,“ ütles Schwarz, „Jumalalt tuleb õnnistus.“

1798. aastal suri Schwarz. Enne surma on ta laulnud: „Kui ükskord pean mina siit ilmast lahkuma, siis ära lahku sina must oma armuga.“

§ 60. David Livingstone — misjonär ja teadlane.

Suurimaid ja tähtsamaid misjonäre on David Livingstone. Ta sündis aastal 1813 Blantyres Šotimaal vaese töölise pojana. Juba 10-aastase poisikesena hakkas ta käima tööl ketramisvabrikus. Korjatud raha eest ostis ta endale ladinakeelseid raamatuid, samuti reisikirjeldusi ja taimeteadust käsitlevat kirjandust. Neid luges ta pärast päevatööd kuni hilise ööni. Oma väikesest korjandusest ohverdas ta suure osa misjonitööks ja varakult valmis tal plaan — saada misjonäriks. Ta vagad vanemad pooldasid poja kavatsusi, kuid neil puudusid ainelised võimalused talle vastava koolihariduse andmiseks. Siin rajas noor Livingstone ise endale tee. Suvekuudel töötas ta hoolega kudumisvabrikus, talvel aga õppis ta Glasgovi ülikoolis usu- ja arstiteadust. Pärast vastavate katsete õiendamist õnnistati ta misjonäriks ja saadeti 1840. a. Aafrikasse.

Ta tuli Kaplinna ja matkas Betšuaani maale, kus asus Kurumani misjonijaam. Siit rändas ta aga varsti edasi, sest teda kihutas soov avastada uusi neegrisinguharusid, kuulutada evangeeliumi Önnistegijast Jeesusest seal, kuhu ei olnud ulatunud ühegi ristiusukuulutaja jalg. Ta läbis

Kalahari kõrve ja tuli Kolobengi, bakveena rahva juurde. Varsti õppis ta rahva keele selgeks ja jäi siia mõneks ajaks peatuma. Kiiresti võitis Livingstone kohaliku rahva poolehoidu. Tema sõbralik ja lahke iseloom, tema vastutulelikkus avaldasid mõju. Ka ei tarvitanud ta iialgi karmust ega võimu, kuigi tema vastu vahel oldi vaenulik. Ta arstiteaduslikud kogemused aitasid palju kaasa rahva usalduse võitmiseks. Nii arstis ta siin pealiku haiget last. Kui see paranes, sai pealik misjonäri sõbraks ja laskis enese ristida. 1844. a. abiellus Livingstone aafrika misjonäri Moffati tütrega. Truu abikaasa mõistis oma mehe rasket ja suurt ülesannet ja oli ustav saatja ta rännakuil.

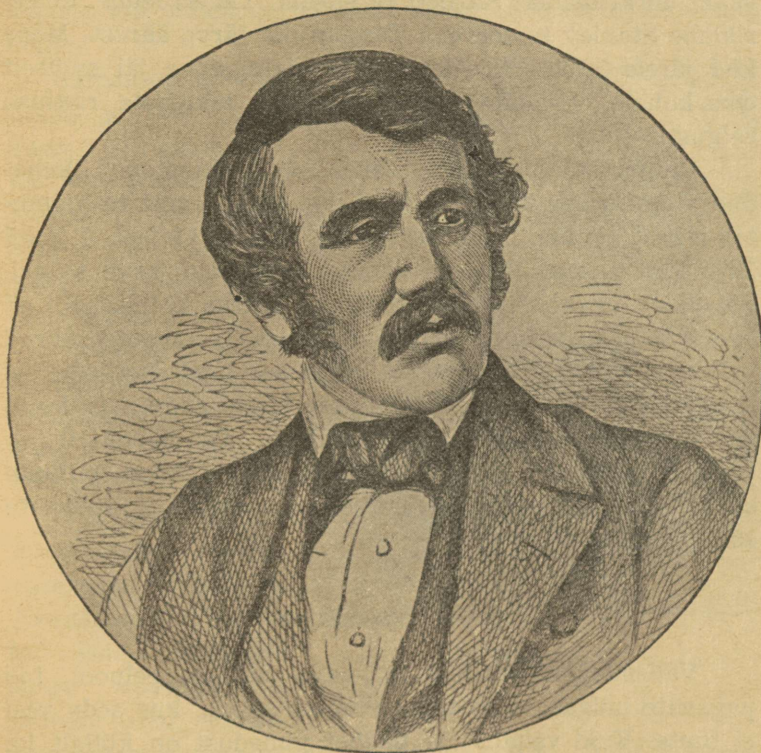
Livingstone ei püsinud Kolobengis kaua. Ta püsimatu vaim otsis ikka uusi tööpõlde. Ta võttis ette rännakuid Aafrika sisemaale. Siin avastas ta Ngami järve ja Sambeesi jõe. Rasket olid need rännakud. Tuli ise rajada teed läbi metsade ja padrikute, sageli tuli käia sügavas vees, kus teravaservalised kasvud veristasid ränduri jalgu. Livingstone'i naine ja lapsed haigestusid ja ta saatis nad mõneks ajaks Inglismaale.

Saadetud 27 neegrist, tungis ta läbi tundmatute kohtade Aafrika läänerannale ja tuli siis uuesti idarannale tagasi, kust siirdus Inglismaale.

1858. aastal pöördus ta uuesti Aafrikasse. Šire jõe mööda läks ta üles, leidis ilusa Širva ja pärastpoole suure Njassa järve. Siin asus tihedasti rahvast ja siia jäi Livingstone töötama. Šire jõe orus asutas ta misjonijaama ja inglise ülikoolid läkitasid sinna misjonitöölisi. See oli kauneim aeg Livingstone'i elus. Suure innu ja armastusega töötas ta siin. Eriti võitles ta hirmsa orjakaubitsemise vastu. Töötamine siinseis oludes oli raske. Soojatõppe suri mitu misjonäri, samuti ka Livingstone'i abikaasa.

1864. ja 1865. aastal on ta veel kord Inglismaal, et siis asuda oma viimsele suurele Aafrika-reisile. Seekord

peatus ta Tanganjika järve ümbruses ja avastas Mööro ja Bangveolo järve. Jälle avanesid ta silme ees laastavad pildid orjakauplemisest. Araabia kaupmehile, kes tulid Aafrikasse, müüsid kohalikud pealikud mitmesuguse

David Livingstone.

kauba vastu inimesi. Misjonitöö kõrval püüdis Livingstone kohalikule rahvale selgitada, kui kole on müüa inimesi kui kaupa, kuna need on ju meie kaasinimesed ja ühe Jumala lapsed. Ka katsus ta korraldada õiglast kaubavahetust kohaliku rahva ja eurooplaste vahel. Livingstone'i aru-

anded orjakauplemisest avasid eurooplaste silmad selle koleda kombe kohta. Sest ajast hakatakse pidama tugevat võitlust orjakauplemise vastu. Kuna Livingstone oli tunginud sügavale Aafrika sisemaale, ei saanud temast enam ühtki teadet. Kardeti ta surma. Ometi leidis ameeriklane Stanley ta tervena Tanganjika järve äärest. Mõne kuu järele lahkus Stanley, kuna Livingstone jäi endiselt oma kohale, et näidata sellele tumedale maajaole ristiusu valgust.

Üliinimlike pingutuste järele oli Livingstone'i kehaline jõud nõrkenud. Ta vaim oli aga tugev, sest ta ammutas ikka jälle uut jõudu palvest ja Pühast kirjast. 1. mail 1873 leiti ta surnult oma hütis, Bangveolo järve kaldal. Põlvili oli ta oma voodi kõrval, pea toetus kätele. Nii oli Jumal kutsunud ära oma ustava teenri. Ta mustad sõbrad palsameerisid Livingstone'i laiba ja see toodi Inglismaale, kus asetati Westminsteri kirikusse teiste suurte ja kuulsaate inglaste kõrvale viimsele rahule. Ta hauakivil on pealkiri: „Truudel kätel üle maa ja mere toodud, puhkab siin David Livingstone, misjonär, reisija ja inimeste sõber.“

§ 61. Sisemisjon.

Välismisjoni ülesanne oli, nagu nägime eelpool, töö paganate hulgas, — ristiusu viimine sinna, kus seda veel ei tunta. Kuid vaimlist ja usulist pimedust on küllalt ka nende hulgas, kes ristitud ja nimepidi ristiusulised. Kui paneme tähele suurlinna elu, siis näeme seal palju lapsi, kes on jäetud hooletusse, kelle kasvatuse eest keegi ei hoolitse. Palju joomareid ja nende perekondi, palju langenud inimesi vajab nii hingelist kui ka ihulist abi. Edasi näeme, et kõik inimesed ei ole ühetaolised terved, ega ka varustatud ühetaoliste vaimuannetega. On pimedaid, kurte, on langetõbiseid, pidalitõbiseid ja nõrgamõistus-

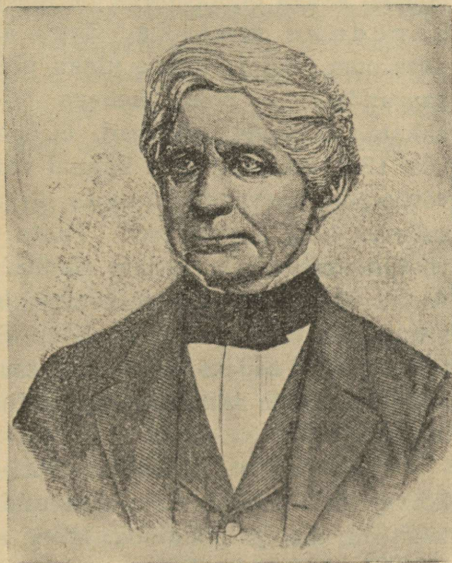
likke inimesi. Kas peavad nad jääma saatuse hoolde, kas tõukame nad linnast välja, nagu tegid vanasti juudid pidalitõbistega? Ei, ka need on ühe Isa lapsed. Ja Õnnistegija ütleb: „Kõik, mis te iial olete teinud ühele nendest mu vähemate vendade seast, seda olete te teinud mulle.“

Armastus ei väsi iialgi, ja otsiv ning aitav armastus on ka siin leidnud tee, kuidas parandada nende saatusevaestlaste elu. Seda tööd teeb sisemisjon.

Sisemisjoni mõtte tähtsaim õhutaja oli möödunud sajandil Johann Heinrich Wichern.

Wichern sündis Hamburgis vaeste vanemate lapsena. 15-aastaselt kaotas ta isa. Töötades suure vaevaga ja pestes pesu, teenis

ema elatist endale ja oma suurele perele. Noor Wichern aitas toita tundideandmisega oma perekonda. Sageli töötas ta hilise ööni, et valmistuda astumiseks ülikooli. Mõned head sõbrad aitasid teda, et ta võis õppida usuteadust. Õpetajaameti kandidaadina algas ta tööd oma kodulinnas Hamburgis. Ta hakkas juhatama pühapäevakooli. Selles koolis said pühapäeviti kristlikku juhatust lapsed, kes nädala kestel pidid ise hankima endale elatist. Wichern külastas oma kasvandike kodu-

Dr. Wichern.

sid ja leidis, et nad elavad hirmsates oludes: sageli üsna mahajäetuina, mustuses ja hooletuses, mõned koguni varaste ja roimarite hulgas. Loomulikult ootas ka lapsi samasugune tulevik. Wichern otsustas parandada nende mahajäetute elu. Keegi andis talle kasutada Hamburgi lähedal asuva õlgkatusega talumaja, mida rahvas kutsus k a r e d a k s m a j a k s. Sinna asuski Wichern 1883. a. ühes oma ema ja kolme ulaka poisiga. Varsti oli tal 14 kasvandikku — poissi, kellega midagi ei suutnud peale hakata: ei nende vanemad, ei õpetajad ega ka ülemus. Üks 12-a. poiss oli juba käinud vargil 92 korda. Wichern võttis oma kasvandikud vastu järgmiste sõnadega: „Laps, sulle on kõik andestatud! Vaata, millisesse majja oled võetud vastu: siin ei ole müüri ega kraavi ega riivi. Ainult ühe raske ahelaga seome sinu siia kinni, ja see on armastus. Seda pakume sulle. Sinult aga nõuame ja tahame sind selleks aidata, et muudaksid oma meele ja nüüdistest peale tänulikus armastuses elaksid Jumala ja inimeste ees.“

Oma asutises rõhutas Wichern usulise kasvatuses kõrval eriti tööd. Tema kasvandikud tegid kõiksugust käsitööd, aia- ja põllutööd. Mõne aja pärast ehitasid nad ise endale elumaja, kui ruum „karedas majas“ jäi juurde-tulijaile kitsaks. Wichern korraldas oma kasvandikke perekondade kaupa. Igas majas elas 12 poissi või tüdrukut. Maja juhatus oli vastava ettevalmistusega vanema venna või õe käes. Nii tekkis suure Hamburgi külje alla päästeküla, kus Wichern kasvatas üles hulga inimesi, kes muidu oleksid hukkunud suurlinnas. Wichern vajas oma päästekodule juhte. Ta kogus enda ümber noormehi käsitöölaliste perekondadest ja õpetas neid tegema kristlikku armastustööd. Need vennad said pärast üksikute majade juhtideks, korraldasid aga sisemisjoni tööd ka teistes linnades.

Wichern soovis, et kogu Saksamaa kristlik rahvas

tunnistaks sisemisjoni töö omaks tööks. 1848. a. pidas ta Wittenbergi kirikupäeval vaimustava kõne, milles seletas sisemisjoni ülesandeist. Sellest ajast levib sisemisjoni töö. Tekkisid mitmesugused ühingud ja asutised, mis taotlesid vaid üht eesmärki: kõrvaldada ihulist ja hingelist häda aitava kristliku armastuse kaudu. Asutati lastevarjulaid, väikeste laste koole, vigastekodusid, kurtummade ja pimedate koole, päästekodusid, noortemeeste- ja noorte neidude ühinguid, kelnerite, sõdurite, meremeeste kodusid. Neis kõigis valitses kristlik vaim ja kristlik armastus. Rohkesti on need asutised toonud õnnistust.

Sisemisjoni töö meie kodumaal.

Enne suurt maailmasõda pidas meie kodumaa kirik ülal mitu heategevat asutist, kus anti hädalisile abi ja juhatust, näit. kurtummadekool Vändras, mitu pidalitöbiste varjupaika jm. Iseseisvuseajal on riik need asutised võtnud oma hoolde. Kuid vabatahtlike tegelaste sisemisjoni töö kestab praegugi. Tallinnas töötab „Eesti sisemisjoni selts“. Tema ülalpidada on laste varjula Tallinna lähedal Kose Uuemõisas. Seal saavad kasvatust noored tütarlapsed, kel puudub oma korralik kodu. Kose Uuemõisas on avatud ka töökool naistele. Pärnu-Jakobis on Eesti sisemisjoni seltsil nõudramõistuselike kasvatuskodu „Nain“. Tallinnas töötab „Raudtee misjon“, mille liikmed käivad jaamades ja püüavad hoida sissesõitvaid neidusid, et nad suures linnas ei satuks eksiteele. Ka vähemais linnades ja maal teotsetakse sisemisjoni alal. Nii on mitmes koguduses ametis linnamisjonärid ja koguduseõed, kes külastavad koguduse liikmeid ja püüavad neile pakkuda vaimlist ja ainelist abi.

Viisil: Armas Jeesus, armastaja. P. 294.

Armastuse uue käsu
Jätsid, Jeesus, jüngritel’.

On sest käsust saada kasu
Leigetel'gi liikmetel'.
Süüta armutuld, et pime
Kaob ära südamest:
Ühest kännust võsusime,
Seiskem ka üksteise eest.

(U. L. R. 476, 7.)

Zinzendorf.

VII. Pilte kodumaa kirikuloost.

§ 62. Eestlaste heitmine ristiusku.

Ristiusu misjonärid tulid meie kodumaale ristiusu-
liste naabrite juurest. X ja XI sajandil olid ristiusu võt-
nud vastu eestlaste suuremad naaberrahvad — venelased,
rootslased, taanlased ja sakslased, kes puutusid sageli
kokku meie esivanematega ja avaldasid mõju eestlaste
usule.

Minevikku ei saa arvustada praeguse aja seisukohalt.
Möödunud ajast tõetruu pildi saamiseks peame tungima
tolleaegsesse vaimuilma ja tutvuma tolleaegsete vaade-
tega. Tõllal pidasid äsjaristitud rahvad oma pühaks kohu-
seks kuulutada ristiusku ka neile, kes seda veel ei tund-
nud. Algristikoguduses ja ka pärast-poole oli tarvitusel
n. n. u s u m i s j o n. Misjonitööd tehti siis armastuse ja
kannatliku meelega. Ei tahetud korruga ristiusku võtta
vastu suuri hulki, veel vähem vägivallega kedagi sundida
vahetama oma usku. Enne õpetati paganaid, ja alles siis
võeti vastu neid, kes olid veendunud ristiusu tõdedes. —
Möödus ligi 1000 aastat. Teistsuguseiks muutusid vaated.
Juba Karl Suur peab 30 aastat ägedat võitlust saksidega
ja s u n n i b neid siis võtma ristiusu. Siit saab alguse
n. n. s u n n i m i s j o n. Taheti korruga suured hulgad
teha ristiusulisiks ja peeti õigeks ristiusku levitada või-
muga. Kiriku ülemvalitsus ei keelanud sellist misjoniviisi,

vaid pooldas seda kõigiti. Pealegi oli mainitud ajastu lähedas ühenduses ristisõdadega, mis olid pannud liikvele miljoneid ja neid saatnud kaugetesse tundmata maadesse. Nüüd oli jahtunud ristisõdade vaimustus, otsiti lähemaid maid, et võidelda uskmatutega. Nii on siis arusaadav, et kui Läänemere kaldail leiti paganausku rahvaid, hakati neid sunniviisil heitma ristiusk.

X sajandi lõpul olid venelased võtnud vastu ristiisu. Need idanaabrid tungisid sageli meie kodumaale ja nõudsid makse. Ka usuliselt on nad püüdnud mõjutada eestlasi, kuigi nende saavutused ei olnud suured. Laensõnad vene keelest: rist, ristima, raamat, nädal j. t. lasevad oletada vene mõju.

Rannaeestlased olid julged meremehed. Sageli võtsid nad ette kaugeid röövretki taanlaste ja rootslaste maale. Seal tunti ja kardeti neid. Loomulikult vastati eestlasile vastukallaletungiga. — Kui nüüd taanlased ja rootslased said ristiusuliks, pidasid nemadki oma kohuseks tuua ristiusk eestlaste maale. On teada, et Lundi peapiiskop Eskil on saatnud siia misjonitööle prantsuse munga Fulko. Viimane käis kolm korda meie kodumaal, arvatakse 1164—1181. a. vahel. Tõlgiks olnud tal eestlane-munk Nikolaus ühest norra kloostrist. Fulko tarvitanud usumisjoni viisi. Suuri tulemusi pole ta saavutanud, vaid väsinuna pöördunud ta igakord tagasi.

Ristiisu toojaiks meie kodumaale said sakslased. Ajaloost teame, kuidas need astusid esialgu liivlastega kaubavahetusse ja siis tõid kaasa munk Meinhardi, kes jäigi liivlaste juurde levitama ristiusk. Meinhard tarvitas usulist misjoniviisi. Palvete ja kinkidega, targa abi, õpetuse ja hea nõuga püüdis ta võita liivlaste usaldust. Selle saavutanud, ristis ta soovijaid. Ta tööl oli edu. Ometi paistab, et elu lõpul ta valmis oleks olnud ka tarvitama sunnimisjoni. Siiski võis ta surra rahu 1196. a.

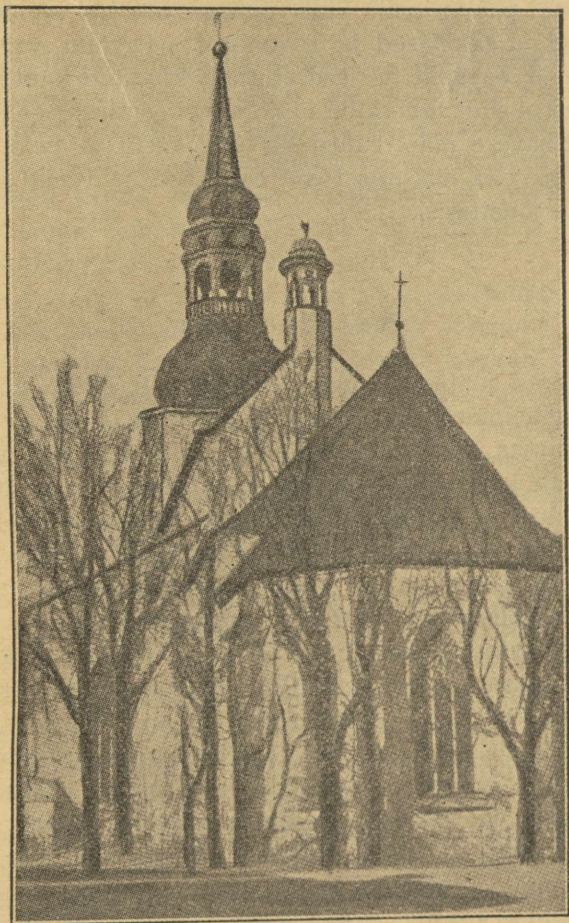
Pikkamisi edenes selline misjonitöö. Juhtus, et vast-

ristitud maarahvas pesi maha ristiusu ja siirdus uuesti paganusse. See ei võinud meeldida kiriku valitsusele, eriti ajal, kus üldist tunnustamist oli leidnud sunnimisjoni mõte. Ei tule siis ka panna imeks, et valitsev kirik tegi Läänemere kaldail elavate rahvaste kohta kindla otsuse: neid tuleb mõõga abil sundida ristiusku. Paavst kuulutas Liivimaale ristosõja ja töötas pattude andestust kõigile sõjast osavõtjaile. — Nii tulebki Meinhardi järglane — **Berthold** — ristosõdijatega Liivimaale. Ta ei saa aga siin kaua olla: ta langeb lahingus a. 1198.

Järgmine piiskop oli **Albert**. Tema ajal teostuski eestlaste heitmine ristiusku. Aastal 1200 tuli Albert suure hulga ristosõdijatega Liivimaale. Juba järgmisel aastal asutas ta Väina jõe kaldal Riia linna kindla piiskopi lossiga. — Kuna ristosõdijad talve tulekul pöördusid tagasi kodumaale ja nende juhuslike inimeste abil raske oli võita maid ja rahvaid, asutas Albert 1202. a. **Mõõgavendade ordu**. Ordu liikmed pidid sõnakuulelikult alluma ülemusele ja ordu eesmärk oli võitlemine paganate vastu.

Algas raske heitlus. Esialgu oli Albertil tegemist liivlaste ja lätlastega. Need võideti kiiresti. 1208. a. kandus võitlus eestlaste maale. Meeleheitlikult ja julgesti kaitsesid endid meie esivanemad. Vahelduv oli sõjaõnn, kuid ometi ei suudetud panna vastu paremini varustatud ja sõjakunstis osavamale õhtumaalasile. Maa vallutamine ja ristiusu levitamine käisid käsikäes. Võidetuid ristiti ja sunniti võtma vastu ristiusku. Sakslasile tulid abiks taanlased, kes ilmusid 1219. a. Eestimaa põhjarannikule ja omalt poolt hakkasid ristima ja vallutama maad.

Milline arusaamine oli tollal ristiusu levitamisest, selgub taanlaste misjoniviisist. Et tungida edasi kiiremini ja vallutada rohkem maad, lasksid võitjad küladesse püstitada riste. Küla elanikke piserdati pühitsetud veega, ja sellega loeti nad juba ristiusulisiks. Usu selgitamisest ja õpetamisest ei olnud juttugi. Üsna loomulik, et paganausk

Toomkirik — asutatud 13. sajandil.

elas edasi allaheidetud ja sunniviisil ristitud eestlaste keskel. 1227. a. langes viimne eestlaste kants Saaremaal. Nii oli vallutatud kogu maa, ja rahvas tehtud nimeliselt ristiusuliseks.

Uue usu sisust ei suutnud eestlased saada aru. Uue

usu Jumal paistis neile küll võimsamana kui nende jumalad. Olid ju sakslased ja taanlased paremini varustatud kui nemad, oskasid ju need ehitada kindlaid kantse, mida eestlased ei suutnud vallutada. Ja kui eestlaste ebajumalakujud Ebavere mäel raiuti kirvega katki ja neist ei tulnud välja verd, siis imestusid eestlased ja veendusid oma jumalate jõuetuses.

K a t o l i k u a e g .

Võitjad jaotasid omavahel maa. Kristlik korraldus allus piiskoppidele. Riia peapiiskopi kõrval olid veel piiskopid Tartus, Tallinnas, Lihulas ja Kuramaal. Võõraks jäi rahvale katoliku usk, ehkki püüti väliselt teha uut usku meeldivaks: ehitati suuri ja uhkeid jumalakodasid, kaunistati neid rikkalikult piltide ja kujudega. Meie suuremad linnakirikud ja ka hulk maakirikuid on ehitatud varasel katolikuajal. Tähtsaima koha eestlaste maale ehitatud kirikutest omab Tallinna toomkirik, mille ehitust algasid taanlased a. 1240. Kirik ehitati teiste kirikute „emakirikuks“. Aastasadu on see püsinud ja on praegugi meie piiskopikirikuks. Peeti toredaid jumalateenistusi, kus preestrite hiilgavad ametiriided, mitmesugused kombed ja laul pidid mõjutama rahva usuelu. Ometi olid tulemused väikesed. Rahvas ei suutnud saada aru sellest. Jumalateenistusi peeti ladina keeles, ja võõrad vaimulikud ei osanud rahva keelt. Pealegi elasid preestrid ja mungad sageli kõlvatult, mis langetas rahva silmis lugupidamist nendest. Hea eeskuju asemel oli nende mõju sageli kahjulik. Harimata ja kurnatud rahvale ei suutnud selline usk midagi pakkuda. Ka oli rahva majanduslik elu äärmiselt vilets ja raske. Küll püüdsid üksikud piiskopid katolikuaja lõpul tõsta rahva usuelu ja parandada kiriku seisundit, kuid nende saavutused ei olnud suured.

§ 63. Usupuhastuse tulek meie kodumaale.

Katoliku kiriku eksiõpetused ja sellega kaasas käiv usuline langus kutsusid välja usupuhastuse Saksamaal. Eelpool oleme kuulnud sellest. Kuna meie kodumaa oli tollal Saksamaa osa, siis tungisid sealsed usulised ja vaimlised mõjud varsti ka siia. Usupuhastuse liikumine on Eestis alanud kahest keskkohast, Tallinnast ja Tartust. Selle liikumise alguseks peetakse a. 1523.

U s u p u h a s t u s T a l l i n n a s. Tallinnas olid puhastatud usu kuulutajaiks õpetajad Johann Lange Niguliste ja Zacharias H a s s e Oleviste kirikus, mõlemad Saksamaalt tulnud. Need mehed pidasid evangeeliumi-usulisi jutlusi ja võisid sellega mõjutada rahvast, kuna katoliku kirikus on jutlus teatavasti kõrvalise tähtsusega. Varsti tekkis neil kokkupõrkeid munkadega, kellele evangeeliumi kuulutajad tegid etteheiteid nende ebakristliku eluviisi pärast. Mungad siunasid oma jutluis evangeeliumi kuulutajaid. Tekkis ärevus linnarahva keskel. Linna magistraat¹⁾ astus vahele ja keelas munkadele jutlustamise eesti keeles. Mungad saatsid magistraadile kaebekirja evangeeliumi kuulutajate kohta, kuid sel ei olnud tulemusi. Kui mungad hakkasid toimetama kõrvale ja peitma kloostrite varandusi, suurenesid teravused. Põnevus kasvas viimaks nii, et 15. septembril 1524. a. puhkes Tallinnas kirikute rüüstamine. Pühavaimu ja Oleviste kirikus lõhuti altariid, purustati pildid, hävitati pühakute kujud ja jäänused, murti lahti rahakirstud ja viidi ära kallid kirikuriistad. Niguliste kirik jäi puutumata, sest kiriku eestseisja oli lasknud kiriku lukud valada täis tina. Kohe andis magistraat käsu, et äraviidud esemed tulevad tuua tagasi, muidu loetakse nende omandajad vargaiks.

Et sellised nähted enam ei korduks, töötasid usupuhastajad välja uue kirikukorralduse kava. Selles kavas

¹⁾ magistraat — linnavalitsus.

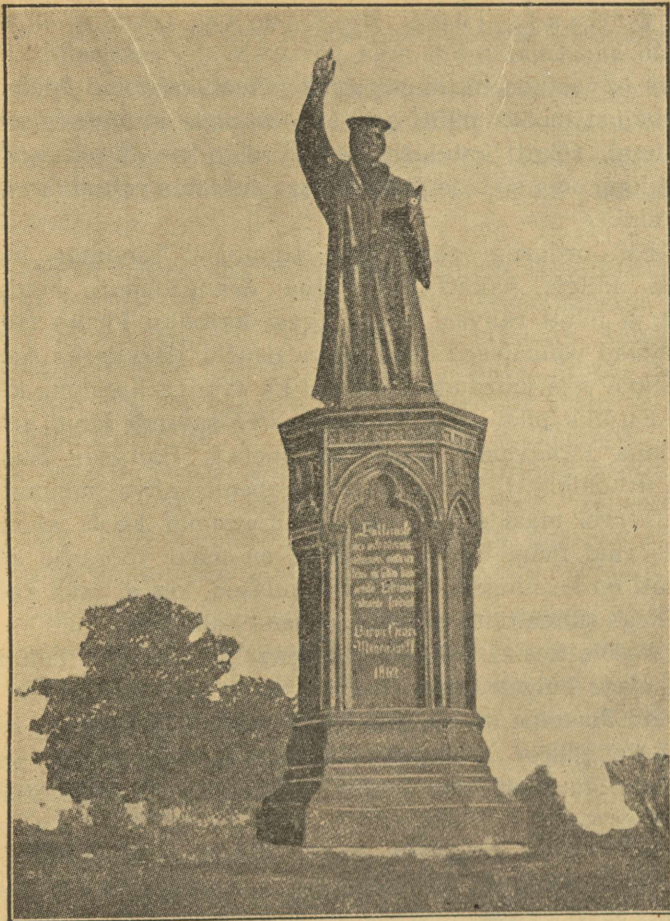
nõuti ka eestlasile oma kirikut, kus nad saaksid õpetust pühapäeviti ja kolm korda nädalas. Ülemõpetajaks määrati Johann Lange, kelle hoolde jäi uue korralduse teostamine. Asutati „vaeste laegas“, kuhu läksid almused ja tulud endisist katoliku kiriku kapitalest. Niguliste kiriku juurde asutati kiriku kool, mis muudeti 1528. a. gümnaasiumiks.

Tallinnast levis usupuhastus Narva, Rakverre ja Paide.

Usupuhastus Tartus. Teiseks usupuhastuse keskkohaks meie maal oli Tartu. Tollal oli Tartu piiskopiks Johann Blankenfeldt, äge usupuhastuse vastane. 1524. aastal tuli Tartu Luteri õpilane Hermann Marsov ja hakkas siin jutlustama usupuhastuse vaimus.

Tema jutlused meeldisid rahvale ja linna magistraat seadis ta Maarja kiriku õpetajaks. Ometi oli piiskopil nii palju mõju, et ta sundis lahkuma Marsovi, kes siirdus Tallinna ja alles pärastpoole pöördus tagasi Tartu.

Tähtsat osa Tartu usupuhastuses etendas kasukaparkal Melchior Hoffmann, kes tuli siia Saksamaalt rändajana käsitöölisena. Suurte vaimuannetega osav kõnemees ja hea piiblitundja, avaldas ta mõju rahvale oma kindla esinemisega. Oma jutluses rõhutas ta viimsepäeva tulekut, kujutas rahvale hirmsat Jumala viha ja kutsus meelesparandamisele. Alul õpetas ta eramajades. Piiskop ei takistanud ta tegevust. Kui aga Hoffmanni pooldajate arv kasvas, käskis piiskop linna pealikut vangistada jutlustaja. See tekitas ärevuse, mille tagajärjel 7. jaanuaril 1525. a. Tartus puhkesid kirikurüüstamised ja 10. jaanuaril koguni verised kokkupõrked, kus sai surma mitu inimest. Rahustamiseks kutsuti Riiast kohale evangeeliumi õpetaja Tegetmeyer, kes jutlustas veebruarikuu jooksul iga päev kaks korda. Ärevus vaibus. Tuli ka teisi evangeeliumikuulutajaid, ja kui lah-

Martin Luteri ausammas Keilas.

kus Hoffmann, võidi rahulikult korraldada evangeeliumi-
usu kirikut.

Tartu eeskujul tungis usupuhastus ka teistesse Lõuna-
Eesti linnadesse ja lõpuks ka maale.

Orduaja lõpp. Seegi uue usu toomine ei avaldanud suuremat mõju maa pärisrahvale, eestlasile. Puudusid ju vastava haridusega rahvakeelt oskavad õpetajad. Võimalust mööda püüti aga ka eestlasile kuulutada evangeeliumi, tõlgiti katekism eesti keelde jne. Ordu valitsemise lõpp oma sõdade ja hädadega takistas rahulikku tööd usu alal.

Kui orduriigi päranduse jagamisel Liivimaa liideti Poola külge, hakati takistama evangeeliumi kuulutamist ja püüti rahvast tuua tagasi katoliku kiriku rüppe. Vabamad võimalused tulid rahva usu elu tõstmiseks rootsiajal, kus võis juurduda paremini ka evangeeliumiusu kirik.

Kujuka pildi eestlaste elust XVI sajandi lõpul annab Tallinna Pühavaimu koguduse õpetaja Baltasar Russov oma kroonikas¹). Ta kaebab kõigepealt rahva harimatuse üle. Tervel maal ei ole ainustki kõrgemat kooli, alamaid koole vaid mõni üksik. Valitsus on maal võõraste käes, samuti on ka hingekarjaseiks muulased, kes ei oska rahva keelt ega suuda täita korralikult oma kohustusi.

Rahva keskel valitseb pimedus ja ebausk. Tuhande talupidaja hulgas leidub vaevalt üks, kes oskab Meie-Isa palvet. Joomine on levinud nii ülemate kui alamate seas. Kirikute juures müüakse ohtrasti õlut ja viina, mida juuakse suurtest puunõudest. Talupoeg ei leia kustki õigust.

Viisil: Oh anna tuhat keelt sa mulle. P. 141.

Nüüd minevikust helid kostvad
Meil Looja suurtest tegudest,
Kui igaviku kanded laulvad
Nad ammu kustund aegadest, —
Laul usu hiiglavõitudest
Ja evangeeliumi väest.

V. I. II, 145.

Aksel Kallas.

¹) kroonika — ajaraamat.

§ 64. Rootsi valitsuse korraldusi kodumaa kirikuelus.

1561. aastal ühendati Põhja-Eesti Rootsimaaga, 1629. aastal ka Lõuna-Eesti ja mõni aeg hiljem Saaremaa. Nüüd oli kogu eestlaste maa evangeeliumiusku Rootsi riigi osa, ja selle riigi korraldused ja seadused ei jätnud puutumata meie kirikuelu.

Kindla käega hakkas Rootsi valitsus meie kodumaa kirikut korraldama. Kuningas Gustav Adolf nimetas Riia Peetri kiriku õpetaja Hermann Samsoni Liivimaa superintendendiks (kiriku ülemaks juhiks). Suure hoole ja armastusega töötas see mees. Kõigepealt võttis ta ette rea kirikukatsumisi, et tutvuda kiriku olukorraga. Siis algas hoogus parandustöö: lagunenuid kirikuid parandati, kihelkondade piirid määrati kindlaks, uued, kohasemad õpetajad seati ametisse, peeti õpetajate sinodeid. Oma ametiajal on Samson õnnistanud ametisse 70 õpetajat.

Põhja-Eesti kirikuelu korraldama saadeti Rootsist Vesteroosi piiskop Johann R u d b e c k. Ta kutsus kokku Tallinna suure katsumis-sinodi, et selgitada kirikuelu puudusi. Ka talupoegadele anti luba esitada oma kaebusi ja soove. Siingi algas hoogus ülesehitustöö: kõrvaldati kõlbamatud õpetajad ja seati nende asemele uued. Kogudused koondati praostkondadesse, mida juhtisid praostid. Tartus asutati ülemkonsistoorium (kõrgem kirikuvalitsus); sellele allus 6 alamat konsistooriumi vähemais linnades. Koguduste õpetajailt nõuti rahvakeele oskust. Neid kohustati õpetama oma koguduse liikmeid, et süvendada ja kasvatada rahva usku.

1694. a. pandi maksma uus kirikuseadus. Selles olid märgitud kõik kirikuellu puutuvad küsimused: kiriku õpetus, jumalateenistuse kord, ametitalitused jm. Samuti olid seaduses nähtud ette karistused eksijaile. See seadus maksis 1832. aastani.

Eesti rahvakooli algus.

Õigusega öeldakse: rahvakool on usupuhastuse laps: nii tihedas ühenduses on meie rahvakooli tekkimine usupuhastusega. Katoliku kirik ei nõudnud omal ajal rahvaharidust, nõuti vaid mõne palve oskamist. Siis puudusid ka koolid meie kodumaal. Ainult tähtsamais linnus oli koole, kus õppisid kõrgema seisuse lapsed.

Luter esitas üldise hariduse nõude. Rahvale on vaja õpetada Jumala sõna, siis võib rahva usk kanda vilja. Seda nõudis Luter oma kodumaal. See õiglane nõue leidis vastuvõttu ja teostamist ka neis mais, kuhu ulatus usupuhastus. Orduaja lõpul, samuti ka poolaajal ei edenenu hariduse korraldus. Küll aga rõhutab Rootsi valitsus rahva hariduse tähtsust, ja tol ajal aetakse esimesed vaod eestlaste hariduspõllul.

Juba 1600 a. ümber asutas õpetaja Georg Müller Tallinnas Pühavaimu kiriku juurde kooli, kus õpetati poisetele katekismi ja kirikulaulu. Samal ajal töötas ka Tartus eestikeelne kool Jaani koguduse õpetaja Gildeni juhatusel.

Kui kõrgelt Rootsi valitsus hindas haridust, näeme sellest, et kohe uue valitsuse alguaastail asutati gümnaasiumid Tartus, Tallinnas ja Riias. Tartu gümnaasium muudeti ülikooliks 1632. a. Kuningas soovis, et ülikoolist kasu ei saaks „mitte üksi mõisnikud ja kodanikud, vaid ka vaesed talupidajad, kellele siiani oli keelatud midagi õppida.“

1650. aastal nõudis Liivimaa konsistorium, et igal kogudusel oleks köster, kes õpetaks talurahva lastele lugemist, katekismi ja kirikulaulu. Kahjuks leidis harva köstreid, kes said hakkama selle ülesandega.

1687. aastal otsustas Liivimaa maapäev, et igasse kihelkonda tuleb asutada rahvakool. Samasugune otsus tehti ka Tallinnamaal 1690. aastal.

Bengt Gottfried Forselius.

Tähtsamad teened eesti rahvakooli ajaloos on usu-
teadlasel Bengt Gottfried Forseliusel. Tema ette-
võttel asutati 1684. aastal Tartu lähedal Piiskopi mõisas
seminar, mis pidi valmistama rahvakooliõpetajaid eest-
laste jaoks. Forselius oli selle kooli juhataja ja õpetaja.
Õppeaeg seminaris kestis 2 aastat. Kasvandikele õpetati
ladusat lugemist, katekismi, piiblilugu, arvutamist, kiriku-
laulu, raamatuköitmist ja saksa keelt. Õpperaamatud
kirjutas Forselius ise. Raskusi tekitas õpilaste saamine,
sest mõisnikud ei tahtnud lubada oma orje kooli ja kartsid
haridusest aina kahju rahvale. Ometi võis Forselius töö-
tada 4 aastat, ja selle aja jooksul õppis tema seminaris
160 eesti poissi, kes pärast said rahvakooliõpetajaiks ja
kõstreiks. Hariduselu kasvas, kirjaoskamata arv kaha-
nes. Rootsiaja lõpul oli eestlaste maal 47 rahvakooli 1000
õpilasega. Kiriku rüpest on võrsunud meie rahvakool, ja
kaua hooldas kirik oma kasvandikku.

Eesti kirjanduse algus.

Usupuhastuse kiriku rüpest tuleb otsida ka eesti kir-
janduse hälli. Küll olevat katolikuaaja lõpul ilmunud eesti-
keelne katoliku katekism, vist 1517. a., kuid see on läinud
kaduma. Vanim trükitud eestikeelne raamat — Luteri
katekism, ilmus 1535. a. Selle üksikud osad leiti hiljuti
Tallinnas. Tähtsamaid mälestisi eesti keele alal on Georg
Mülleri jutlused 1600. a. Esimene suurem eestikeelne
raamat ilmus a. 1632. See on õpetaja Heinrich Stahli
„Kodu- ja käsiraamat“. Raamat sisaldab kate-
kismi, lauluraamatu, epistlid, evangeeliumid ja kiriku-
palved. Stahl on kirjutanud ka teisi raamatuid.

Väga tähtsat osa iga rahva usuelus, samuti ka kir-
janduses, etendab rahvakeelne piibel. Eestimaa kiriku-
juhid mõistsid seda ja astusid samme, et tõlkida piibel
eesti keelde. See töö on raske ja vajab häid keeletundjaid.

Osav keeletundja oli tollal Urvaste õpetaja Johann Gutsleff. Ta on kirjutanud ka eesti keeleõpetuse. Kui ta asus elama Tallinna, hakkas ta tõlkima piiblit. Kõigiti toetas ta tööd piiskop Ihering. Kuri katk kustutas mõlema hoolsa töömehe eluküünla, ja piibli tõlkimine jäi pooleli.

Liivimaal oli kirikujuhiks saanud Johann Fischer (1675—1700). Üheks peaeesmärgiks oli temal anda eestlasile ja lätlasile rahvakeelne piibel. 1681. a. reisis ta Stockholmisse ja palus abi kuningas Karl XI. Ta saigi suurema rahalise toetuse piibli tõlkimiseks ja trükkimiseks. Paber telliti välismaalt. Teel langenud paberilaev meriröövlite kätte. Kui aga röövlite pealik kuulnud, et sellele paberile tahetakse trükkida Jumala sõna, vabastanud ta kohe laeva.

Pühakirja tartu murrakusse tõlkimise usaldas Fischer noore õpetaja Adrian Virginiuse hoolde, kelle töö tulemusena ilmuski tartukeelne Uus Testament aastal 1686. Nüüd oli lõunaeestlasil tähtsaim osa Pühakirjast. Põhjaeestlasil puudus see. Asja edendamiseks ja kiirendamiseks peeti 3 piiblitõlkimise konverentsi, üks Lätimaal ja kaks Pilstveres. Nõupidamisest võttis osa õpetajaid Eesti- ja Liivimaalt. Samuti olid kutsutud võtma osa tööst parimad tolaeagsed eesti keele tundjad Forselius ja Johann Hornung. Need viimased nõudsid kirjakeele uuendamist ja piibli tõlkimist rahva kõnekeelde. Kahjuks ei olnud neil nõupidamisil tulemusi. Tekkisid hõõrumised Eesti- ja Liivimaa õpetajate vahel. Ei lepitud ka kokku piibli keele suhtes.

Johann Hornung. Ometi jääb Johann Hornungi nimi alaliselt püsima eesti kiriku- ja kirjandusloos. Tema oli see, kes tõlkis Uue Testamendi tallinna murrakusse, meie praegusesse kirjakeelde.

Hornungi päritolust ei tea me palju. Ta sündis umbes 1660. a. Põhja-Eestis ja õppis rahva keskel selgeks selle

keele. Sellest on arusaadav tema nõue: rahvakeel olgu piibli keeleks. Vaikselt töötas ta Puhja kirikumõisas ja 1687. a. oli Uue Testamendi tõlge valmis. Peame tõesti imestama Hornungi keeleoskust. Vaene oli tollaegne eesti keel väljendamisvõimelt, raske oli leida kohaseid sõnu kreeka-keelse teksti tõlkimiseks, siiski leidis Hornung nõu. Oma suure töö tulemust ei saanud ta näha. Tema tööd ei trükitud, liiga uudsenä tundus tema keel. Isegi õpetaja kohta ei tahetud talle anda. Viimaks sai ta õpetajaks Valga-Karulas. Siin töötas ta edasi vaimuliku kirjanduse alal ja tema sulest ilmusid katekism ja lauluraamat. Nii võime Hornungit täie õigusega nimetada meie kirjakeele ja kirikulaulu isaks. Hornungi lauluraamatus oli 117 laulu, mis praegugi veel lauldavad. Tuttavamad neist on: Au, kiitus olgu igavest, Ma tulen taevast ülevalt ja hulk teisi, mis Hornungi tõlgitud.

Põhjasõja ajal langes Hornung sõjavangi, kus suri aastal 1715.

Kuigi Hornung ise ei näinud eestikeelse Uue Testamendi ilmumist, trükiti mainitud raamat tema surma-aastal, s. o. 1715. Selle toimetajaks oli Kullamaa õpetaja G u t s l e f f, kes andis trükki parandatud Hornungi tõlke. Raamatu ilmumisel ei mainitud millegagi, et see oli õieti Hornungi töö. Alles hulk aastaid hiljem tõestas keelemees Eduard A h r e n s, et Hornung oli Uue Testamendi tõlkija. Sellena tahame ka meie mälestada ja austada Johann Hornungit.

O m a l viisil. P. 199.

Au, kiitus olgu igavest
Kolmainu Jumalale,
Et tema suurest heldusest
Meid avitanud jälle.
Meist hea meel on Jumalal,
Suur rahupõlv on taeva all —
Kõik vaen on otsa saanud.

(U. L. R. 1, 1)

J. Hornungi tõlge.

§ 65. Kirikuolud Vene valitsuse ajal.

Rootsi valitsus katsus teha kõik, et parandada meie kodumaa usu- ja hariduselu. Kuid see ei läinud nii ruttu. Sajandite rasket pärandust oli võimatu kaotada mõnekümne aastaga. Rootsi valitsuse õilsaid püüdeid on hinnanud meie rahvas ja mäletab seda aega praegugi „vana hea rootsiajana“.

Suure Põhjasõja keerises sai meie kodumaa raskesti kannatada: hävis palju inimesid, hävis palju varandusi, hävisid ja purunesid kirikud, koolid ja nende juhid. Ja kui Uusikaupungi rahulepingu järgi 1721. a. meie kodumaa liideti Vene riigi külge, siis oli meie kirikuolu varemeis. Algas kurvim peatükk meie rahva minevikust, ja ka tolleaegne kirikuolu pakkus kurba pilti. Rahulepingus kindlustati evangeeliumiusule täielik eluõigus ja puutumatus. Varsti pandi toime rida kirikukatsumisi, mis pidid selgitama kiriku puudusi ja hädasid. Suur osa kirikuid oli hävitatud, surnuaiad korratuses, kirikumaad võetud ja liidetud mõisade külge, õpetajad surnud. Ja kui mõnel pool leiduski õpetajaid, siis ei vastanud nad kaugeltki oma hingekarjase kutsele. Küll paigutati kohtadele uued õpetajad, kuid need ei mõistnud alul rahva keelt ega suutnud tuua paremusi. Just tollal tungis meie kodumaale vennaste-koguduse liikumine, millest oli kõnet eelpool. See liikumine haaras endasse laiad hulgad. Siin tundis ori end inimesena, siin sai ta aru venna kõnest, kuna kirikukantsli targad jutlused jäid arusaamatuks harimata töörahvale. Vennaste-koguduse liikumine tõstis rahva kõlbelist elu. Nii ei olnud Saaremaal, kus liikumine võttis maad kõige enam, 5 a. jooksul ühtki kriminaal-süütegu.

Halvemas seisundis kui kirik oli tollal kool. Küll olid maksvad rootsiaja määrused rahvakooli kohta, kuid neist ei hoolitud. Nüüd hakkas kirik noorilt inimesilt nõudma lugemisostkust enne esmakordset armulauale tulemist.

Lugemist pidid õpetama köstrikoolid. Kuid tulemused olid sellelgi tööl vähesed.

Siiski teostus tol tumedal ajal ettevõte, mida meie ei suuda hinnata küllalt kõrgelt. See oli terve piibli ilmumine eesti keeles aastal 1739. Selle suure töö korraldajaks oli Jüri koguduse õpetaja Anton Thor-Helle. Tema tõlkis vana Testamendi eesti keelde ja andis trükki piibli.

Ka tolelaegsetegi kirikutegelaste hulgas leidus mehi, kes said aru talurahva viletsast seisundist ja püüdsid parandada seda. Võime mainida kaht: Johann Georg Eisen von Schwarzenberg, Torma-Lohusuu õpetaja, ja Heinrich Johann von Janna — Laiuse õpetaja. Mõlemad avaldasid XVIII sajandi lõpul kirjutisi, milles käsitavad talupoegade viletsa elu põhjusi ja teevad ettepanekuid olude parandamiseks.

Kõige mõjuvama töö kirjutas umbes samal ajal ka õpetaja perekonnast võrsunud mees Garlieb Merkel. Küll oli ta töö kirjutatud lätlaste kohta, kuid mõju avaldas ta kirjutis ka eestlaste elule, kes ei olnud paremas seisundis kui naabrid. Veel võime mainida möödunud sajandi alul teotsenud Liivimaa kirikujuhti Karl Gottlob Sonntagit. Oma väsimatu töö ja armastusega, oma suure õigluse ja püsivusega püüdis ta parandada kiriku ja rahva usuelu. Ei või jätta tähele panemata Pärnu õpetajat Johann Heinrich Rosenplänterit, kes teotsenud palju keeleuurimise ja rahvahariduse edendamiseks. Samuti tuletame meelde Äksi praostit ja viljakat kirjanikku Otto Villem Masing'it.

Üldiselt edenes kirikuelu XIX sajandil paremini juba selle tõttu, et 1802 a. avati uuesti Tartu ülikool, kus valmistati ette kirikuõpetajaid. Nii ei olnud enam tarvidust kutsuda neid võõrsilt.

1832. a. kinnitati uus kirikuseadus, mis põhjenes peajoonil endisel rootsi kirikuseadusel. Uues seaduses oli

märgitud kiriku ülalpidamise kord. Peale kirikumaade, mis põliselt olid tarvitada kirikuametnikel, sai kirik tulu naturaalkohustusist, mis lasusid mõisa- ja talumail. Riik ei toetanud kirikut. Kiriku juhtimise ja valitsemise õigus oli ainult suurmaapidajail. Alles pärastpoole lubati ka talupoegadele rääkida kaasa kiriku asjus oma asemike kaudu.

Palju ärevust ja teravust tekitas kirikuelus n. n. p a t r o n a a d i - õ i g u s. Selle õiguse järgi võisid paljud rüütlimõisade omanikud nimetada tühjaksjäänud kohtadele õpetajaid. Loomulikult nimetati siis õpetajaiks isikuid, kes meeldisid mõisnikele, ilma et üldse oleks arvestatud rahva arvamuste ja soovidega. Tõusid hõõrumised, millejuures õpetaja ametiseseadmisel mõnel pool tuli kutsuda appi isegi politsei. Selline seisund oli maksev maa-ilmasõjani.

§ 66. Eestlaste siirdumine kreeka-katoliku usku (1845—1848).

Väga raske oli eesti talupoja seisund möödunud sajandi 40-dail aastail. Teoorjus rõhus rängasti, millele seltsis veel 1844./45. a. viljaikaldus. Näljahäda maal oli päris kohutav. Näljahädale järgnesid taudid, mis viisid hauda palju inimesi. Samuti suri ka palju loomi nälga, mis suurendas omakorda rahva viletsust. Kui suur oli rahva häda, selgub juba sellest, et nälja kustutuseks söödi nõgeseid ja ohakaid. Kustki ei saadud abi. Isegi riiklik abi hilines. Loomulikult tõusis sellisel hädaajal mitmesuguseid kuuldusi. Keegi neid ei kontrollinud. Ja kuigi neil ei olnud tõepõhja, ometi levisid nad ja leidsid uskujaid. Juba varem olid eestlased käinud Riias kaebamas oma häda. Kaebajaid nuhelti pärast valjusti. Kord olid sattunud kaebajad juhuslikult vene-õigeusu piiskopi Irinarchi majja. See olevat võtnud nad lahkesti vastu,

pärinud nende olukorda ja pannud kirja nende nimed. Kõiksugu kuuldused tekkisid varsti rahva keskel ja levisid kulutulena. Räägiti, et on võimalus saada „hingemaad“, vabaneda orjusest ja pearahast. Tarvis vaid astuda „keisriusku“, s. o. kreeka-katoliku usku. Meeleldi nägi Vene valitsus, et eestlaste keskel oleks levinud riigiusk, kuid valelootustega ei tahetud rahvast meelitada ka uude usku. Sealtpoolt seletati küll, et mingeid maisi paremusi uus usk ei anna, kuid rõhutatud rahvas ei uskunud seda, vaid hellitas hinges maasaamise lootusi. Kui veel teatati, et uude usku minejail ei tarvitse enam minna Riiga, et end anda üles kreeka-katoliku usku vastuvõtmiseks, vaid seda toimetavad lähemad vene preestrid, siis oli palju neid, kes vahetasid oma usu. 1846. a. alguseks oli veneõigeusku siirdunud 14.000 eestlast. Eriti palju oli üleminejaid vanesemais maakonnis — Pärnu- ja Saaremaal. Kolme aasta jooksul pööris 65.000 eestlast oma senisele ev.-luteriusu kirikule selja ja laskis end salvida.

Suur oli aga pettumus, kui nähti, et mingeid maisi hüvesid usuvahetus ei toonud. Uus usk oma kommete ja võõrkeelsete preestritega jäi rahvale võõraks. Taheti pöörduda tagasi endisse usku, kuid Vene karm seadus ei lubanud seda. Need olid rasked aastad. Inimesed tahtsid tulla armulauale oma endisse kirikusse, ristida lapsi ev.-luteri usu kombel, kuid ametlikult seda ei lubatud. Salaja toimiti seda ometi, kuigi seadus karistas üleastujaid. Nii langes kohtu alla hulk õpetajaid, kes olid toimetanud ametitalitusi kreeka-katoliku usku eestlaste juures. Küll pehendas keiser Aleksander II usukorraldust, kuid Aleksander III ajal tühistati see. Alles 1905. aastal anti usuvabadus, mille järgi igal Vene riigi kodanikul võimaldus otsustada oma südametunnistuse järgi, millisesse usku ta tahab kuuluda. Riigiametisse astumisel oli aga õigeusulisil eesõigus, mille tõttu jällegi paljud eestlased vahetasid oma usu, et saada kohti. Kuna esialgu tuli leppida võõrast

rahvusest umbkeelsete preestritega, asutati 1847. a. Riiga vaimulik seminar, mis valmistas ette preestreid eestlasile ja lätlasile.

§ 67. Kiriku seisund vabas Eestis.

Ev.-luteriusu kirik.

Vene revolutsioon tõi meie kodumaale põhjalikke muudatusi. Palju endisi seadusi ja määrusi kaotati, nende asemele tekkisid uued, ja uute võimaluste piirides hakati korraldama elu meie kodumaal. Juba maaomavalitsuse suhtes teostusid põhjalikud uuendused. Revolutsioon ei jätnud puutumata ka kirikuelu. Eelpool nägime, et meie kodumaa kiriku juhtimine oli peamiselt mõisnikkude käes. Nüüd tuli aeg, mil eestlased võisid ise hakata korraldama oma kirikut. — 1917. a. peeti Tartus I kirikutegelaste kongress. See oli küll kutsutud kokku eraalgatusel, kuid seal ülesseatud põhimõtted jäid ka pärastise eesti ev.-luteriusu kiriku korralduse aluseks.

Kui saksa okupatsioon lühikeseks ajaks takistas kavatsuste teostamist, võeti 1919. a. vastu uus eesti ev.-lut.-usu kiriku põhikiri. 1920. a. maksmapandud riigi põhiseaduses on kindlustatud kodanike usuvabadus. Eestis ei ole riigiusku ega sunnita ka kedagi olema ühe või teise kiriku liige. — Selleks on igäühel täielik vabadus.

1926. a. astus jõusse usuühingute seadus, millega kirik täiesti lahutati riigist. Mainitud seadus võimaldab segaduste ja hõõrumiste tekkimist meie kirikus, sellepärast vajati uut korda, mis kindlustaks kirikule väärrika seisukoha riigis. Ka oli kiriku seadusandlik kogu liiga suur, ligi 600 inimest, mille tagajärjel kannatas töö.

Uus kirikute ja usuühingute seadus pandi maksma 1934. aastal. Selle järgi on kirikul enesekorraldamise ja omavalitsemise õigus. — 1935. a. kinnitas Vabariigi Valit-

sus eesti ev.-luteriusu kiriku p õ h i m ä ä r u s e d. Nendes põhimäärustes öeldakse:

Eesti ev.-luteriusu kirik on vaba rahvakirik, kelle eesmärgiks ja ülesandeks on jumalasõna kuulutamise, koguduste elava usu ja armastuse arendamine, usuliste, kõlbeliste, heategelikkude, hariduslikkude ja kasvatuslikkude tarviduste täitmine, kui ka välis-, sise- ja meremisjoni jne. edendamine.

Selle seaduse järgi on kirik üks tervik, mille liikmeiks on üksikkogudused. Kirikut juhib piiskop, kelle asetäitjateks on piiskoplikud vikaarid. Kiriku kõrgeimaks korraldavaks organiks on kirikukogu. Tema annab seadlusi kirikule ja arutab tähtsamaid kirikuelu küsimusi.

Piiskopp J. Kukk.

Kiriku valitsust nimetatakse konsistooriumiks.

Koguduse usuliseks ja vaimliseks juhiks on õpetaja. Tema peab jumalateenistusi ja usulisi talitusi. Õpetaja valitakse koguduse täiskogu poolt eluajaks.

Koguduselu tähtsamaks korraldavaks organiks on koguduse nõukogu. Tema peab aitama õpetajat koguduse usulises ja kõlbelises ülesehitamistöös ning korraldama koguduse majapidamist. Kogudused on koondatud

praostkondadesse, mida juhib praost. Eesti kirikus on praegu 16 praostkonda. Praostkonna esinduskoguks on praostkonna sinod. Sinodi liikmeteks on praostkonna kõigi koguduste õpetajad, köstrid ja igast kogudusest kaks saadikut.

Kuna varemini meie kodumaa kiriku juhtideks olid võõrast rahvusest mehed, siis valiti 1919. a. esimeseks eesti piiskopiks Keila koguduse õpetaja Jakob Kukk (1919—1933). Piiskop Kuke surma järele valiti 1934. a. kirikupäeval teiseks eesti ev.-luteriusu kiriku piiskopiks Tartu ülikooli usuteaduskonna professor Hugo Bernhard Rahamägi. Teda õnnistasid kõrge ülemkarjase ametisse rootsi peapiiskop Eidem, läti ja soome piiskoppide osavõtul.

Eesti ev.-luteriusu kirikuõpetajad peavad omama ülikooli hariduse ja valmistuvad oma kutsele Tartu ülikoolis. 1934. a. rahvaloenduse andmetel oli Eestis 874.026 luteriusulist.

Eesti apostlik-õigeusu kirik.

Vene riigi lagunemisel hakkasid korralduma Eestis asuvad kreeka-katoliku usu kogudused ja ühinesid Eesti apostlik-õigeusu kirikuks. Esimeseks ülempiiskopiks oli Plaaton, kelle surmasid enamlased Tartu vabastamisel 1919. a. — Varsti kuulutas Eesti ap.-õigeusu kirik enese iseseisvaks. Kiriku eesotsas seisab metropoliit. Praegu on selleks metropoliit Aleksander, end. Pärnu Issandamuutmise koguduse preester.

Endise vene-õigeusu kiriku korras võeti ette mitmeid muudatusi. Eesti ap.-õigeusu kirikus on tarvitusel koguduse laul, nii jumalateenistusil kui ametitalitusil, preestrid peavad jutlusi ja noorilt inimesilt nõutakse leeriskäimist 1934. a. oli Eestis 212.764 ap.-õigeusulist.

Piiskop H. B. Rahamägi.

§ 68. Tähtsamaid uuema aja Eesti kirikutegelasi.

Juba eelpool nägime, kuidas õpetajate hulgas leidis mehi, kes oma hingekarjase ameti kõrval olid hoolsad eesti keele uurijad ja püüdsid levitada haridust harimata talupoegade seas. Need olid võõrast rahvusest mehed. Kui möödunud sajandil eestlaste hulgast võrsus kirikuõpetajaid, siis võime nendelt oodata veel suuremat hoolt ja armastust oma rahva keele ja kirjanduse uurimises, oma rahva minevikuga tutvunemises. — Võime mainida rea kirikuõpetajaid, kes oma otsese töö kõrval etendasid tähtsat osa eesti hariduselus. —

Kõigepealt **J a k o b H u r t**, sündinud Võrumaal 1839. a. külakoolmeistri pojana. Lõpetas hiilgavalt Tartu gümnaasiumi ja õppis Tartus usuteadust. Oli õpetajaks Otepää ja Peterburi Jaani kirikus, mis oli eestlaste kirik.

Jakob Hurdal on suur tähtsus eesti rahvaluule uurimises. Oma abiliste kaudu õnnestus tal kirja panna rahvasuust määratu kogu vanavara. Tema rahvaluule hiiglakogud leidsid tähelepanu mujalgi teadusilmas väljaspool Eestit. Samuti õhutas Hurt suure südidusega emakeelse keskkooli asutamise mõtet. Ta oli esimeseks presidendiks Aleksandri-kooli peakomitees, samuti ka tollal asutatud Eesti Kirjameeste Seltsis. Suur töömees suri Peterburis 1906. aastal.

Meie vanema põlve parim jutlustaja ja viljakas vaimulik kirjanik oli **R u d o l f K a l l a s**. Ta sündis Saaremaal 1851. a. Kaarma köstri pojana. Õppis Tartus ja oli siin alul algkooliõpetajaks. Lõpetas Tallinnas gümnaasiumi ja õppis Tartus usuteadust. Õpetajaks oli Valgas, Rõuges ja Peterburi Jaani koguduses. Juba üliõpilasena võttis Kallas agaralt osa tollaegsest eesti avalikust elust. Ta oli hiilgav kõnemees. Ta jutlused võlusid kuulajaid oma sügava sisu, mõjuka ettekande ja pildirikkusega.

Tema jutluste kogu „Igavene Evangeelium“ on praegugi huvitav lugeda. Ta on kirjutanud veel palju vaimuliku sisuga suuremaid ja vähemaid töid. Usuteaduse kõrval uuris ta hoolega hinge- ja mõtteteadust, ja ka nende kohta kirjutas ta töid. Kallas suri Peterburis 1913. a.

Hea keeletundja ja andekas luuletaja oli Paistu õpetaja **J a a n B e r g m a n n** († 1916). Ta oli tegev piiblitõlke komisjonis. Tema tõlkel ilmus Uus Testament 1912. a. parandatud kujul. Ka Vana Testamendi on ta uuesti tõlkinud. See on küll alles ilmumata. Suur tähtsus oli Bergmannil luuletajana. Sellena oli ta tegev lauluraamatu komisjonis. Ta luuletas ja tõlkis hulga vaimulikke laule, mida praegu lauldakse meie kirikus. Nimetame siinkohal vaid: „Kiida nüüd Issandat, minu süda“ ja „Ühte asja ihkan üle kõige“. Samuti on tema sulest ilmunud palju ilmlikke luuletusi. Ka koolikirjanduse alal oli tegev Bergmann. Ta kirjutas üldise ajaloo õpperaamatu, samuti „Kodulaste raamatu“, millest on saanud esimest algõpetust tuhanded lapsed.

Teine tähtis luuletaja ja ajaloolane oli Nõo õpetaja **Martin Lipp** († 1923). Lipu kirjandusliku toodangu võime jagada kolme ossa: vaimulikud ja ilmlikud luuletused, ajaloolised tööd ja usuõpetuse raamatud koolidele. Palju lauldavaid kirikulaule tema sulest on ilmunud kogus „Vaimulikud laulud“. Ka laulude tõlkijana on Lipp tuttav. Meie lauluraamatu kaunid laulud: „Igavene koidukuld“, „Oota, hing, oh oota“ ja palju teisi on Lipu tõlgitud. Ajaloolasena uuris ta meie kodumaa minevikku ja kirjutas rea töid selle kohta. Koolikirjandusena ilmusid ta sulest katekism, piiblilood ja kirikulugu.

Lõpuks mainime veel tulisemat isamaalast **Villem Reimanit**. V. Reiman sündis Viljandimaal 1851. a. Alghariduse sai ta Viljandi alg- ja kreiskoolis; lõpetas Pärnu gümnaasiumi ja astus Tartu ülikooli õppima usu-

teadust. Sai Kolga-Jaani õpetajaks 1890. a., millist ametit ta pidas surmani — 1917. a.

Väga mitmekülgne oli Reimani töö. Koguduse hinge-
karjasena oli ta ustav ja kohusetruu oma ametis, pidas
sisukaid jutlusi, püüdis uuendada leeriõpetust, korraldas
kodulaste katsumisi ja seadis vaestehoolekande omas
kihelkonnas eeskujulikku korda. Olles teadlik venestus-
püüdeist, mida teostas tollal võõras riigivõim, võitles
Reiman kogu oma jõuga selle vastu. Hoolega uuris
Reiman esivanemate ajalugu. Ta teadis, et eestlased või-
vad püsida siis, kui peavad kinni esivanemate pärandusest
ja loobuvad alkoholimürgist. Nii oli Reiman omal ajal
suurim karskustegelane. — Rahvuslikke ettevõtteid kat-
sus ta kõigiti toetada ja õhutada, olgu see koolis, olgu see
ühistegevuse alal. Ta ei hoolinud oma tervisest, vaid
sõitis sageli Tartu ja teistesse kohtadesse, kus oli vaja
pidada kõnesid ja juhtida. Oma leegitseva sõnaga suutis
ta tõmmata kaasa kahtlejaid ja rakendada neid tööle.
Tähtsamad seltsid, kus töötas Reiman, olid: Eesti Kir-
janduse Selts Tartus, mis kutsuti ellu tema algatusel ja
mille esimeseks esimeheks oli tema; Eesti Rahva Muu-
seum, mille tööd Reiman kõigiti toetas ja õhutas, ja Vil-
jandi Eesti Haridusselts.

Eelmainitud isikud olid suured aatemehed. Oma
parima töid nad isamaa-altarile. Tahame paluda taevast
Isa, et ta meile ka tulevikus kingiks selliseid mehi.

Lisad.

A. Kristlikust usutunnistusest.

Igal pühapäeval, enne kui õpetaja lahkub altarist, et minna pidama jutlust, loetakse meie kirikutes usutunnistust. Õpetaja ja kogudus astuvad ühise tunnistusega Jumala ette ja väljendavad kindlaks määratud lauseis oma usulisi tõekspidamisi. Seda usutunnistust, mida loetakse harilikul pühapäeval ev.-luteriusu kirikuis, nimetatakse apostlikuks usutunnistuseks ehk apostoolumiks. Vanas kirikus arvati, et selle usutunnistuse on koostanud apostlid, öeldes igauks ühe lause.

See usutunnistus on tekkinud n. n. ristimistunnistusest. Kui vanas kirikus inimesi ristiti, siis õpetati neid enne seda tundma ristiusku. Ristimise juures pidid ristitavad tunnistama oma usku. Ajajooksul kujunesid selleks välja kindlad laused. Kui vanas kirikus esines mitmesuguseid uuendusi õpetuse alal, siis täiendati ka seda tunnistust. Niiviisi valmis meie praegu loetav apostlik usutunnistus, mis oli Gallias ja Hispaanias tarvitusel juba VI sajandil. Peale jumalateenistuse loetakse apostlikku usutunnistust veel laste ristimise juures. Vanemad ja vaderid tunnistavad nende sõnadega oma usku ja töötavad selle usu kohaselt kasvatada ristitavat last. Kui noored on võtnud osa leeriõpetusest ja tulevad õnnistamispäeval kirikusse, siis tunnistavad ka nemad oma usku

apostliku usutunnistuse sõnadega. Selle tunnistuse põhjal ja vastavate töotuste andmise järele võetakse noored vastu kiriku täisõiguslikeks liikmeiks.

Kirikuaasta kolmel suurel esimesel pühal ja Kolmainu Jumala pühal loetakse meie kirikus n. n. Nikea usutunnistust. See usutunnistus võeti vastu Nikea kirikukogul a. 325 p. Kr., mis väljendas kindlal kujul ristiusu õpetust ja pidi aitama puhastada kirikut eksiõpetusist. Apostliku usutunnistuse seletuse on andnud Luter oma väikese katekismi II peatükis, nagu seda näeme allpool.

Dr. Martin Luteri väikese katekismi teine peatükk.

P ü h a r i s t i u s k.

Esimene õpetus.

L o o m i s e s t.

Mina usun Jumala Isa, Kõigevägevama taeva ja maa Looja sisse.

Mis see on?

Mina usun, et Jumal minu ja kõik loomad on loonud, mulle ihu, hinge, silmad, kõrvad, kõik liikmed, mõistuse ja kõik meeled on andnud, ja veel hoiab; peale selle riided, kingad, söömise ja joomise, koja ja maja, naise ja lapse, põllu, veised, ja kõik vara, kõik ihu ja elu tarbeid ja toidust rohkesti ja igapäev annab; ja kõige häda ja kurja eest hoiab ja kaitseb; ja seda kõik teeb tema isalikust, jumalikust armust ja heldusest, ei mitte seepärast, et mina seda väärt või teeninud olen. Selle eest on minu kohus teda kiita, tänada, teenida ja tema sõna kuulda. See on tõesti tõsi.

Teine õpetus.

Lunastamisest.

Mina usun Jeesuse Kristuse, Jumala ainusündinud Poja, meie Issanda sisse, kes on saadud Pühast Vaimust, ilmale toodud neitsist Mariast, kannatanud Pontsius Pilaa-tuse all, risti löödud, surnud ja maha maetud, alla läinud põrguhauda, kolmandal päeval jälle üles tõusnud surnuist, üles läinud taeva, istub Jumala, oma kõigevägevama Isa paremal käel, sealt tema tuleb kohut mõistma elavate ja surnute peale.

Mis see on?

Mina usun, et Jeesus Kristus, tõsine Jumal, omast Isast igavesti sündinud, ja ka tõsine inimene, neitsist Mariast ilmale toodud, minu Issand on, kes minu, ära-kadunud ja hukkamõistetud inimese, on päästnud ja lunastanud kõigest patust, surmast ja kuradi väest; ei mitte kulla ega hõbedaga, vaid oma püha kalli verega ja oma ilmsüütu kannatamise ja surmaga; et mina tema oma pidin olema, tema riigis tema all elama ja teda teenima igaveses õiguses, vagaduses ja õndsuses, nõnda kui tema on üles tõusnud surnuist, elab ja valitseb igavesti. See on tõesti tõsi.

Kolmas õpetus.

Pühitsemisest.

Mina usun Püha Vaimu sisse, üht püha ristikogudust, pühade osasaamist, pattude andeksandmist, liha ülestõus-mist ja igavest elu. Aamen.

Mis see on?

Mina usun, et mina omast meelest ja väest ei või Jeesuse Kristuse, oma Issanda sisse uskuda ega tema juurde saada; vaid Püha Vaim on mind evangeeliumi läbi kutsunud, oma annetega valgustanud, õiges usus pühit-
senud ja hoidnud; nõnda kui tema kõike püha ristikogu-
dust maa peal kutsub, kogub, valgustab, pühitseb ja
Jeesuse Kristuse juures õiges ja ainus usus hoiab; ses-
samas ristikoguduses tema minule ja kõigile usklikele
igapäev kõik patud rohkesti andeks annab, viimisel päeval
minu ja kõik surnud üles äratab, ja minule kõigi usklikega
Kristuses igavese elu annab. See on tõesti tõsi.

B. Kirikuaasta.

Meie kirikuaasta erineb kodanlikust ehk kalendri-
aastast. Viimast algame 1. jaanuariga, kirikuaasta algab
aga juba enne jõulu. Iga kirikuaasta jooksul möödub meie
silme eest Önnistegija Jeesuse elu tema sünnist surmani,
ülestõusmiseni ja taevaminemiseni. Kirikuaasta jook-
sul tuletame meelde ristikoguduse tähtsamaid sündmusi ja
paneme tähele Jeesuse õpetust.

Kirikuaasta jaguneb kaheks: suurte ja väikeste pü-
hade poolajaks. Kirikuaasta algab Kristuse tule-
misaajaga ehk adventiga¹⁾. On 4 Kristuse tule-
mise püha. Need on otsekui 4 kuulutajat jõulu tee ääres,
nad valmistavad meid ette jõuludele.

Jõulupühad — Jeesuse Kristuse sünni mälestu-
seks — algavad juba jõuluõhtuga 24. detsembril. Jõulu-
pühad kestavad 3 päeva, 25.—27. detsembrini.

Järgneb Uusaasta, nääripäev, 1. jaanuar —
Jeesuse nimepanemise päev. Kolmekuningapäev

¹⁾ Ladinakeelne sõna advent täh. tulemine.

v a l, 6. jaanuaril, mälestatakse kolme hommikumaa targa tulekut Petlemma Jeesust kummardama. Sel päeval peetakse meil sageli misjonipüha. Need targad olid ju paganad, ja neile ilmus Jeesus esmakordselt. Pühapäevi pärast Kolmekuningapäeva nimetatakse I, II, III jne. pühapäev pärast Kolmekuningapäeva. Nii kestab see kuni IX pühapäevani enne Ülestõusmispüha.

6 nädalat enne Ülestõusmispühi on k a n n a t a m i s - a e g. See on tõsiseim aeg meie kirikuaastas. Siis mälestame Jeesuse kannatamisi ja ta surma. Rõõmsad laulud on siin vaikinud meie kirikus, nende asemel kuuleme tõsi-seid, kurbi viise. Musta leinavärviga on kaetud altar ja kantsel.

Esimese kannatamispäeva kolmapäeval on p a l v e - p ä e v.

Viimast kannatamispäeva, mis algab Palmi-puudepühaga, nimetatakse suureks ehk vaiks-eks nädalaks. Selles nädalas on 2 püha: Suur Neljapäev, päev, millal Jeesus seadis püha õhtusööma-aja, ja Suur Reede — Jeesuse surmapäev.

Nüüd tulevad Ülestõusmispühad. Neil mäles-tame Õnnistegija ülestõusmist surmast. See on võiduaeg meie koguduses: surm on võidetud. Eluvürst valitseb. — See võidurõõm kajab ka Ülestõusmispühadele järgnevil pühapäevil.

40 päeva pärast I Ülestõusmispüha on T a e v a m i - n e m i s p ü h a. See püha langeb ikka neljapäevale.

10 päeva pärast Taevaminemispüha ehk 50 päeva pärast I Ülestõusmispüha on N e l i p ü h a d. Sel pühal mälestame Püha Vaimu väljavalamist; ühtlasi on see päev ka ristikoguduse sünnipäev. Asutati ju I Nelipühade päeval Jeruusalemmas algristikogudus.

Pühapäeva pärast Nelipühi nimetatakse K o l m a i n u J u m a l a p ü h a k s. Selle pühapäevaga lõpeb suurte pühade poolaeg.

Erilised pühad sel poolajal on:

24. veebruar — Vabariigi aastapäev — ja
25. märts — Maarjapäev, mil ingel kuulutas neitsi
Mariale Jeesuse sünni.

Pühapäevi pärast Kolmainu Jumala püha nime-
tatakse: I, II, III jne. pühapäev pärast Kolmainu
Jumala püha. Nii kestab see Surnute-mälestuse
pühani, mis on viimne kirikuaasta püha. Tuleb jäl-
legi I Kristuse tulemise püha, ja algab uus kirikuaasta.

Väikeste pühade poolaja erilised pühad:

23. juuni — Võidupüha, 24. juuni — Jaani-
päev — Ristija Johannese sünnipäev. Meie kodumaal
peetakse sel päeval harilikult surnuaia-püha. Lõikuse
tänapüha, oktoobri kuu teine püha. Usupuhas-
tusepüha — 31. oktoober.

C. Katkendeid Rudolf Kalda „Igavesest Evangeliumist“.

Koolijutlus Jeesuse lapsepõlvest

olgu teile rõõmupeegliks, armsad lapsed, kes teie nüüd
jälle uuesti koolituppa astute; sest kui teie mitte Jeesuse
jälgedes ei taha kõndida, siis ei saa teie mitte taeva Isa
käest seda tsensuurilehte: see on mu armas poeg, kellest
mul hää meel on. Pange seda imelikku lapsepõlve sõnumit
tähele, vanemad, muidu kasvatate iseenele kirstunaelu!
Kuulge seda lastekasvatamise õpetust, teie koolmeistrid,
sest muidu on teie töö see kõige armetum ja viletsam üle
maailma. Kui Jeesus on lapsukesi enese juurde hüüdnud,
siis ei saada tema neid mitte kahe tühja käega tagasi, vaid
ta annab neile kallist õpetust, ning mis veel hoopis
enam: ta annab neile uut elu, jõudu ja rammu, mis ükski
inimene ega koolmeister ei jõua anda. Oh kui kallis, arm-

sad koolmeistrid, on teie amet, et teil on luba Jeesuse tallekesi hoida, kaitsta, toita, juhatada. Ning igäüks, kellel midagi tegemist on kasvatamisega, pangu tähele, kuidas elav Jumal oma Poega on kasvatanud.

Jeesuse lapsepõlv on kasvatamise peegliks vanematele ning kasvatamise peegliks lastele.

I. Vanemad, armsad vanemad! Taeva Isa on oma ainust Poega nõnda kasvatanud, et temast väga vähe räägiti, kui ta alles väikene oli. Inglid olid temast küll laulnud: Au olgu Jumalale kõrges! Ingel Kaabriel oli küll ütelnud: Kes sinust sünnib, peab Jumala Pojaks hüütama. Eliisabet oli suure häälega rõõmu pärast kisendanud: Kust see mulle sünnib, et minu Issanda ema mu juur-

Rudolf G. Kallas.

de tuleb? Maarja ise oli laulnud: Mulle on suuri asju teinud, kes vägev ja kelle nimi püha on, ja vana Siimeon: Vaata, seesinane seisab säääl langemiseks ning ülestõusmiseks; — aga sestsaadik on kõik vaik ja vaga ja tasa: laps, kasvab ning vanemad andsid talle aega kasvada. Sest et Jumal tõesti on inimeseks saanud, siis on tema ka lapseks saanud ning lapse amet on kasvamine. Nii vähe

on Maarja enneaegu Jeesusele seda kõik rääkinud, mis suured imeasjad ja tOOTused tema kohta jõuluööl ja enne seda oli antud, et vanemad ise üsna ära kokkusid, kuid nad kuulsid, mis tarku ja imelikke sõnu kaheteistkümneaastane templis kõneles. Kuulge ja pange tähele, vanemad: 30 aastat oli pühakiri Jeesusest vait, üksainus lugu! ja sest saab küllalt. Ehk küll tema see kõige parem laste seast oli ja oma vanematele ilmiski ei ole pahandust teinud: siiski ei ole mitte kuulda, et teda ta vanemad palju kiitnud ja iga väikese asja puhul kümme korda ütelnud: hea laps ja hea laps; ei! nagu laitust kuuleme Maarja sõnust: Miks sa meile nõnda oled teinud, poeg, meie oleme sind õieti vaevaga otsinud, — ning 30 aastat on tema pidanud vait olema ja õppima, siis oli tal Isa saatmisel luba suud lahti teha ja teisi õpetada omast põhjatumast tarkuse merest. Kuulge ometi teie, noored inimesed, et see, kelle väikese sõrme otsa sees enam tarkust oli, kui kõige maailma raamatute sees ühtekokku, see on 30 aastat vait olnud ning õppinud. Üks väga tarviline õpetus, mis meie siit saame, väga tarviline praegu Eesti rahvale ja neile, kes teda kasvatavad. Teie, õpetajad, koolmeistrid, kõnepidajad, ajalehtede kirjutajad, raamatute tegijad, kuulge ometi seda imeasja, et Jumala Poeg on 30 aastat õppinud ja vait olnud, siis on tema suu lahti teinud; see, kelle sõna elu toob ja surma, on aegamööda ennast selle sisse koolitanud. Sest see on Issanda seadus: kus kasvab vili? Kas tee ääres, kus metselajate jalad ja härgade sarved teda rikkumata jätavad? Kas siis, kui sa kümme korda päevas lähed lillenuppusid lahti kiskuma, et ta pea ometi õitsema hakkaks, või kui sa kannatad ja ootad? Miks teie siis, armsad vanemad ja koolmeistrid, nii kannatamata olete oma lastega: nobedasti ja nobedasti ühest koolist läbi teise, ei jõua, ei jõua oodata.

Oh, et meie rahvas võtaks seda tähele panna. Mis asi see on, et laps mõne laulusalmi mõistab või üks-kord-

ühte, et teda selle eest nii palju kiidetakse? Teie, emad, rikute ise oma lapsed ära, kui teie neile õigust annate koolmeistrite vastu. Nii pea kui laps peaks julgema seda ütelda, et koolmeister temale ülekohut teinud, siis hoia, et sa mitte tema nõusse ei heida; muidu muned sa kihvtimuna õunapuu õie sisse, skorpion kasvab omal ajal välja ning haavab sind.

II. Lapsed, pange nüüd ka teie tähele, mis Jeesus teile iseäranis ütleb. Kolm kuldvarandust võtame selle Jumala Poja kasvamise loo seest meelde: 1) Mis tarvis lapsel jalad on? 2) Mis tarvis lapsel suu on? 3) Mis tarvis lapsel kõrvad on? — Mis tarvis lapsel

1) jalad? Ainus Jeesuse lapsepõlve teekond, mis tema oma jalaga ära kõndis, oli: vanemate majast Naatsareti linnast vanematega seltsis tempelisse ja kooli, templist tagasi vanemate majasse. Selle tarvis on seega lapse jalad: kodust kirikusse ja kooli, kirikust ja koolist tagasi kodusse. Ja tema vanemad käisid iga aasta paasapühiks Jeruusalemmas ning võtsid kaheteistkümne-aastase poeglapse ka ligi. Iisraelimaal oli igas külas ja linnas palvemaja, sinna läks igrames pühapäeval palvele ja lapsed nädalas kooli; aga üksainus tempel oli üle maa, sinna pidi iga mees kolm korda aastas minema. See teekond tempelisse ei ole neile mitte kerge, sest vankrit ega hobust neil ei ole nii kaugele, siis pidi poeglaps Jeesus enam kui 100 versta jala ära käima, sest Jeesus ei ole mitte süles või patjade vahel üles kasvanud, vaid tema on vististi oma ema aidanud rohtu aiast kitkuda, tuba pühkida, emale vett tuua või puid, elajatele toitu ette panna; isale on tema puusepise töö abiks olnud ja ei ole midagi tööd pahaks pannud; tema ei pane ka pärast ülestõusmist mitte ennast liiga suureks, vaid küpsetab jüngeritele kalu: nõnda sirgus ja kasvas tema ja võttis jõudu, et ta suutis 100 versta ära kõndida, kuhu? Ikka edasi

pühakoja poole. Oh lapsed, teie märkate, mis tarvis teil jalad on. Paluge ka, et teie vanemad teid kirikusse ja õpetusele tooksid; ärge vahtige kirikus mitte ümber, mis teised teevad, vaid teie silmad ja kõrvad olgu Issanda sõna sees kinni; ärge tehke mitte müra ja kära, ärge lobisege mitte, vaid kuulge, mis kõneldakse. Ja teie, vanemad, minge nendega ühes! — Ärge jääge mitte ise kodusse. Muidu mõtleb laps: noh, kui ma vanemaks saan, siis ma heidan ka pühapäevaks ahjupingile magama ja saan kiriku- ja kooliorjusest lahti. Ärge minge mitte luusima teed ja uulitsaid kaudu, poodidesse, nende teades kodust kirikusse palvele — kooli õppimisele — kodusse tagasi. Vanemad peavad teadma, kus nende lapsed on. Jumal aga hoidku, kes neid kõrtsi viib jooma ja ütleb: säh joo kül-maga ka! mis poiss sa oled, sa ei jõua juua, sinust meest ei saa! siis läheb asi viimaks seks, et isa saadetakse poega ja poeg isa otsima, kust? kõrtsist. Aga Jeesuse vanemad otsisid teda templist. Seepärast jäägu nüüd teile meelde, et Jeesuse ainus teekond annab meile õpetust, et lapse jalad peavad olema vanemate teades, kooli-, kiriku-, või kodu-teel. Selle tarvis on lapsel jalad. Aga mis tarvis on lapsel

2) s u u ? Seda õpetab see ainus sõna Jeesuse suust lapsepõlves. Maarjal ei ole mitte õigust Jeesusele ütelda: sina oled meile vaeva teinud! Sest mis valu või vaeva võib see laps teha, kes ikka õige tee peal on! Eks Maarja pidanud Jeesuse järele vaatama, kuidas tema Isa teda templisse tõmbas ja tagasi hoidis? Variseerid ja kirjatundjad ehmatasid ja panid imeks, ja nüüd ütles ema talle nii valusa sõna. Aga nüüd, lapsed, mis teie oleksite kostnud? Õppige, mis tarvis lapsel suu on. Kui sul tuhat korda õigus vanemate inimeste vastu, pead siiski kostma täis alandust. Armas ema, ütles Jeesus, sa ütlesid, et sa oled vaeva minu pärast näinud, aga seda vaeva ei ole ju mitte vaja: kuhu mujale pidin mina siis minema, kui Isa

majasse? Siin sain ma ju nüüd temaga kokku, kes mu tõsine isa, siin ootasin ma sind ning ei tohi siit enne ära minna, kui sa ning mu kasuisa mind tulete ära viima. Vaadake, alandlikult tema kostab, nii kui tema targasti ja teravasti oli küsinud, mis temal alles teadmata oli. Aga teie! Mis peame meie sagedasti teie küsimustest, kostmistest ning vastamistest arvama? Teie ajate iseeneseõigust ja arvate ennast oma vanematest targemaks ning ausamaks, sest et teile kogemata mõni sõna saksa keelt on suhu ära eksinud. Kas siis vanemad sellepärast soola-leiba söid ning teid koolitasid, et nemad teie suust pärast uhkeid sõnu pidid kuulda saama? Oh lapsed, kui isa või ema kerjus ja sina oled kuningas, siis on nemad siiski sinust üle, sest et neljas käsk veel püsti seisab: selle tarvis on lapsel suu, et ta Jeesuse viisil kostab ja Jeesuse viisil küsib. Aga mis tarvis on lapsel

3) kõrvad? Seda ütleb teile see ainus sõnum Jeesuse lapsepõlve tööst: tema tuli Naatsaretist ning kuulas nende sõna. Just kui Isa teda oli templis nii väga austanud ning ennast temale ilmutanud, siis läks tema sõnakuulamise põlve vanemate majasse tagasi. Tema tuli Naatsaretti ja kuulas sõna. Selle tarvis on kõrvad lapsel, et mitte santide juttude ja häbemata sõnade kuulmiseks, vaid vanemate sõna kuulmiseks.

Jah lapsed, ikka jälle vanemate majasse tagasi. Oh, see on üks õnnetu noormees, kes ärakadunud poja kombel põgeneb, sest et sõnakuulmine on hapu: oh õnnetu laps, kes nii külmaks jääb, et ei kirjutagi enam koju, olgu küll et mure isa rinda närib ning pisar ema silma pimedaks teeb. Ta hoiab kaugele isa majast, sest tema süda ei hooli midagi sõnakuulmisest. Oh õnnetu tütar, kellel niisugused tuttavad on, et ei tohi emale nimetadagi. Lapsed, lapsed, sõnakuulmine isamajas, see on teie elujuur! Igas teises kohas oled sa ära kuivamas tuule käes, — olgu see maja kõrge või madal, suitsuonn või uhke hoone,

olgu tema ühes äranaerdud kohas nagu Naatsaret, aga tema on su isamaja; siin sa õppisid esimest korda Jumala sõna, armusõna, siin sa õppisid oma rahvast armastama. Ning teie, vanemad, kui Naatsaret Jumala Pojale hea küll oli üleskasvamiseks, siis ärge õpetage ka teie mitte oma lastele uhkust: sina ei passi sinna mitte teenima, seal palk liiga väikene, söök liiga lihtlabane, linn liiga madal. Noh, kui siis kõik tublid mehed ja naised väikestest Naatsarettidest ära lähevad, siis nad jäävad ju viimaks hiirte auguks ja öökullide pesaks. Iga koht on hää küll lapsele seks ainsaks ametiks, mis tema kõrval on: sõnakuulmiseks, et teie õpiksite palvet pidama ning tööd tegema sõnakuulmise nööri mööda.

D. Katkendeid V. Reimani karskusjutlusest „Jehoova siin ja Kiideon“,

peetud Pärnus 11. VI 1900.

Ja nüüd seisan mina teie ees ja teretan piduvõõraste nimel vastu: „Rahu olgu Iisraeli üle, rahu olgu su müüride vahel, vaikne asi su suurte kodade sees!“

Aga teie vastate ehk külalistele: „Mis räägite teie rahust, kui teie tegu on sõda ja teie pidu on sõjahüüd? Teie vaidlete kangesti selle vastu, mis mitmele meie seast armsaks viisiks on saanud. Teie tahate seda rikkuda, mis meie ilmsüüta lõbuks arvame. Teie katsute seda meie käest võtta, millega meie ja meie vanemad on harjunud. Mis räägite teie rahust?“

Oh vennad! Rahu olgu Iisraeli üle!

Aga seda rahu tahaks vaenlane riisuda. Sest mis hädakisa kuuldub hommikust õhtuni? Mis mõru Maara vesi see on, mis silmapisaratest tekib? Seda on vaenlane teinud. Selle vaenlase vastu peame meie sõda, kui Jumala

sulased tõstame meie sõjahüüdu. Ja seda peame meie. Laisk sulane, kes seisma jääb, kui tema Issand sõtta läeb. Just selleks, et heldus ja tõde jälle tuleksid meie maal teineteise vastu, et õigus ja rahu annaksid teineteisele suud majades, seks võitleme meie ja selleks kutsume teid oma ritta astuma. Sest see on

Jehoova sõda, mis Amaleki vastu peab olema põlvest põlveni. Rahu ei ole, lepingut ei või teha. Kas meie rahvas hävitab joomise, või joomine meie rahva. Emb-kumb?

Vaenlane on väga tugev. Jumala rahvale on Miidjan ikka vaenlaseks olnud, kui ta ka oma kuju on muutnud. Oli kord aeg, kus tema jalg veel mitte meie kodumaa pinnale ei ulatanud. Läti Hindrek teab ainult mõdest

jutustada, mida meie esivanemad meest valmistanud ja joonud. Nagu nimi näitab, on seegi joomaaeg võõrsilt toodud ja kas ja kui palju ta joovastas, selleks puuduvad tunnistused. Aga mõni aeg hiljem tungis Miidjan õlle kujul meie maale ja „humal hullu tükkis tünderisse, puges kuri peekerisse, säält ta kargas meeste pähe.“ Pisut hiljem ühendas ennast selle Miidjani väega kangem

Villem Reiman.

külaline Araabiast, põletatud viin. Küll pandi esiotsa viinale kangesti vastu. Hiiumaal pidi neile auhind määratama, kes seda kibedat kõigepealt hakkasid jooma. Aga tohtrid toetasid vägevat vaenlast. Nad tõendasid, viin olevat rohi, mis tervist toob, olevat eluvesi. Viin pikendavat inimese iga, andvat jõudu, kaotavat kurbust, rõõmustavat südant, valgustavat isegi mõistust. Haiged joogu viina, et terveks saaksid, terved joogu viina, et haigeks ei jääks. Ja neist lugemata „elutilkadest“, mis nüüd kurgust alla libisesid, tekkis surnumeri ja loputas tuhanded ja kümned tuhanded aastas randa, kes eluveest elu otsisid ja surma leidsid.

Helde meel vaeste teekäijate ja nimelt ka pärisorjade vastu, kes mõisavooridega mitmesaja versta tagant Tallinnas ja Narvas, Tartus ja Riias pidid käima, ajas Rootsi kuningas Kaarel IX aastal 1601 puhkepaikade ja öömajade asutamist nõudma. Aga siit algab kõrtside ajalugu. Ta on joodikute verega ja omaste silmaveega kirjutatud. Tema läbileotatud lehed on nii jälgid, et näppu ei tahaks nende külge pista. Isegi k i r i k u k õ r t s i d tekivad. Kristuse koja kõrvale ehitatakse, nagu rahva suu ütleb, „kuradi kabelid“, ehk küll juba apostel Paulus küsis: „Kuidas sünnib Kristus ja paharett ühte, kuidas sünnib Jumala tempel ühte võõrjumalatega?“

Uut hoogu andis joomisele viinakööki de asutamine ja viinavooris käimine. Siin ei harjunud inimesed mitte ainult põletatud viinaga, siin õppisid nad ka viina varastama. Viinakööki kandis talupoeg oma viimase viljanatukese soojalt ja vahetas viina vastu ümber. Ja kui viimaks uuema haridusega ka Baieri õlled, peenikesed viinad ja kobruveinid otsaga meie maale ulatusid, siis oli Miidjanil võit ja võimus käes. Nüüd katavad tema telgid meie kodumaad ühest otsast teise. Meie tunneme tema hiilgavat leeri, aknaid läikivate pudelitega, laudu kõlisevate klaasidega. Vaenlase läilat

kisa ja metsikut röökimist kuuleme ühtelugu. Aga mitme meelest on see mahe muusika. Hulgakaupa kogunevad nad Miidjani leeri. Poisikesed salaja, kikivarvul, et kihvtikarikat katsuda. Noored mehed tormavad tuliselt kallale. Väriseva käega joovad raugad surma enese sisse ja pakuvad ka väetikestele. Asjata on vanemate ähvardused, asjata õpetajate manitsused. Nad ei taha kuulda, ei taha näha seda viletsuse sügavust, kuhu Miidjani orjad langevad. Ja mis kõige hirmsam, nad ei taha tunda, et joomine on hirmus patt, mis meid pühast Jumalast lahutab ja meid Jumala laste õigusest ja au-vabadusest lahti mõistab. Joomaaeg viib meid Eemori rahva jumalaid kummardama, joomaaeg saab ise jumalaks, nagu apostel Paulus kaebab: „Mitu käivad, kellest ma teile sagedasti olen ütelnud, aga nüüd ütlen mina nuttes neid Kristuse risti vaenlased olevat, kelle ots on hukatus, kelle jumal on nende kõht ja kelle au on nende häbis.“

Kas sa nägid seda kasimata tuba, mis tühi ja kole? Nurgas niiskete õlgede peal naine maas, kahvatanud nagu surnud, lapsed hunnikus koos, et üksteist soendada, kergem nälja näpistust kanda; mees, narud kaelas, tuline häbimärk näo peale põletatud: joodik! Sa andsid halastuses abi. Naine pidi puid muretsema, lastele toidust. Nagu metsloom kisub mees viimase kopika naise käest, joostes tõttab ta Miidjani leeri. Hullustades tuleb ta koju tagasi. Halastamata käega rebib ta naise paljale põrandale. Nuutsudes põgenevad lapsed isa eest, oma lihase isa ja hoolikandja eest — õue külma kätte. — See on kuski sündinud, tõesti sündinud, selsamal ajal, kui kogudus kirikus laulis: „Oh sina, Jumala Tall, kes sa maailma patud kannad, halasta meie peale!“ Ja see on sündinud sajas paigas.

Mis küll vaene naine igavesele kohtumõistjale kaebas, kui ta vaevalt 24 tundi hiljem tema palge ette pidi

astuma? Teised Miidjani riigist on siis tulnud ja aidanud surnukeha hauda koristada. Matuse lõpp aga oli jälle kirju pea, verised käed, lendavad juuksetukad. Oh seda äraneeatud Miidjanit! „Kes annab mulle, et mu peas vett oleks ja mu silmad silmavee allikad oleksid: siis nutaksin ma ööd ja päevad neid, kes mu rahva poegade ja tütarde seast maha löödud!“

Sisustik.

Lhk.

Saatesõna.

I. Sissejuhatus piiblisse.

§ 1. Piibel — raamatute raamat	5
§ 2. Piibel — usu allikas	7
§ 3. Piibli tekkimine ja levimine	8
§ 4. Piibli jaotus	11

II. Piibli luule ja tarkussõnad.

§ 5. Laulude raamat — Psalter	13
§ 6. Tarkussõnad	16

III. Prohvetid.

§ 7. Prohvetid ja nende tegevus	17
§ 8. A a m o s. Prohveti kutsumine	18
§ 9. Aamos Peetelis	20
§ 10. J e s a j a. Prohveti kutsumine	22
§ 11. Jesaja avalik esinemine	24
§ 12. Jesaja — kindel usumees	26
§ 13. Jesaja tulevikulootused	27
§ 14. J e r e m i a. Usuline seisund Jeremia ajal	28
§ 15. Prohveti kutsumine	29
§ 16. Jeremia Jeruusalemmas	31
§ 17. Jeremia seasmised võitlused	33
§ 18. Prohvet ja kuningas	35
§ 19. Jeruusalemma hukkumine ja Jeremia matus	37

IV. Jeesus — rahva õpetaja.

§ 20. Mäejutlus	39
-----------------------	----

V. Apostlite elu ja tegusid algristikoguduses.

§ 21.	Algristikogudus Jeruusalemmas	44
§ 22.	Jalutu tervenemine	47
§ 23.	Peetrus ja Johannes vangis. Nende tunnistus suure kohtu ees	48
§ 24.	Uusi apostlite tagakiusamisi	49
§ 25.	Apostel Peetrus	51
§ 26.	Apostel Johannes	53
§ 27.	Apostel Paulus	56
§ 28.	Paulus misjonär	59
§ 29.	Pauluse teekond Rooma	64

VI. Pilte ristiusu ajaloost.

§ 30.	Ristiusu levimine esimesel sajandil	68
§ 31.	Kristlaste tagakiusamised Rooma riigis	70
§ 32.	Kristlaste tagakiusamine keiser Neero ajal	72
§ 33.	Ignatsius Antiookiast	74
§ 34.	Smürna piiskop Polykarp	76
§ 35.	Blandiina	78
§ 36.	Perpeetua ja Feliitsitas	78
§ 37.	Ristiusu võit	80
§ 38.	Oriigenes	82
§ 39.	Krüostomus	84
§ 40.	Augustiin	86
§ 41.	Bonifaatsius	89
§ 42.	Mungaseisus ja kloostrielu	92
§ 43.	Assiisi Frantsisk	95
§ 44.	Martjin Luter. Usuline seisund Lääne-Euroopas XIV—XV sajandil	99
§ 45.	Luteri noorus	101
§ 46.	Kloostris	104
§ 47.	Üheksakümmend viis teesi	107
§ 48.	Vormsis	110
§ 49.	Vartburgis	112
§ 50.	Jälle Wittenbergis	114
§ 51.	Usupuhastus	114
§ 52.	Luter kodus	115
§ 53.	Luteri surm	116
§ 54.	Ulrich Zvingli	117

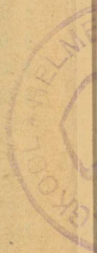
	Lhk.
§ 55. August Hermann Francke	121
§ 56. Krahv Zinzendorf ja Vennaste-kogudus	124
§ 57. Pilte misjonitööst	127
§ 58. Hans Egede	128
§ 59. India misjonär Schwartz	130
§ 60. David Livingstone — misjonär ja teadlane	131
§ 61. Sisemisjon	134

VII. Pilte kodumaa kirikuloost.

§ 62. Eestlaste ristiusku heitmine	138
§ 63. Usupuhastuse tulek meie kodumaale	143
§ 64. Rootsi valitsuse korraldusi kodumaa kirikuelus	147
§ 65. Kirikuolud Vene valitsuse ajal	152
§ 66. Eestlaste siirdumine kreeka-katoliku usku	154
§ 67. Kiriku seisund vabas Eestis	156
§ 68. Tähtsamaid uuema aja Eesti kirikutegelasi	159

Lisad:

A. Kristlikust usutunnistusest	163
B. Kirikuaasta	166
C. Katkendeid Rud. Kalda „Igavesest Evangeeliumist“	168
D. Katkendeid V. Reimani karskusjutlusest „Jehoova siin ja Kiideon“	174

116

2 oks.

2 $\frac{112}{4784} - \frac{5}{6}$

Lauri, y. a. Grönlund.

Uusiopetus alkesti dele $\bar{v} - \bar{v}$
ö. a.

A
53040

182319 i

Hind 1 kr. 30 s.

A
53040

182319 i

USUÕPETUST ALGKOOLOIDELE

Piltidega

J. A. Luur

Virumaa koolinõunik

A. Grünberg

Färnu Eliisabeti koguduse
õpetaja

Algkooli V—VI õppeaasta,
vastavalt uusile õppekavule

Valvake, seisuke usus,
olge kui mehed.
1. Kor. 16, 13

VI trükk

Hind 1 kr. 30 s.

2

11^a

5/6

K. K.-Ü. „TÖÖKOOLI“ kirjastus

TALLINNAS 1938